

РАСКОВНИК

Л Е Т О
1 9 8 0.

Расковник је некаква
(може бити измишљена) иправа
за коју се мисли
да се од ње
(кад се њоме дохвати)
свака брва
и сваки други заклој
ојвори сам од себе.

Из Вуковој „Рјечника“

РАСКОВНИК

часопис за књижевност и културу

Београд, јун 1980. — Година VII,
број 24.

УРЕДНИШТВО

Драгиша Витошевић
(главни и одговорни уредник)

Зоран Вучић
(извршни уредник)

Добрица Ерић
Радоје Кавецкић
(технички уредник)

Цвета Котевска
Владета Р. Кошутић
Драган Лакићевић
Љубинко Раденковић

ИЗДАВАЧ

НАРОДНА КЊИГА — БЕОГРАД
Шафарикова 11

За издавача
Видак Перић, директор

Сви
цимо
Још јед.
о диву А
цу на сво.
Дете за
талски рад
нар, Јосип Ћ
обогаћивао с:

РАСКОВНИК

се појављује у пролеће, лето, јесен и зиму.

Рукописе, по могућности откуцане машином у пуном прореду, слати на адресу: „Народна књига“ (за „Расковник“), Београд, Шафарикова 11. Рукописи се не враћају. Годишња претплата 160 динара, за иностранство двоструко. Претплату уплаћивати на жиро-рачун „Народне књиге“: 60801-603-15400 са знаком: претплата за „Расковник“.

Телефони: уредништво 324-764 — рачуноводство 765-661, 762-046 — пропаганда 324-764 — комерцијала

Коректор Мара Лакић
Метер Драгољуб Богдановић

Штампа „БИГЗ“, Београд
вар војводе Мишића 1
Број штампан у 300⁰
Цена једног пример

ТИТО И НАРОД

Друже Тито, наш Маршале,
Наше су те горе дале.
(Народна песма)

„Тито је створен од народа. Његов учитељ
био је велики народ, а народни учитељ био
је и биће велики Тито.“

(Из састава једне ученице основне школе)

О другу Титу као да је већ све речено, све написано, закључно са „тајном“, „легендом“ и „чудом“ (којима као да код њега све почиње и све се завршава), и у том неизбројном мноштву једино можда преостаје нешто издвојити и, самим тим, нагласити. Издвојити нешто основно, битно, сржно: не толико ту изузетност и необичност, већ оно што би тај чудесни „случај“ могло објаснити. То се овде покушава речима исписаним у наслову: Тито и народ. Ако је тачно, а јесте, да је „геније — осећање извора“, онда је мало рећи да је Тито те изворе, оне најдубље, народне, осећао: они су били у њему и он сав у њима, и то би била, рецимо одмах, одгонетка целог тог Титовог „чуда“. Још једном, долазимо до давнашње и вечне приче о диву Антеју, сину богиње Земље, који у ослоњу на своју мајку остаје непобедив и бесмртан.

Дете загорског села, потом дугогодишњи металски радник, а изнад свега борац и револуционар, Јосип Броз је рано стекао и затим непрестано обогаћивао снажно осећање живота, стварности,

тла, у чему је било и сталног немирења, немира, отпора, али и неке исконске ведрине и надмоћног спокојства; и то осећање као непогрешиви компас водило га је кроз најжешће буре и вихоре — у највеће победе.

За човека ван свих образаца, живот са својим свестраним и свемоћним токовима постао је једина права и једина достојна школа, она далеко највећа, врло често опора, али и том опорозићу благодатна; она која од искона кује и искива народног генија. Тако, на пример, попут наших старих сељака, Тито — како је и сам говорио — није имао времена да остари, па ни да се разболи: све је подређивао раду, све савлађивао радом; и тај напор до самог краја није најмање од његових завештања.

Такав, сав искован од овог тла, он је могао да мирно заплочи у мутне валове Четрдесетпрве, и да, усред Хитлерове Европе претворене у тамницу, са оно мало својих комуниста, али и с народом чији је дух тако добро знао, упали прву зубљу отпора. Могло је то гада личити, и личило је, на први поглед и са стране гледано, на чин чистог самоубиства. Али Тито је осећао најдубље дамаре своје земље и оно вековно рвање „мријет навикнутих“, да се макар тако, смрћу, али достојанственом смрћу, одоли и опстане. „Друг је Тито изд'о наређење: Сви у борбу за ослобођење!“ — заорила се одмах песма пуна нових садржаја али и древних знамена („Друже Тито, сабљо бритка“, „Друже Тито, соколово крило“), изражавајући нераскидиву везу између народног јунака и тла које га је створило. И већ на Првом заседању АВНОЈ-а у Бихаћу 26. новембра 1942. Тито је народски живо и сликовито проговорио управо о том народу:

„Гледајте на она попаљена села. Крај њих, на зими, по дашчарама или под голим небом, у шуми крај ватре, сељаци и сељакиње не роућу на своју судбину, већ кажу: „Браћо мила, борите се — а ми ћемо да дамо и посљедњи залогој што га имамо, да бисте побииједили нашег заједничког непријатеља.“ То је морал какав се ријетко и тешко нађе, то је понос народа Југославије.“

Три године доцније, у ослобођеној земљи (у Младеновцу 18. јуна 1945), Тито није пропустио да истакне изворе велике победе: „Никакво чудо нас није спасло. Никакво чудо нам није помогло. Он, народ, помогао нас је и ми смо победили само зато што смо имали коријен у народу...“

Међутим, потомак свеколике наше борбено-ослободилачке прошлости, најоданији следбеник револуционарне марксистичке мисли, Тито је умео да од почетка буде и далековиди весник будућности, нове, боље и човека достојне. Прослављени ратни победник нашао је своје право поље и своје најлепше победе тек као неимар мирнодопских, градитељских прегнућа, оних победа људскости за које је један други знаменити народни борац и прегалац, Марко Миљанов Поповић, говорио да „божански дишу и миришу“; победа из којих се, ево, рађа нов и стварно ослобођен човек — самоуправљач.

Тако је и година Четрдесетосма дошла, истина, неочекивано, али и крајње природно: не као заокрет (како се тада неким чинило) но као наставак властитог пута и плод целог нашег историјског развоја. У суочењу са смртоносним претњама споља, народна и титовска смелост још једном је постала наш једини избор, наша судбина, и још једном се бескрајно исплатила! Све што јесмо, све што имамо — дугујемо тој смелости, с којом иде и исконска народна вера у добро, у истину и правду, и њихову коначну победу. Показало се тада поново: да на овој нашој историјској ветрометини стоји чврсто само ко се укопа дубоко у тле. У ослонцу на властите снаге и изворе и немогуће постаје остварљиво и оно што изгледа чудо — више није чудо.

Народни Тито сачувао је, исто тако, и изворну народну реч: јасну и једноставну, свежу и сочну, продорну, с пуно узречица, изрека, пословица и поређења из народног говора, бескрајно далеко од фразе и било каквог „политичења“ („ја страшно мрзим фразе“, рекао је он још негде 1949). А у последњој новогодишњој поруци (за 1980) опет је нагласио: „Непосредну живу ријеч не може ништа замијенити“.

Била је то реч која се очекује, слуша, урезује у памћење; која се воли, која води, којој се верује. И у томе, као и у свему другом, Титу нико у нас није био раван: „Смрт фашизму — слобода народу!“, „Братство — јединство“, Туђе нећемо — своје не дамо“, „Земља сељацима, фабрике радницима“, и тако даље, од општенародног ослободилачког рата до општенародне одбране, од самоуправљања до несврставања... Тако је говорио Тито! Сваком јасно, сваком присно. Речи за којима следи дело. Речи иза којих стоји — цела земља.

Међутим, у часу када нас обузима дубока, свенародна туга због одласка великог човека, као и оправдани понос постигнутим успесима, не смемо ни за час сметнути с ума да је Титова реч увек била и у највећој мери — самокритична. Нико није тако отворено гледао истини у очи и тако одрешило и оштро осуђивао разна наша друштвена, привредна, националистичка и друга застрањења, злоупотребе и чак „дивљања“ (реч је, наравно, Титова, са Другог конгреса самоуправљача 1971). И у томе, као и у свему другом, Тито је био глас народа и будна савест своје земље. Подсетимо на његову сталну критику бирократског понашања, на једној страни, и упорну и дирљиву бригу за „оне с најмањим примањима“, на другој; његове осуде неоправданог богаћења („тога има толико...“ — рекао је једном Тито), разних себичности и грамзивости, обилато коришћених „рупа у закону“, „до апсурда благог“ кажњавања чак и крупних проневераша, свакојаких изврдавања и неспровођења донетих одлука (које се „разводне и потисну у страну“); осуде нашег коровског празнословља и фразирања („Кад одвојиш фразе, онда од онога што је речено остане врло мало“). Само делом, само акцијом, учио је Тито, „свако ће доказати колико му леже на срцу интереси самоуправног друштва“ (говор у Титовом Ужицу 8. маја 1972). Историја тешко да зна за пример толике блискости између једног државника и његовог народа, то јест његових народа: Тито најдубље народни, и народ најдубље Титов.

Овај пример показује како нам из тих народних дубина још увек долази највећа храброст и највећа мудрост (народ рађа мудраце, док малограђанство и бирократија „производе“ углавном — мудријаше); и како прави учитељ народа може бити само онај ко је и сам учио од народа.

И тек такав, најдубље наш, Тито је могао постати оно што, опет, на први поглед изненађује, а што је једино природно: највише светски, „међународни“, прави грађанин света — како су га толико пута, широм ове планете, називали. (Поука која из овога следи није безначајна: не бити свој, народни, значи не бити ничији, не бити ништа!)

Отуда и оно последње „чудо“: како је чак и властиту смрт, тај први пораз, прву своју изгубљену битку, Маршал Тито на невиђен начин претворио у још једну победу — свога духа, своје земље и идеала којима је целога живота служио. Одиста, то је могао само он, Тито!

Подједнако близак свима нашим радним људима, који су га осећали толико својим и најближим, Тито је постао знамен природног савеза радника и сељака, знамен нашег нераскидивог заједништва, нашег братства, оличење стремљења и достојанства ове земље, сажетак и плод свеколике наше историје. Зато је Тито рано постао и остао легенда која расте. Та велика легенда насушно нам је потребна, али потребна у титовском смислу, као подсетник и подстицај ка делу. Јер, Титу ћемо се једино одужити настављањем његовог пута и још доследнијим спровођењем његових поука и опорук: титовским радом и прегалаштвом, свешћу и одговорношћу, потврђујући оно што је један од Титових најближих сабораца још за његова живота, из дна народне душе, изрекао: „После Тита — остаје Тито!“

БИСЕР ГРАНА
ЗА ДРУГА ТИТА

*(Руковет народних песама
о Јосипу Брозу Титу)*

МАГЛА ПОКРАЈ ДУНАВА

Спустила се густа магла
Покрај Дунава,
Покрај Дунава.

То не била густа магла
Покрај Дунава,
Покрај Дунава.

Већ то била храбра војска
Маршал Титова,
Маршал Титова.

ДА ИСТИНА ПОБЈЕЂУЈЕ

Друг нас Тито учи и казује
да је истина увијек побјеђује,
да је правда јача него сила,
да је правда увијек победиједила.

Друже Тито, те су ријечи миле:
да је правда јача и од силе,
да је љепше за слободу мријети
него кô роб понизно живјети...

ОЈ, НЕВЕНЕ

Ој, невене, мој невене,
благо оном тко те бере.
И ја бих те млада брала
и другу те Титу дала.

ЛИТА НЕМА ДО ЈУРЈЕВА ДАНКА

Лита нема до Јурјева данка,
нит' јунака до Тита нам славна.
Нема сунца прије биле зоре,
нит' слободе без кржаве борбе.

ДРУГ ЈЕ ТИТО ИЗД'О НАРЕЂЕЊЕ

Друг је Тито изд'о наређење —
Сви у борбу за ослобођење.

Ја сам Тита добро даровала —
браћу своју у бригаду дала.

Другарице, посадимо цв'јеће
куд се војска друга Тита креће.

ДРУЖЕ ТИТО, МОЛЕ ТЕ ДЈЕВОЈКЕ

Друже Тито, моле те дјевојке
да им пустиш на одсуство момке,
два три дана, па и пет шест сати,
па их одмах у бригаду врати.

ТРИ СРПСКА СЕРДАРА

(Народна јуначка песма из Мораче*)

Вук завија у Отрес планини,
Гавран гракће на јели високој,
А под јелом у крвавој трави
Ране броји Смиљанић сердаре;
Избројао седамнаест рана,
А гладни га опазио вране
Па се спушта низ јелове гране:
Хоће гавран да му једе месо.
Испод рана јунак проговара:
Уј, гавране, обиљежје грдно,
Ако су ми ноге поломљене,
Здраве су ми руке обадвије,
Пуна ми је преко крила диљка,
Сломићу ти у рамена крила,
Просућу ти по омару перје,
Да заједно ране ранујемо,
Да заједно боле болујемо.
Но, гавране, мој црни јаране,
Ако си се зажелио меса
И ожедњо крви од јунака,
Ти разастри своје мрко перје
Па полети уз Отрес планину;
Када прве надлетиш пољане,
Угледаћеш тридесет лешина
Од Турака, травничких делија,
Ни на једном русе главе нема!
Ни на једној немој починути,
Да ти црно не опало перје!
Него лети горе уз планину,
А кад друге надлетиш пољане,
Под високим кланцем Јелотресом,
Ту ћеш наћи шездесет лешина

* Напомена

Мислили смо да је време јуначких песама прошло, да епске народне поезије више нема. Међутим, овај драгоцен запис Момира Војводића мора нас у томе разуверити и навести на помисао да народна епика још живи, ретка, али траје у својој изворној лепоти. После дванаест година, „Расковник“ први пут од оснивања објављује један епски запис — из Црне Горе. (Д. Л.)

Од Турака, травничких делија,
Ни на једном русе главе нема!
Ни на једној немој починути,
Немој гладан кљуна крвавити,
Да ти црно не опало перје!
Но се вини горе уз планину,
И кад треће надлетиш пољане,
У тврдоме кланцу Јадиковцу,
Броји уз њих стотину лешева
Од Турака, травничких делија,
Ни на једном русе главе нема!
Ни на једној немој починути,
Немој чисто перје поганити,
Да ти црно не опало перје!
А кад будеш врху од планине,
Окрени се с десна на лијево:
Угледаћеш четири јелике,
Двије суве а двије зелене,
Висином су гору надвисиле;
Надлети их уморним крилима
И погледај, мој црни јаране,
Угледаћеш престо гавранова,
Соколова и сурих орлова:
Под јелама извор вода ладна,
Око њега зелена ливада,
По ливади поваљана трава,
А по трави крвца покапала!
Ту ћеш наћи три леша јуначка,
Ни на једном русе главе нема,
Ту падоше три српска сердара!
Ту ћеш панут, ту ћеш починути,
Ту ћеш, гладан, гозбу учинити,
Најести се мяса јуначкога
И напојит крви од јунака,
Од млађаних котарских сердара.
А кад морна окријепиш крила,
Угледаћеш на јунаку руку,
На руци је бурма сувог злата,
Тргни мртву из рамена руку,
Лати руку и лупи крилима,
Носи руку у Котаре равне
На дворове Јанковић Стојана.
Кад надлетиш Стојанове дворе,
Гласни му се граком из облака,

Зачуће те Јанковић Стојане,
Добрабиће лука и стријелу;
Кад те стане Стојан стријељати,
Баци њему из облака руку,
И реци му јаде, головане,
Гдје су пала три српска сердара,
Гдје Смиљанић лежи под ранама,
Још му кажи нека нас потражи.
Таман сердар потоњу изрече,
Са Травника пукоше топови:
Шенлук чине Травничани Турци,
Донијели три јуначке главе
И дарују травничког везира.
На дивану травничког везира
Не могу се погодити Турци
Око тога чије ли су главе.
Проговара везир од Травника:
„Доведите из ладних зиндана
Капетана Сењанин Ивана!
Ево има девет годин' дана
Да га 'раним у ладном зиндану,
Он ће знати чије с' ово главе.“
Доведоше Сењанина Ива,
Бијела му прешла појас брада,
Бијеле му власи по плећима,
За лице га мемла уштинула,
Јуначко му здравље оронула.
Проговара травнички везире:
„Ој Иване, сењски капетане,
Ако познаш чије с' ове главе,
Задајем ти турску вјеру тврду,
Пустићу те Сењу на крајину!“
Проговара Сењанине Иво:
„Тешко ми је познат мртве главе,
Давно ј' било девет годин дана!
Иза мене дјеца останула,
А сад, ками, постали сердари!
Донесите воде и сапуне
Да умијем три кржаве главе,
Дако би их старац препознао“.
Донијеше воде и сапуне:
Прву главу дохватио Иво,
Умива је водом и сапуном,
Сину глава, би рек'о је жива;

Позна главу Сењанине Иво,
 Па јој мрке усукује брке
 И Турцима тихо проговара:
 „Шта мислите, чија ј' ова глава,
 Колико је учинила квара
 Докле сте је уграбили, Турци?“
 Проговара везир од Травника:
 „Капетане Сењанин Иване,
 Мени кажу на дивану Турци,
 Та је глава Смиљанић сердара;
 Посјекла је тридесет Турака
 У Отресу високој планини
 Докле су је уграбили Турци“.
 Одговара Сењанине Иво:
 „Није глава Смиљанић сердара,
 Ама није гора од његове,
 Та је глава Захарић сердара“.
 Другу главу дохватио Иво,
 С ње буково лишће одваљује,
 Умива је водом и сапуном,
 Сину глава би рек'о је жива;
 Позна главу Сењанин Иване,
 Па јој мрке засукује брке
 И питује Травничане Турке:
 „Шта кажете, чија ј' ова глава,
 Је ли много учинила квара
 Док је дошла на диван везиру?“
 Говори му везир од Травника:
 „Мени кажу травничке делије,
 Та је глава Јанковић сердара,
 А много је учинила квара,
 Посјекла је шездесет Турака
 У тврдоме кланцу Јелотресу,
 Докле су је уграбили Турци“.
 Говори му Сењанине Иво:
 „Није глава Јанковић сердара,
 Ама није гора од његове,
 Та је глава Гавран барјактара“.
 Трећу главу Иво дохватио,
 С ње буково шушње одваљује,
 Па је уми водом и сапуном:
 Сину глава ко на гори Сунце,
 Нема глави ни двадесет љета,
 На њој браде ни бркова нема,

Тргнула је ситна наусница,
Ал' је страшног момачког погледа;
Позна главу Сењанине Иво
Па је приви на старачке груди
И говори травничком везиру:
„Ој везире, свег Травника главо,
Шта ли мислиш чија ј' ово глава
И кол'ко је учинила квара
Докле су је савладали Турци?
Одговара везир од Травника:
„Капетане Сењанин Иване,
Говоре ми на дивану Турци,
Та је глава Сењанин Тадије,
А много је учинила квара,
У тврдоме кланцу Јадиковцу
Посјекла је стотину Турака
Докле су је усјекнули Турци,
А сада је на мојем дивану“.
Тад везиру одговори Иво:
„Не, везире, од Травника главо,
Није глава Сењанин Тадије,
Ама није гора но његова,
Та је глава Николе сердара“.
Тада старцу грло задрхтало,
Проли сузе низ јуначко лице
И зацвиље као с огња гуја:
„Мој Никола, мој несрећни сине,
На злом ли се мјесту састадосмо,
Ни у горе, ни у наше дворе,
Но под ладни бедем од Травника,
На дивану травничког везира:
Ти посјечен а ја утамничен,
Ја се, ками, надао у тебе
Да ћеш мене ропства избавити“.
Сузан Иван зборио везиру:
„Поклони ми Николину главу,
Направићу од злата јабуку
Од кржаве главе једног сина,
Да се са њом старац разговара“.
(Одломак)

Казивао: *Мијат Мијатовић Небесник,
Морачанин са Сињавине*

Владета Р. Кошуткић

ОВЧАР ЈЕ ТУГА ГОЛЕМА

(Народне лирске песме из околине Калне)

1.

Ој јаворе, зелен боре,
што си толко род родио,
на две струке, две јаблке,
а на трећем сокол стоји,
сокол стоји, обедује,
обедује, разгледује,
гледа горе, гледа доле,
маши очи моме дворе,
куд јунаци коње брзе,
Радојица и Војица.
Радојици коњ побеже
у босиљак девојачки,
девојћа га искарује:
девојћа га љуто *клне**)
„Дура, дура, коњ зеленко,
теб стрелица устрелила,
кроз срдалце, у ребарце,
кроз уздицу, у главицу.“
Радојица проговара
и девојћу наговара:
„Чујеш ли ме, мала моме,
кад заванем ја да клнем,
колко просо од два струка,
толко града ти да минеш,
нигде љубе да не видиш,
ако ли га негде видиш,
мушко чедо да не видиш,

ако ли га негде видиш,
на војску га испратила,
другови му доодили,
жални глас ти доносили.

2.

По друм иде мала мома,
по друм иде, цвеће бере,
па си поје лепе песме,
грчки вреви, влашки *дума*,
арбанашки глас *пребива*.
Кулу гради Невен Тодор,
загледа се, замаја се,
па омакну са вр' кулу,
па си строши леву нођу,
па си строши десну руђу.
Па су пошли код судију,
код судију, код кадију,
сама мома осудила:
„Ој кадијо, ој *вендијо*,
криво седи, право суди,
ја си мома по друм идем,
по друм идем, цвеће берем,
па си појем лепе песме,
грчи вревим, влашки *думам*,
арбанашки глас *пребивам*,
он ђидија што мен гледа.

3.

Извир вода извирала,
низ поље се разлевала,
и њу газе трудни коњи.
Куд су били, те су трудни?
— У Малево, по девојћу.
— Да, где ли је тој Малево?
— Није близо, ни далеко,
добри коњи два дни оде,
лоши коњи и недељу.
— Каква ли је та девојћа?
— Није бела, ни румена,
није т'нка, ни висока,
на девера до рамена,
на *старојћу* до појаса,
с младо војно равно расла.

4.

Играло оро големо,
на самовилске ливаде.
Оздол је вила извила,
па стаде оро да бега.
„Бре, стани, оро, не бегај,
и мен је мајћа чувала,
за небо љуљћу врзала,
силни ме ветри љуљали,
змија ме с повој повила,
чела ме лебом ранила,
вуга ме водом појила.“

5.

Ој ти Радо, бела Радо,
што си главу *преврзала?*
Је л си пила рујно вино,
ил *раћију боралију?*“
— Нес'м пила рујно вино,
ни раћију боралију,
играла сам *русалију*,
проз град голем, проз Совију,
сас дванајес' момчадију.
Све излезе мен да гледа,
и кадија и војвода,
и Никола, млад касапин.
Николине братанице
уз дувар се навалиле,
шиљком косу препасале,
гајтан *веце* премакнуле,
окно перо преклопиле,
беле руке прекрстиле.

6.

Овај гора разговора нема,
Павал мину, гору разговори.
Гора Павлу потијо говори:
„Да л си, Павле, жењен ил нежењен?“
— Нес'м жењен, ал ћу да се женим,
ћу да узмем деветбратњу сестру.“
Кад дочуше Марићина брајћа,
саградише кулу од кремена,
заградише Марићу девојћу.“
Дадоше јој јагње за разговор,

дадоше јој свилу да преприда. •
Проговара Марића девојћа:
„Грмни гроне, трескај те трескове,
па разломи кулу од кремена,
да искочи Марића девојћа,
да си види Павла младожењу.“

(Казивала Краса Виденовић,
73 године, из Бериловца)

7.

Заспала бела Давина,
на вр', на Стару Планину,
зелене јеле на корен,
овчару младом на руку.
Давину мати будила,
будила, па ју карала.
Давина мајћу молила:
„Немој ме, мати, карати,
овчар ће мене узети.“

8.

Проклета да је девојћа
што је овчара лагала,
лагала, за њег не пошла.
Овчару душа мирише
на туја траву зелену,
на туја сенћу дебелу,
на туја воду студену:
овчар је туга голема.

9.

Ајде, Јано, рано на венчање,
докле неје сунце огрејало,
огрејало бела манастира,
на манастир двоја, троја врата:
на једната децу крштевају,
на другата младенци венчују,
на трећата душе помењују.

Давид Савић

10.

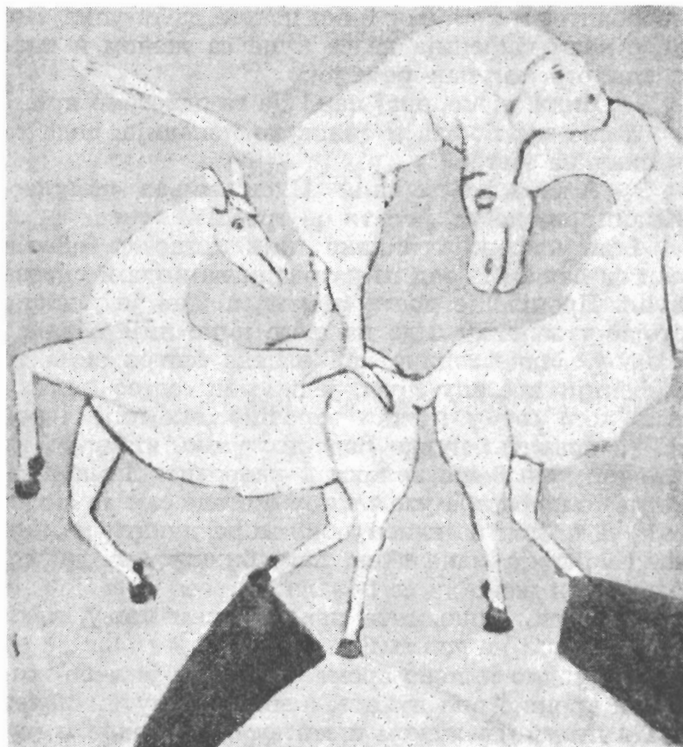
Колко су листа на гору,
војника толко у војску,
кој прати сина, кој брата,
сирома Пеја, никога.
Ни има сина, ни брата,
нег има девет девојке,
најмлађу Негру девојћу.
Башта си Негри говори:
„Ајд, иди, Негро, на војску,
русу си косу *подвивај*,
и гледај остри ножеве,
не гледај преље, *кудеље*,
дружина да те не види,
јеште си Негра девојћа.“

11.

О Николо, војно *ломјанине*,
да л си заспал, или болан лежиш,
те не чујеш синочњи громове,
ил ти виле по двор коло воде?
Тебе зову оро да им играш,
мене зову песен да им појем,
а ја не знам ни две, ни три речи,
само знајем једну лепу песму:
мома момку на руку заспала,
руса коса руку претиштала,
скулувије, белога образа.

(Казивао Давид Савић 1893—1980,
из Црнога Врха.)

Башта — отац; вендија, ефендија (турски) — господин; веце — веће; војно — младић, стасао за војску; думати — зборити; јеште си — још си; клне — куне; кудеља — преслица; ломјанин — момак из села Ломја; љубе — драги; окно перо — перо које се носи над оком, забодено у мараму; подвивати — — подвигати; пребивати — преламати; преврзати — завезати; проз — кроз; раћија боралија — јака ракија која „обара“; русалија — врста кола; скулувије — шишке, коврце; Совија — Софија; туја, на туја — ту, на ту.

Борба лава и коња

ЗЛО БЛАГО

(Народна казивања из Старог Левча)

ВАРЉИВИ ДУКАТИ

У мом селу живљаше неки чича Милутин, чувени рабација. Тргујући каменом по Левчу, намери се једанпут на некога трговца коме украде ћемер дуката. Дошавши кући не смеде дукате од ајдука да остави у кући, него и однесе и сакрије у неки шупаљ пањ у Дрењаку крај Мораве. Прошло је од тада неколико година, кад изненада дође нека велика вода и однесе тај пањ избацивши га на пруд чак код Сталаћа. Стојао тај пањ тако на обали дуже времена и видећи га онако чворовитог и квргавог нико не хте да га узне. Но, дође неки кафеџија да се купа са женом и спазивши огроман пањ рече јој:

— Види, жено, онај пањ! Да га одвеземо кући?

Жена му, богата и силна ко попадија, даде се у вику на њега:

— А шта ће ти пањ? Ниси ваљда полудео! Имаш дрва доста, још ти он треба!

Али, кафеџија никако није могао да одвоји очи од пања. Најзад га натовари на кола и одвезе кући. Прошло је доста година, а пањ је једнако стојао у запећку а да на њега нико није обраћао пажњу. Једне године наиђе нека оштра зима те кафеџији нестану дрва, једино му остао велики пањ кога сад у нужди запази. Кога није терао да га искрати, нудио паре и кумио, ал нико не хте јер пањ беше велики и чворовит. Зима притегла те кафеџија узе секиру и стаде сам да ситни онај пањ, док наједном покуљаше дукати из њега. Кафеџија изненађен, заграбивши оне дукате отрчи код жене да се повали:

— Види, жено, шта нађо у јонем пању, а ти велиш да га не узимам!

Промакло је неко време, кафеџија је лепо живео и трошио оне дукате, а чича Милутин почео је да путује са женом и да посећује цркве и манастире дарујући их, које што није имао децу,

Очева породица без оца

које што га савес морила због украдени дуката. Једанпут са женом сврати у кафану код тога кафеџије да нешто попије. Реч по реч, чашу по чашу, исприча како га несрећа задесила те му Морава однела пањ у који је сакрио дукате. Досети се кафеџија да је реч о дукатима које је он нашо и не буде циџија но каже жени:

— Жено, овај ми чича исприча да је њему Морава однела дукате, но узни испечи за њега једну белу погачу а унутра метни десетину дуката, па да му дамо нек и он има неку вајду.

Жена тако и уради. Умеси брже боље лепу, меку погачу и пре но што је испече метне унутра десетину дуката да се не виде. За то време кафеџија је заговарао Милутина о којечему, шта је било и како је било, а кад погача би готова изнесе је и рече:

— Чича, видим да си добар човек и зато ево моја жена ти праћа једну погачу за успут.

— Нећу, нећу, не треба ми погача, сад смо ручали, — бранио се Милутин.

— Ма понеси за љубав моје жене кад је већ спремила.

Једва Милутин узо ту погачу, попо се у каруце и кренуо с бабом кући. Таман мало одмако од кафане, сретне неке пијане Цигане који цагорили: кокоро, кокоро. Милутину паде на памет да и' да ону погачу па викну:

— Цигани, бре, еве моја жена оће да ви да једну лепу погачу!

Цигани то једва дочекали и продуже у кафану да се још боље напију и заложу добивеном погачом. Кад кафедија видо на асталу своју погачу зачуди се и снашавши се рече:

— Бре, Цигани, [видим да имате лепу погачу, но да ми је дате јер моја жена воли погачу, а ја ћу вама да дам да пијете и јете шта оћете.

Цигани то једва дочекају и даду му погачу, а он њих добро напоји и нарани. Тако се дукати вратише оном ком су и суђени.

ШУМЊАК

На крају села Карановца, у шуми, живео неки сиромаш ђаволасте нарави. Једне вечери таман сео да вечера кад из шуме чује неки глас: уху-хуу, уху-хууу. Он будући небојазан изађе испред куће па викне исто тако: уху-ху, уху-хууу, па поново седне за совру. Није много постојало кад нешто почело да лупа у врата. Он се дигне и скине засоницу, кад испред врата стоји човек сав чупав и пита га:

— Шта си ме звао, побратиме?

Он се брзо снашо:

— Звао сам те да вечерамо.

— Нема ту за мене вечера и немо' више шалом да се шалиш да ме зовеш, иначе ћеш рђаво да прођеш.

И отишо.

ОСВЕТА

Ишо неки људешања из Милутовца преко Орловца у глуво доба ка Цернице 'де имао колибу у које ноћио и у које дању и ноћу горела ватра. Кад је био на Орловачкем брду изашла пред њега лепа девојка са перчинима до земље

и рипила му на грбину. Он се није уплашио него је још мачугом придржавао око врата и однео је у колибу. Ватра се таман разгорела. Он да је баци у ватру, она му се изотне и побегне. Кад било другу ноћ он отишо да товари трску у Церницу, кад оно дуне неки јак ветар и дигне га увис. Он викао:

— Немо ме, посестримо, немо ме!!!

Ал она увати те га баци у неки амбис и погинуо.

РТАЊ И ЖЕЉИН

Некад у старо време планине су путовале и све је путовало по божјој вољи. Тако су и браћа Ртањ и Жељин путовали са запада на исток. У путу се Жељину изује опанак те застане да га обује, а Ртањ продужи даље не сачекавши га. Жељин се наљути и прокуне га:

— Почекај ме, скаменио се дабогда!

А Ртањ му одговори:

— Пожури, скаменио се дабогда!

И оба се скаменили 'де се ко задесио.* И данас само могу да гледају један другога.

*Казивао Бранко Павличић
рођ. 1907. г. из Беле Воде*

СУДБА ВИСОКОГ СТЕВАНА

Кад је била косовска битка, Високи Стеван био на науке у Русије и није знао да је српско царство пропало. Нико то није могао да му јави због Турака који су свакога претресали, ал нашо се неки слепац Гргур који је просио по Србије. Њему Срби уврте писмо у мачугу и он једини успео здраво да прође кроз турску војску и стигне у Русију. Кад дошо тамо, стао да проси испред неке цркве, а ђаку црквењаку рекао да му јави кад Високи Стеван дође у цркву. Наишо Високи Стеван и пришо да дарује слепца коме

* По другој легенди њих је тако раздвојене затекла заповест васкрснулог Христа да планине стану где су и оне стале.

ђак укаже да је то Стеван. Гргур му пружио мачугу на којој је писало: „Зли Стеване“. Стеван препознавши знак сломи мачугу и унутра нађе написмено како је цар Лазар погинуо на Косову, како су војводе изгинуле и како је царство српско пропало. Онда Стеван отишо код цара рускога и реко му:

— Мој отац је погинуо на Косову, војводе су изгинуле, царство српско је пропало и Турци су надвладали. Дај ми војску да осветим оца мојега.

Цар му реко:

— Даћу ти. Сутра ће војска бити спремна.

И Стеван једва ту ноћ преноћио, а руски цар му спремио седамдесет иљада оклопне војске под командом Мате ђенерала од Црне Русије. Па онда ударили преко Маџарске и кад су дошли на једно брдо у Левчу, царица Милица видела сина, изашла му у сретање и рекла:

— Благош мене кад ми Стеван иде.

Од тих речи брдо на ком се Стеван налазио прозва се Благотин.

Чим је прешо Мораву, Стеван мучки ударио на Турце, ови бегали а он викао за њима:

— Станте, Турци, почекајте ме!

И од тог доба једном селу крај Мораве остаде име Почековина. Мало даље јурећи за њима према Крушевцу поново им подвикно:

— Станте, Турци, не бегајте!

И то место на ком се нашо прозва се „Бегово брдо“.

А издајица Вук Бранковић узјахо коња и кренуо да види од кога та војска бега. Спазио га Стеван и викно му:

— Зете, шта треба за оно куче кад га раниш па те ује?

Он му реко:

— Сабљу, па му оцечи главу.

Ова потрго и оцеко му главу, а коњ са телем поче да бега, а жњетвари жњели (рат није био објављен, но ненадан) па вичу:

— Види човек без главе јаше коња!

После Турци Вуку сазидали џамију доле негде у крушевачке Старе Чаршије.

Високи Стеван после заширио редом са том оклопном војском и протеро Турце преко мора, па бацио топуз у море и реко:

— Дабогда кад ова топуз изашо из море пред мене тад се Турци повратили!

Оно топуз искочио са својем натписем па пред њега. Онда он шта ће, увати те испече овна и баци га са ражњем у море говорећи:

— Кад се овај ован повратио и заблејао пред мене, тад Турци прешли овамо!

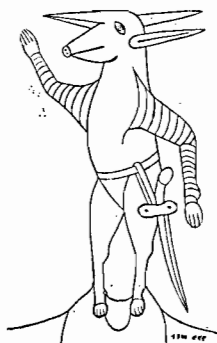
На несрећу, ован одма изашо пред њега с ражњем и заблејао. Онда Стеван видо да му је суђено да пропадне. Утем га питала вила из облака:

— Стеване, које царство волиш?

Он реко:

— Које за навек!

И онда он пришо и распорио се.

Двосветни ратник

КАЛИНА

У старо време Високи Стеван ишо са пратњом у лов по Левчу и у једном селу наишо на оро те се и сам увати и заигра. У оно време девојке су носиле превеше преко лица, али дуне неки ветар и најлепшој девојци Калини открије лице. Стеван спазивши ту лепоту реши да је узне за жену и вери је обећаваши јој да ће се сутра вратити са сватовима да је испроси само да измоли

одобрење од оца. Стигавши у Крушевац окаже оцу своју жељу:

— Оче, ја сам нашо за себе девојку у Левчу! Сутра идем да је испросим!

Ал' цар Лазар неће за то ни да чује:

— Не може, синко, то су тебе сестре!

И ту се посвађу. Стеван није хтео да послуша оца но сакупи сватове и крене у левачко село да испроси Калину. Кад стигне тамо, девојка умрала. А Високи Стеван одма нареди те се на једном лепем месту у њено име сагради красан манастир Калинић. По лепоти девојке Калине село из кога је она била прозва се Лепојевић, а село у ком ју је Високи Стеван угледао испод превеше прозва се Превешт.

ЗЛО БЛАГО

Испод Динине ђуле у Беле Воде населила се нека браћа Ђурђановићи. Тек што су почели да раде земљу, пронађу испод камене плоче казан злата. И обрадовани почели да троше то злато. Али задеси и помор те су почели да копне и да умиру. Хтели су да граде чешму, ал нека сила гађа камењем с ђуле у мајстора и не да. Поклањали и одежде црквема и манастирима само да би могли да троше те паре, ал ништа није помогло. Болекчине и нису напуштале. Онда они шта ће, оперу то злато па простру на говеђу кожу, оно каже дукати игру, игру, радују се што ће поново у земљу.*

*Приповедао покојни Миодраг
Милановић из Беле Воде*

* Из необјављене збирке народних казивања из Левча и Западног Поморавља.

ЖУТА ДУЊА МЕЂУ ЛИСТОВИМА
(Народне лирске песме из околине Прокупља)

СИТНА РОСО

— Ситна росо, где си летовала?
Где сам, да сам,
штетовала несам!
— У ливаде међу откосима,
и у њиве међу класовима,
и у баште међу цветовима.

У ВРХ СОФРЕ РУЖА РАСЦВЕТАЛА

У врх софре ружа расцветала,
свак се пружа да откине ружу.
Није ружа за свакога расла,
сал за једну лепоту девојку,
сама ју се ружа допружила.

ОЈ ДЕВОЈКО, ЛУТКО БЕЛА

Ој девојко, лутко бела,
врати косу преко чела,
врати овце преко села.
Нек те гледа цело село,
о како си, луче бело!

ОЈ ЈЕЛИЦЕ

Ој Јелице, висока планино,
са тебе се голем Шабац види,
и у Шапцу црква Димитрија,
око цркве добар јунак шета.
Гледала га са града девојка:
— Мили боже, доброга јунака!
Благо мајке која га родила,
Благо сеје која га китила,
благо љубе која ће га љубит,
благо цару где ће војску служит.

ДЕВОЈКА МАРА

Боса рани, цвеће бере,
цвеће бере, платно бели,
платно бели, коње чува.
Коње чува за сватове,
платно бели за дарове,
цвеће бере за девере.

ЖУТА ДУЊА МЕЂУ ЛИСТОВИМА

Жута дуња међу листовима,
а снаха је међу деверима.
Сад се она моли деверима
да је прате где је синоћ била,
остале јој овце у ливаде,
остале јој гривне на прозору,
остале јој врсте на разбоју.

МЕНЕ МАЈКА ЈЕДНУ ИМА

Мене мајка једну има девојку,
па ме даје за Илију делију.
У Илије зла свекрва маћија,
па ме праћа у недељу на жетву,
па ми даје празну торбу без леба,
па ми даје празну тикву без воде;
па ме пита: колико си најжела,
па ме пита: јеси л лебац појела,
па ме пита: јеси л воду попила?

*Из необјављене збирке „Гроздови“
(Забележено од мајке Гроздане)*

Клањање мајци земљи

ТАЈНА ВИДИНЦА

(Предање из ваљевског краја)

Видинац је шума у околини Ваљева. Налази се на великом гребену, на висоравни, и спаја четири села. У Видинцу од дивљих звери има само зечева и лисица. У непосредној близини налази се и моје село, које посећујем најмање једном годишње. Видинац има више пешчаних путања којима се мештани служе, прелазећи из једног у друга села.

Једне године одем у родно место, код својих. Рекоше ми да се деда Милан Михаиловић разболео. Отишао сам да га посетим. Кад ме угледао, радовао се и рекао ми: „Добро си ми дошао. Седи“. Лежао је у вајату. Сео сам и упитао га: „Како си, деда Милане, и како се осећаш?“ „Лоше сам, лоше сам, дете моје, а и осамдесет шеста ми је. Нису то мале године“. Уто дође снаја са послужењем: слатко и кава. Послужи нас, па оде у башту да плеви лук. Остадосмо деда и ја сами.

„Дете“, рече деда Милан, „носим у себи нешто још из ђачког доба. Испричаћу ти све. А ти за мога живота ником не казуј. После моје смрти причај свима“. И поче ми причати:

Ми смо сви од једне фамилије, мислим да си чуо за Стевана и Танасија. Они су браћа од стричева, а моји су стричеви. Стеван је твој прадеда. Разболео се Стеван, лежао је, чича Танасије је сваки дан био код чиче Стевана. Моја мајка једног дана месила лебац, па ми даде врућу лепењу са кајмаком да однесем чичи Стевану. Однесем ја и пружим чичи Стевану ону лепењу, он се насмеши и погледа у чичу Танасија, па рече: „Да испричамо Милану за ону кобну ноћ у Видинцу, чини ми се да је за то већ време, ето, ја сам се разболио и мислим да више никада нећу бити здрав“. Чича Танасије климну главом па поче да ми прича: „Милане, што од нас чујеш упамти, али за нашег живота ником не казуј. Ово нам се догодило пре двајес година. Стеван и ја смо ишли на свадбу код Војића у Паунима. Лепо се

провели и увече се враћали кући. Месечина је била. Ишли смо преко Видинца. Били смо весели, а не и пијани. Стигосмо негде око половине шуме. Нека је тичурина прнула са дрвета на друго. Затим се чуо неки глас који рече: „Хеј, вас двојца, хеј, вас двојца, станите мало“. Стали смо, никог не видесмо. Глас се поново јави: „Седите мало овде на пањ“. Ми се погледасмо, па седосмо. Глас опет рече: „Видите дрво које је никло из тога пања, на њему има седам плодова. То је, вели, за вас, уберите и поједите“. Тада ништа друго нисмо знали, осим да урадимо оно што нам се каже. Били смо као опчињени. Танасије устаде, убра три плода и поједе. И ја устадох, убрах она четири и поједох. „Сад идите кући“, рече нам онај глас. Пошли смо и знамо да смо потпуно свесни. Али говорити нисмо могли ниједан. Били смо занемели. Ишли смо путањом и угледали ватру на једној раскрсници. Поред ватре су седели неки деда и баба. Мотали су неку пређу. Код њих је било читава два брда оне пређе и деда је држао кануру на рукама а баба је мотала на клупчад. Угледаше нас и баба нам рече благим гласом: „Ми смо овде сто педесет година, за то време нико нас није видео осим сада вас двојица. Нас је убио наш син“. Показа нам баба отворена прса, на којима су биле три велике ране. Деда нам показа на леђима своје три ране. Деда није ништа говорио, можда је био нем. Баба настави: „Пре сто педесет година убио је ножем нас седморо и побегао овде у ову шуму, пао је онде где је онај пањ, заједно са својим тешким грехом. Више се никада није помакао оданде, и сад је онде, онај пањ, то је он, али и душа му је још онде, не може да се растане од ње, иако је он одавно иструлио. Ово му је отац Видан“, пружи руку на деду, „а народ је сина назвао Видинац по очевом имену, па су и ову шуму назвали Видинац по нашем злогласном сину. Знало се онда о овоме недељу, али је неокајаним грехом остао онде до данас. Душа му је са њим. Он је ископао малу рупу у земљи и изговорио речи покајања. Земља му није примила то, већ пустила дрво да никне из њега и изнесе његове гре-

хове напоље окачене на том дрвету у виду неког плода. Све досад су били, док ви не убрасте и поједосте; тако сте његове грехе и проклетство узели тиме на себе, за дваест година. У дваест и првој години од сада његова ће зла и проклетство заиграти у вашим домовима. Ви га спасисте, ми вам открисмо стопедесетгодишњу тајну и тиме смо потврдили слободу његовој души, а вама потврдисмо искушење“. Пружи баба руку да одемо.

Пошли смо путањом, стигосмо до других раскрсница. Жена седи за разбојем и тка. Кад нас угледа, устави ткање разбоја, рече нам: „Стопедесетгодишња тајна је откривена, сад знате за њу. Ево потврде да је истина“. Откри груди и показа две велике ране преко целих груди. „Одсекао ми је мој човек обе дојке, требао је казну носити до краја света“. Пружила је руку да одемо.

Ишли смо још мало кад опет раскрснице. Седе четворо деце на клупи, свако држи по књигу у рукама као да читају. Кошуље им беху кржаве. Стигосмо до њих, сви погледаше у нас. Биле су две девојчице и два дечака. Почеше сви углас да читају: „Све што чувате вас двојца истина је. Све што је било овде, ви, вас двојца, понесите са собом, па ће вам од сада у дваест и првој години у вашем дому заиграти зла нашег крвожедног оца. Растаде му се душа од одавно иструлелог тела. Она сада тражи место себи. Ако га не пронађе за двадесет и једну годину, вама ће се његових седам грехова увећати на четрнаест — тако нека буде“, рекоше четворо деце, па пружише руке да одемо.

Пошли смо кући и отишли код Стевана, рече чича Танасије. Ћутали смо и седели тако чекајући јутро. Нисмо дуго чекали, поче свањивати. Нисмо се осећали ни уморни нити поспани. Свануло је. Дође Јелена, која је служила код Стевана. „Добро јутро, газде“ рече Јелена. Нама се обојици одреши језик, па проговорисмо обојица и рекосмо: „Добро јутро, Јелена“. Донесе нам она каву и љуту ракију — уз то смо разговарали. Одлучили смо да ником ништа не причамо о про-

теклој ноћи, све дотле док то не будемо морали. Тако се заврши то јутро.

Танасије је имао жену, сина, снају и више унучади, а Стеван жену, сина, снају и два мала унука. А имао је велико имање и доста стоке. Поред осталог, имао је и расну краву, коју су звали Ружа. Никоме се није дала помусти, осим Стевановој жени. Она је увек седела на трношцу и слободно је музла. Њој се није бранила. Отели се Ружа и те године, и баба оде да је помузе. Остале краве је музла Јелена, која је служила код њих. Баба се намести на столичицу и поче да музе. Куче је у том тренутку упало у шталу. Ружа бесна, боји се телету, па муне роговима куче, али набоде бабу на рокове. Распори је и сав дроб је био напољу. Јелена поче кукати. Бабин син је на то одмах дотрчао. Видео је шта се догодило. „Да трчим по кола, мајко, да те возим доктору“. Она рече полако: „Немој ићи, нећу ја издржати до доктора. Већ слушај, сине, остављам ти аманет, да Ружу ни за шта не користиш, већ да је убијеш и закопаш у земљу. Тако уради, јеси ли чуо?“. „Јесам, мајко“. „Обећај да ћеш тако урадити“. „Хоћу, мајко“.

Чича Стеван заврши своју причу. Рече: разболео сам се и мислим да више никад нећу бити здрав, а и време се приближава ономе што треба да се догоди. Паде са клупе на којој је седео и умре. Чича Танасије настави причу коју је Стеван започео. Син Стеванов је почео размишљати о Ружи шта да уради са њом. Мислио је: добра расна крава, много вреди. То овде нико нема. Велика би штета била убити је и закопати. Зато он одлучи да је прода. Тако и уради. Аманет остаде неиспуњен. После тога су сви помрли: Стеванов син, снаја и унук. Умре и чича Танасије и његова жена, а син му се удавио у мору. Не заврши се двадесет и прва година од проклетства, а из Стеванове куће умреше петоро и из Танасијеве троје. Остало је Стеваново велико имање, које је пописано у масу, а двогодишњег унука је узео Стеванов брат. Одгајио га до пунолетства. Оженио се унук Стеванов, служио и војску, па је примио од масе све своје имање на

управљање и уживање. Синови му се почеше рађати, али и имање одрођавати. Опет је настала несрећа због неиспуњеног аманета. Једно велико богатство се претвори у велико сиромаштво. Синови Стевановог унука, како је који прирастао, одлазио је у град на занат, сви су стали на здраве ноге и добро живели.

За седам туђих грехова беше осам жртава. Аманетна мрља се и дан-дањи покоја појави, сматрају сви тако.

Ово ми је деда Милан испричао и после шест дана умро.

Кротитељ вола и коња

БАСМЕ ИЗ ПОЖАРЕВАЧКОГ КРАЈА

ОД УБОДА

Вук се вуче по песку
убоде се на треску
уватише га без паса
заклаше га без ножа
испекоше без ватре
изедоше без зуби.

ОД РАНЕ

Излетоше бубице
на златну метвицу
на чисту водицу
на миришљаву травицу.

Казивала Смиљана Стојановић (1900)

ПРОТИВ УПАЛЕ

Родила се Ница
у зли дан у петак
у петак се родила
у суботу болес боловала
у недељу душу испустила.

Казивала Невенка Милосављевић (1897)

Мајка и мајчин терет

ЗАГОНЕТКЕ ИЗ ЦРНОТРАВСКОГ КРАЈА

Загонетке као језичке игре и творевине ума одсликавале су народну машту, способност, мишљење, памћење, једном речју, духовну културу, ум и разум. Као посебно богатство нашег говора оне нису служиле за забаву и разоноду, већ су, као борбене игре здравог народног расуђивања, оштриле ум, откривале машту, подстицале памћење, наслућивале способности и опажања људи и поколења. Оне нису само забављале, већ образовале и васпитавале. Свака од њих била је као ребус или мисаони задатак. У породичним задругама, каквих је раније у већини било у пространом црнотравском крају, у дугим зимским ноћима окупљени око огњишта обилато су користили загонетке као игре духа и ума. Ево неколико таквих загонетака:

1. Две се сестре преко дел рукују. (*Лемезнице*)
2. Бацих кућу низ прозор. (*Љуска од јајета*)
3. Без мозга, а у гору лаје. (*Секира*)
4. Видиш га, а не чујеш га. (*Магла*)
5. Дејан тера ситне козице кроз ситне горице. (*Чешаљ*)
6. Домаћин је у кући, а брада му напоље. (*Свила од кукуруза*)
7. Из мене никло, у тебе проникло. (*Поглед*)
8. Колико орах је, а теже од вола. (*Жар*)
9. Рипа, скаче, али ти право каже. (*Кантар*)
10. Све у кућу изгори, а кућа остаје. (*Лула*)
11. Од куће до куће иде, а у кућу не улази. (*Пут*)
12. Мање од мака, а диже јунака. (*Бува*)
13. Цар зелен, а царица црвена. (*Дрен*)
14. Црвен гаја на риђоме јаше, црвена му капа, а на врх му аспра. (*Шипак*)
15. Цар вечера, а буздован му игра. (*Јагње док сише*)
16. Шта опада кад расте? (*Живот човеков*)

(Забележено у Црној Трави)

НАРОДНЕ ПИТАЛИЦЕ

1.

Питали сиромаха:

— Које постове постиш?

— Све!

— А који је најтежи?

— Немањића пост.

2.

Питали шегрта:

— Чији си?

— Син несрећин,

а сада ме ђаво узео под своје.

(Забележено у околини Лазаревца)

Пернар, љуштар и длакар

ИЗ „КАЛЕНДАРА НАРОДНИХ
ОБИЧАЈА“

БИЈЕЛИ ПОКЛАДИ (БИЈЕЛА НЕДЈЕЉА)

Не долазе истог датума. То је последњи дан божићних месојеђа (увек недеља). „Бијелом недјељом“ назива се не само последњи дан, већ се тако назива и цела седмица, па отуд су сви дани у њој „бијели“. Откуда такав назив за ову седмицу, дознао сам од неких старих људи. У дане њихове младости, кажу, празновани су и Месни поклади, који долазе у недељу пре Белих поклада. Месни поклади су последњи дан у који се јело месо, а у наредној седмици месо није смело да се једе (маст јесте) већ претежно бели мрс (сир и кајмак), па отуда је дошло то име.

Свака домаћица на Беле покладе направи добар ручак, али без меса. Тога се дана поједу сва јаја, чак и *полози* (јаја која остају на гнездима да се кокошке не би разгнездиле), јер „није добро да јаја снесена за време мрска зађу у часни пост“. Ако је после вечере на Беле покладе остало што од јела, децу пробуде пре пола ноћи да остатке од вечере поједу.

На Беле покладе свуда се праве дрвене љуљашке. Омладина се цео дан љуља, чак им тамо и ужину донесу. Љуљајући се, вичу: „Волике тикве! Волики кукуруз! Волика шеница...“ „Ваља се“ да се свака врста летине помене „да би високо израсла и добро родила“.

Недалеко од љуљашке коло игра. Младеж је час на љуљашци, час у колу. Некад је коло играло уз ћурлик свиралице или гајди, касније уз свирку труба, тамбура или хармонике.

Љуљашке од дрвета направе момци. Само се они љуљају, девојке не. Дечје љуљашке су од конопаца или од сплетених грана између две врбе.

На Беле покладе потребно је да свако поједе бар једно *че'но* (чешањ) белог лука, и да се њим натрља по длановима, грудима и табанима „због тамо оних, у камен удариле!“ (вештица).

ОБРЕТЕНИЈЕ

Сваке године долази истог датума.

Овај дан сада нико не празнује, али су га некада сви празновали — и људи и жене.

Прича се да је на Обретенијевдан неки човек био код пријатеља на слави. Кад се напио, говорио је домаћину како његова слава није никакав светац, због тога треба да је промени и слави неког великог свеца, који му може помоћи у невољи. За време њиховог разговора, пред њиховим очима, печена свињска глава у тањиру окренула се у круг. Гост је запрепашћено заћутао.

На Обретенијевдан „обрће се зима на лето“.

Од Сретења до Обретенија има тачно три седмице.

ЈЕВДОКИЈА

Увек долази 14. марта.

Овај дан су некад празновале само *чинилице* (жене које „бацају чини“ на туђу младачну стоку), да им буде на помоћи кад тај посао скривено раде. Касније су Јевдокијин дан почеле да празнују и друге жене, да би је „умилостивиле да не помаже чинилицама“.

Људи Јевдокију празнују само кад дође у недељни дан.

Тога дана се не брише кућа, а ако се обрише, остави се буњак у углу иза врата, и не ставља се јарам воловима на врат.

ЂУРЂЕВДАН

Велики, непокретан празник, који сваке године долази 6. маја.

Уочи Ђурђевдана жене по брдима и пољима наберу доста разног биља. Ту се најчешће могу видети: гранчице и лишће од беле врбе, коприва, милодун, пшеница са *овратина* (крајеви њиве, са којих се приликом орања овраћају волови) . . . Од тога се већи део ситно исецка и помеша са мекињама, посоли се и навлажи водом, па се та смеша

даде кравама да је поједу на Ђурђевдан, пре но Сунце изгреје. Крава стоји напољу а смеша у кући, коју крава поједе пребацивши главу преко прага. Ово се ради „да би краве што пре водиле“.

Остатак од набраног биља жене стављају у воду, којом на Ђурђевдан окупају своју децу, и заките их копривом и милодуном.

Занимљиво је да се скоро сви обичаји који су у вези са Ђурђевданом, као и купање деце, обављају пре но што се Сунце појави.

Трудне жене, девојке и момци најчешће се окупају у реци, па се и они заките копривом и милодуном. Девојке се попну на врбу или топољу, ту очешљају косу, па наберу пупољака са тополових грана, код куће их испрже на масти и после, повремено, преко целе године том машћу мажу своју косу.

Младићи и девојке у зору одлазе негде „на мајалос“ (сада се много чешће чује: „ђурђевски уранак“). Иду у групама, уз свирку и песму. Место састанка је код неког извора или чесме, где има довољно места за игру. Игру прате ритмични звуци ког народног музичког инструмента. Око „ручаног доба“ (око 8 часова) поједу што су од јела донели, па се игра и песма настављају до послеподневних часова. Тада се растају уморни, но задовољни.

Пре Ђурђевдана „не ваља се“ седети у хладу. Ко се налази код куће не треба да руча напољу пре Ђурђевдана, а после њега „добро је“ да то чини.

Уочи Ђурђевдана и на Ђурђевдан чобани пре заласка Сунца догоне стоку у торове и стаје, а на Ђурђевдан изгоне је на пашу кад Сунце високо одскочи, јер *чинилице* могу са успехом да „баце чини“ на туђу стоку тек пре изласка и после заласка Сунца; а око Ђурђевдана и на Ђурђевдан оне су најактивније.

Пре појављивања ђурђевданског Сунца, домаћин са *катраницом* у руци одлази у стају. У катраници има кратко дрво које на оном крају што стоји у катрану има облик *лопарнице*. Он све четвороножне домаће животиње, изузев пса и кљусади, *катранише*, то јест нацрта на њима „Со-

лонуново слово“ (петокраку звезду): говедима — на левој плећки, а овцама, козама и свињама на носу — „због здравља“. Понеко своју стоку катранише сваког месеца. Из истих разлога стоку прогоне кроз обруч скинут са неке велике каце.

У лето, кад обади полагају јаја у њихову кожу, говеда се *обадају* (беже). Да их заштите од те невоље, на Ђурђевдан пре но гране Сунце говеда кропе расолом помоћу метле севлијаре у облику крста (глава — корен репа — десни кук — леви кук). Други, опет, донесу воде са бунара, у њу ставе јаје и прву иверку са последњег бадњака, па гранчицом од бадњака кропе говеда као што се то чини расолом.

Из истих разлога на Ђурђевдан, пре Сунца, ни на чији зов не треба се гласно одазвати, јер ко би се одазвао, па онај што га је звао после тога рекао: „Мени ’лад и комад, теби мува и обад!“ стока онога лица што се одазвало „те године би се просто поломила од обадања“.

На Ђурђевдан се метлом *севлијаром* не брише двориште „да јастребови не би купили пилад“.

Мајка десеторо деце

ДРАГУТИН М. ЂОРЂЕВИЋ

— *Педесет година записивања сведочанстава о народу*

Једна од најпотпунијих монографија о народном животу, која је изашла после рата код нас, свакако је књига Драгутина М. Ђорђевића „Живот и обичаји народни у Лесковачкој Морави“. Овај неуморни истраживач свега што је везано за народно предање, већ неколико деценија сужава границе заборава, износећи драгоцено градиво из јужносрбијанских села — за оне које време није учинило сведоцима о животу сељака од њиховог рођења, па до смрти.

Д. М. Ђорђевић је рођен у Лесковцу 1907. године. Отац му је рано умро, тако да је мајка тешком муком извела на пут троје деце.

После завршене богословије (1928) и примања свештеничког чина, Ђорђевић, поред своје редовне делатности, почиње да се занима и за фолклор и народне обичаје. То интересовање и први записи везани су за годину 1930. На тај начин, ове године навршава се пуних 50 година његовог рада у области народне културе.

Под утицајем нашег познатог етнолога, Миленка С. Филиповића, Ђорђевић почиње да скупља грађу за књигу „Живот и обичаји народни у Лесковачкој Морави“. Рад на овом пројекту трајао је од 1946. до 1953. године.

Ускоро ће се појавити из штампе две значајне књиге Д. М. Ђорђевића — НАРОДНЕ ПРИПОВЕТКЕ ЛЕСКОВАЧКЕ ОБЛАСТИ (око 470 текстова) и НАРОДНЕ ПЕСМЕ ЛЕСКОВАЧКОГ КРАЈА (412 примера).

Поред ових књига, Ђорђевић је до сада објавио више десетина прилога о народном животу лесковачког краја.

Један је од оснивача „Лесковачког зборника“ и његов дугогодишњи сарадник. Град Лесковац је, у знак признања за дугогодишњи рад у области културе, доделио Драгутину Ђорђевићу Октобарску награду (1967. године).

Сресли орлови

„ГЛЕДАО САМ КАКО ЉУДИ ГРАДЕ КОВЧЕГ...“

(Драгутин М. Ђорђевић о свом раду и народном животу)

1. Шта Вас је навело да се определите за скупљање грађе о народном животу, и шта је то што је тако дуго држало Ваше интересовање за овај посао?

— Између два рата, у Лесковцу је радила веома активно једна група напредних студената (Драгољуб Трајковић, Јова Јовановић, Аристомен Ристић) на културном пољу, а била је срећна околност да сам се с том групом дружио. Између осталог, они су се бавили и историјом нашег завичаја, а то је за мене било привлачно. Будући да сам се још као ђак почео огледати на перу, чим сам ступио у парохију, одмах сам обратио пажњу на оно што се односи на наш народни живот. Чекајући да сахранимо мртваца, гледао сам како људи граде ковчег, како се по утврђеним обичајима поступа око сахране, на даћама, при

споменима, посматрајући свадбе, краваје, стриже, ноћне седељке, обредне игре (коледаре, сороваре, лазарице, краљице, додоле), присуствујући славама, литијама сеоским, слушајући народне песме и приповетке, изреке, пословице, загонетке, питалице, дечје успаванке итд., ја сам био задивљен свим тим што народ има. Па помогнут саветима искусних етнолога, на првом месту др Миленка С. Филиповића, почео сам се увелико бавити скупљачким радом иза другог светског рата. Но, први моји записи потичу из 1930. године — то су лазаричке песме из Доње Локошнице, где сам био парох. Љубав према народном животу, народној филозофији, мишљењу и мудрости, ево, прати ме 50 година и ја сам увек у узбуђењу кад је у питању огромно народно стваралаштво и свеукупно народно благо.

2. Да ли постоји област фолклора која Вас посебно привлачи?

— То су обредне песме (лазарице, краљице, коледарске песме), бајалице, басме, изреке, пословице и народна медицина и ветерина.

3. Да ли постоји нека карактеристика фолклора јужне Србије?

— Карактеристично је да се у фолклору јужне и југоисточне Србије срећу веома добро сачуване обредне песме, мислим на лазарице, краљице, коледа, на песме о пролећним обичајима, а друго, лирика је ових предела веома бујна и осећајна, свежа као пролећно пољско цвеће.

4. Какав је однос народа Лесковачке Мораве према традицији?

— Било је у науци доскоро познато веома погрешно мишљење да у Лесковачкој Морави нема традиције, да је то крај ТЕРА ИНКОГНИТА, међутим то је мишљење, између осталог, оборено и великим проналаском грађе из фолклора, из обичаја, из историјских сведочанстава. Како може бити крај без традиције кад знамо за Николу Скобаљића, који води борбе са Мехмедом II Освајачем Цариграда 1454. године? Или како је то

крај без традиције кад се на њему воде кржаве борбе за национално ослобођење током 19. века па и касније све до прохујалог другог светског рата.

5. *Може ли се изнети нека општа мисао којом се руководио сељак око Мораве, и која одређује његов пут и лик?*

— Миран је и радан, држи традицију, патриотски је расположен и цени своју слободу. Не трпи покорност и туђинску власт. Он је то доказао кроз историју. Такав је и данас.

6. *Шта сте пропустили да урадите?*

— У сваком случају требало је да урадим више, али с обзиром на многе животне околности, на рат и друге догађаје, задовољан сам што сам обавио мали део огромног посла у току мојих 50 година истраживања и проучавања нашег народног живота, и нешто отргао од заборавља који неминовно долази. Мислим да ће се наћи још оних који ће знати да цене наше културно народно благо и да га спасавају од пропасти.

6. *По Вама, какав „Расковник“ треба да буде?*

— Ми имамо велики број фестивала народног стваралаштва под паролом ИЗВОРНОГ, међутим, тешко је да такве приредбе могу то остварити и одржати, али један часопис — нека то буде „Расковник“, могао би дати изванредне плодове баш код те изворности. Он би могао да сачува народна уметничка остварења, бисере народног стваралаштва за темељ политике самоуправног друштва према сеоском аматеризму. „Расковник“ би могао да окупи разбацане, често усамљене, непознате и непризнате, скупљаче грађе из фолклора и народног живота и да им пружи могућност за објављивање. Тако би изашли из безимености многи вредни поклоници народног стваралаштва, и још снажније прионули на тај користан посао. Треба посебно пазити да се сачува наш лепо језик, да буде више простора у часопису за теренска истраживања и за сакупљену грађу.

БИБЛИОГРАФИЈА

Д. М. ЂОРЂЕВИЋА

(Избор)

I КЊИГЕ

1. Живот и обичаји народни у Лесковачкој Морави, САНУ, Београд, 1958, Српски етнографски зборник, књ. 31, 724 с.
2. Народне приповетке лесковачке области (у штампани).
3. Народне песме лесковачког краја (у штампани).

II СТУДИЈЕ, РАСПРАВЕ, ЧЛАНЦИ

1. Лазарице у Лесковачкој Морави, Зборник Савета фолклориста Југославије, 1952, 1955, с. 117—124.
2. Извештај о стању народних приповедака у Лесковачкој Морави, Зборник ФСЈ, Цетиње, 1958, с. 185—195.
3. Пакала у влашким народним приповеткама у околини Зајечара, Зборник ФСЈ, Зајечар, 1960, с. 55—61.
4. Шаљиве народне приче у Лесковачкој Морави, Зборник ФСЈ, Вараждин, 1957, с. 265—270.
5. Никола Скобаљић у историји и народном предању, Зборник СФЈ, Охрид, 1964, с. 433—445.
6. Личности народног устанка у партизанским народним песмама лесковачког краја, Зборник СФЈ, Титово Ужице, 1961, с. 237—244.
7. Народна глума на свадби у лесковачком крају, Зборник СФЈ, Цетиње, 1964, с. 333—340.
8. Неки архаични елементи у обичајима прве брачне ноћи у лесковачком крају, Зборник СФЈ, Сарајево, 1963, с. 293—297.
9. Улога жене у неким пролећним обичајима у Лесковачкој Морави, Зборник СФЈ, Сарајево, 1963, с. 293—297.
10. Жена у лесковачким изрекама и пословицама, Зборник СФЈ, 1969, с. 364—366.
11. Кравајарске и стрижбарске песме у лесковачком крају, Зборник СФЈ, Дојран, 1966, с. 359—363.
12. Влашко-српска симбиоза у посмртном ритуалу у неким насељима Неготинске крајине, Зборник СФЈ, Крушево, 1972, с. 171—177.
13. Хајдуци Миљко Бојкин из Разгојне и Белота из Црковнице, Лесковачки зборник, I, Лесковац, 1961, с. 108—111.
14. Рукописни требник цркве у Медвеђи, Лесковачки зборник, I, 1961, с. 112—114.
15. Прилози за антропогеографско испитивање лесковачке околне, Лесковачки зборник, III, Лесковац, 1963, с. 152—160.
16. Примери народног стваралаштва, Лесковачки зборник, IV, с. 161—162; VI, с. 187—191;
17. Певач Живка Благојевић, Лесковачки зборник, Лесковац, 1965, с. 191—196.
18. Традиција о личностима и догађајима пре и око ослобођења Лесковца и околне, Лесковачки зборник, VII, с. 65—72.
19. Обредне народне песме из Округлице, Лесковачки зборник, VII, с. 189—193.
20. Неки наши култни каменови и веровања у вези с каменом, Лесковачки зборник, VIII, с. 113—119.
21. Обичаји, обредне и друге народне песме и здравце, Лесковачки зборник, VIII, с. 105—112.
22. Обредне и друге народне песме, Лесковачки зборник, IX, с. 279—285.
23. Обрад Симоновић, народни гуслар, Лесковачки зборник, IX, с. 287—298.
24. Власотинце. Прилози за проучавање историје лесковачке области, Лесковачки зборник, XII, с. 167—185.
25. Песник и гуслар Стоимен Станковић, Лесковачки зборник, XIV, с. 283—307.

26. Неколико народних приповедака, Лесковачки зборник, XV, с. 193—223.
27. Ашани у лесковачком крају, Лесковачки зборник, XVII, с. 207—222.
28. Трагови турског присуства у народном стваралаштву јужне Србије, Лесковачки зборник, XVIII, с. 265—273.
29. Традиционални народни сабори и неке промене у послератном периоду, Зборник етнолога, Нови Пазар, 1978, с. 197—203.
30. Влашки народни певач, свирач и приповедач Лазикију Бугариновић из Самариновца код Неготина, Зборник „Мокрањчеви дани“, Неготин, 1976, с. 83—99.
31. Народне изреке и пословице, Наше стварање, Лесковац, 1964, с. 54—63.
32. Голема њива, Недељне новине, Лесковац, 1963.
33. Рад православних свештеника на етнологији и фолклористици, Православна мисао, Београд, 1961, св. 20, с. 148—155.
34. Антропогеографске белешке — Горње Трњане, Горње Синковце и Доње Синковце, Лесковачки зборник, XX, (1980).
35. Дечје игре у лесковачком крају, Лесковачки зборник, XX.
36. Басма у народној терапији, Архив за историју здравствене културе Србије, Београд, 1973, св. 2, с. 163—170.

Човек на ширини
земљиног лица

НЕКОЛИКО ШАЉИВИХ ПРИЧИЦА

(Из записа Драгутина М. Ђорђевића)

СНАЈКА ГЛЕДА У ОЦАК

Свадбени је обичај у лесковачком крају да младу по обреду после венчања уводе у кућу где је и огњиште. Између осталог, она обавезно погледа и у оцак над огњиштем.

Увели тако једну младу и она погледала у оцак.

Свекрва је питала:

— Које гледаш?

— Гледам, можеш ли кроз њега да искочиш.

— Могу, могу! Моја свекрва је кроз њега излетела.

(Милева Д. Стојановић, домаћица из Лесковца,
рођ. 1909. године, писмена,
испричала 25. VII 1972. год. у Лесковцу)

„ЋУ УРАДИМ ШТО САМ НАУМИЈА“

Стигла кола пешака и овај упита онога што тера кола:

— Можеш ли да ме повезеш?

— Не могу, товаран сам доста.

— Ил' ме вози, ил' ћу урадим што сам наумија.

Кочијаш се помисли па га укачи у кола и одвезе до места где је требало да путник сиђе.

— Добро — каже онај што га возио — ти рече ако те не повезем да ће урадиш што си наумио. Да те нисам повезја, што би направија?

— Ништа, ишеја би' пешке.

(Стојан Пешић — Гаца, земљ. из Горине, испричао у Горини о Марковдану у с. Брзи, на сеоској литији, 8. V 1978. год.)

БРАЋА ЛАЖОВИ

Била два брата веома сиромашна па решили да иду по свету и да живе од лажи.

— Па како ће да л'жемо? — пита један од браће.

— Такој, ја ћу л'жем, а ти потврђуј.

Добро — пошли.

Онај што ће да лаже, оде први у село и каже сељацима:

— Имам да ви кажем ново, али ми дајте прво неку пару.

Они му дали нешто.

— У тој и тој село, на вр' тополу има воденица с девет витла.

— Ама како ће тој да буде? Ми не верујемо.

— Добро, ако не верујете, први човек кад наиђе питајте њега.

Наилази његов брат и сељаци га питају:

— Истина ли у тој и тој село на вр' тополу има воденица с девет витла?

— Колко има камена не знам, девет ли су, осам ли су, али видо, кучку брашњиву слаза низ тополу.

Пошли даље — у друго село.

Он'ј брат што л'же прича сељацима:

— Бре, браћо, што сам видеја у једно село: јајце од кокошку колко овирка*) сено.

— Али куде тој може да буде?

— Ако ми не верујете, да питамо првога човека који наиђе.

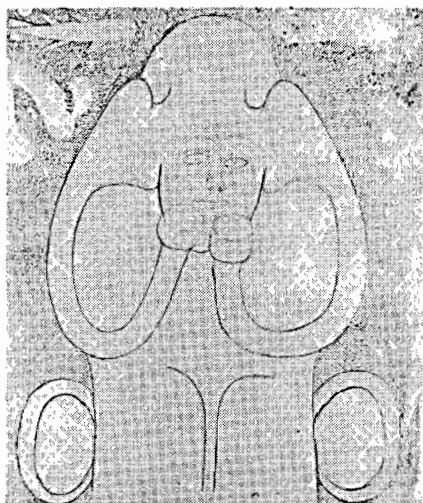
А његов брат одмах иза њега.

— Да ли је истина да је јајце од кокошку у тој село колко овирка сено?

— Не знам б'ш колко је јајце, али сам видеја како га сељаци дизају са лостови**) и терају у село.

(Добривоје Јовановић, трошаринац из Лесковца, испричао 26. VIII 1979. год. у Лесковцу).

Одељак припремио Љубинко Раденковић

Подводни и ваздушни свет

*) Овирка — навиљак (сена).

**) Лостови — ?

Крстивоје Илић

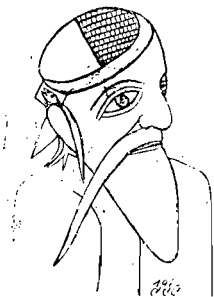
ЕЛЕГИЈЕ ИЗ ПРЕДГРАЂА

*Мојим дивним другарима из предграђа, сино-
вима несреће; а нарочито онима што су већ
сишли у пределе другог света, и Лели, са ода-
ношћу.*

Елегије из предграђа настале су током послед-
них неколико година, као плод најдивнијег дру-
жења што га судбина може доделити једном пес-
нику. Писане су једноставно и присно, као што
су једноставне и присне душе људи којима су
посвећене. Њих је у ствари исписао сам живот,
и ту је удео песника сасвим незнатан: да све те
исповести прими у слух и остане им одан. А то
му није било нимало тешко, јер је и сам испу-
њен сличном судбином.

Скоро сва имена и надимци стварни су, и пес-
ник је веома захвалан њиховим носиоцима што
су му дозволили да их унесе у књигу.

Песник пева
и слуша птице

ОГЊЕНА ЕЛЕГИЈА

Андреји Цару, ложачу циглане

Нису то ватре крај черги, сањара и Цигана,
то је нечувени огањ, кад се потпали циглана.
То је као са сунца бози кад скину вео,
као да је под земљом нови вулкан започео.
А ти, још гарав од пећи што је тек згасла,
осећаш нову снагу како је до неба порасла.
Јер, шта је цвет, шта птица што се у небеса дигла,
најлепше што живот дарује то је печена цигла.
Онако румена као хлеб, као ружа, као уста жене,
могла би постати крв, прећи у тебе, у мене.
Цигле, то су темељи, то су зидови кућа,
то је излазак из сојеница, из ноћи, у сванућа.
Због њих си гутао и тугу, и алкохол, и пепео,
због њих си на крају сишао у тмину, ослепео.
У црни гар претвориле су ти се зенице,
па те тако сепог сложили у сандук од тренице.
Па ти некако и гроб мали, као кад умре дете,
сад изнад тебе лептири, и моје речи лете.

ПОСМРТНА ЕЛЕГИЈА

Просјаку Саватију

Од мене, спокој ти души, и слава ти је,
мој дивни пријатељу, мучениче Саватије.
Синоћ сам био код Реље, у твоме крају Дорћола,
и причајући о теби, срце нам пуче на пола.
Јер, живели смо као браћа, у љубави и слози,
истина, ми на две, а ти на оној јединој нози.
Тек сад видимо колико нам недостаје твоја дрхтава
рука,
као да су нам одсекли нашу, па виси празан рукав.
Опрости за дане кад од мене ниси ништа примао,
веруј ми, ни ја тада нисам ништа имао.
Знао си шта су сањари и изгубљени људи,
често си умео ти мене да поћудиш.
Кад те на улици препознају, кад ти се јаве,
волео си сваком одговарати тихо са а в е.
Сад си доле где су и кнежеви и просјаци равни,
молим те буди достојанствен, буди главни.
Више се не плашиш смрти, ни зиме, ни глади, ни
жећи,

пређи у бољи живот, у патриције пређи.
А ја ћу овде, у сваком годишњем добу,
доћи бар једном да ти се поклоним гробу.
Можда ћу и цвет неки ставити изнад главе,
и рећи тихо: а в е Саватије, пријатељу, а в е!

ЕЛЕГИЈА ЗА НАПУШТЕНО ЋЕМАНЕ

Живкули Каурићу, циганском лорду
Еј, ноћи јесења, пуна вина у оку и у телу,
са ружом месеца на столу, са дукатима на челу.
Кад су се од твоје свирке потресли вајати,
што се са том чаробном руком догоди, да ми је
знати!

Сад у тишини лечиш неке неизлечиве ране,
заборавио си на гудало, заборавио си на ћемане.
О, зар си већ прешао у ону доба глуво,
зар више никад нећеш засвирати нам на уво!
Нека се пробуди крај тебе још једном жица снена,
као што се некад будила пијана жена.
Ово је последња јесен која је донекле и твоја,
после ће доћи тмине, испашћеш и ти из строја.
И пролазиће дани, и месеци, и пролећа, и лета,
само ћеш ти бити далеко од овог света.
У некој мрачној крчми, у неком мрачном углу,
чак и сећање на тебе биће извргнуто руглу.
Зато дохвати ноћас тај инструменат свети,
Живкула, лорде; и умри, ако се мора мрети!
Али одан до краја старом гудалу и жици:
као што умиру краљеви, Цигани и песници.

ОКАМЕЊЕНА ЕЛЕГИЈА

Каменоресцу Теофилу

Једног пролећа, у предграђу, Теофиле,
родила те црна Марија, био си копиле.
Била је субота, на дан Светог Лазара,
кад су се Цигани враћали са пазара.
Твоја мати, и сама дете, не издржа,
ти си био бржи од смрти, а смрт од ње бржа.
Тако си, пре него што ти живот поче,
постао одједном и копиле и сироче.
За такву децу на небу постоје посебни знаци,

многи су постали војсковође, јунаци.
На теби се није испунило велико знамење,
ти си читавог живота морао туцати камење.
Био си већи мученик од целог људског рода,
срамота је да ти сад у гроб слази вода.
Зар ти да спаваш у вечној кући од блата,
а изрезао си камена да се подигне палата!
Оставио си жену и децу, њих сирочади троје,
не љути се на нас ако се нађе још које.
Знаш какав је живот у овом предграђу, на обали,
мало смо ти ракију, мало жену пробали.
Сад је лето, спавамо испод дрвећа, на трави,
изнад нас путују звезде, испод нас путују мрави.
Недостајеш нам у пићу, у картању, у свађи,
дај већ једном испод црне земље изађи.

ВАШАРСКА ЕЛЕГИЈА

Лици Маџару, власнику рингишпила

Не може велеград без твога шарма и стила,
опет се на Звездари врте два твоја рингишпила.
Опет ти дани пролазе у галами, у пићу, у песми,
и сливају се динари као да их точиш на чесми.
Врте се старци и деца, и госпе, и марионете,
сви би хтели, бар мало, са земље да одлете.
Да се одвоје од туге, од љубоморе, од злобе,
бежећи из живота, из неверства, из брачне собе.
Као да ће горе, сред небеске висине плаве,
неке лепше судбине, и љубави да се јаве.
И власти те прогоне, од раног пролећа до зиме,
ал ти се некако довијаш, мењаш место и име.
Тебе не мучи невреме, ни беспарица, ни казна,
само да ти душа не остане самотна и празна.
Већ гледаш у даљину кроз завесу од дима,
и мислиш, колико ли још у теби живота има.
Можда до првих киша, можда до првог мраза,
завршиће се ускоро и твоја животна стаза.
Онда се уз болни смешак враћаш на успомене,
кад си кротио лавове, кад си кротио жене.
Касно је, пријатељу, гле, запад како гори,
бори се узалуд мало, мада се узалуд бориш.
Живот, то је олуја која се пребрзо збила,
колико траје једно кружење рингишпила.

Бора Д. Симић

ИМА У МЕНИ ПЕСМА...

САЊИВИ ОРФЕЈ

Миришу од злата јабуке,
има у мени песма.
Јуче и сада чујем њене звуке.
Тежак је и трновит њен пут,
у мени је златан њен дан.
Љубичица и локвањ жут,
устали и траже њен сан.
Буја и сија њено ново време,
у њему пева Орфеј да не буде слеп.
Неће да проспе стечено семе,
како му је зазлаћен дан леп.
Остани на рамену среће да те не бије ветар,
већ си цар смеха поклони јој твоје седмо зрно.
Ћутање њено није више црно.
У гранама јоргована лудоваћеш — он није утрно.

БАЛАДА О ЦРНИМ ПСИМА

Данас полазите на сребрни пут,
растете у болу поноћи, дави вас ветар.
Анђео из раја љуби вас у образ жут,
говор држим ћутањем изван света.

Од данас у мени царује од песме мир,
јурио сам кући страха, пао је на мене зид,
лепа је река мог тела, дубок је њен вир,
у зазрњену ноћ устрелио ме бога лета вид.

Како да бежите од жеге далек је од вас хлад,
освануо сам у селу тишине, празна је мршава
кућа,
славуј из зеленог цвета освојтао ме ко брат млад,
тече наша Битва, зри у мени препелица врућа...

Арије мог срца слуша девојка и шаље ми писмо.
доћи ће ми у шор пун ватре кад заспи вече,
истегле се стопе среће, још се загрлили нисмо,
наљути ме, насмеј, нек нам помешана крв тече.

Остала је иза мене јесен, мој богати Отац,
између њега и мене смириле су се клетве,
уђуткани су црни пси, изнад њих је велики колац,
закаменило се зло, у мени је само бесмртна жетва.

МАЧВАНКА

Мачванко јабуко
сумрака над Битвом,
предобра душо,
лепотице кажњеника
у логору песме.

Љубићу руже дисања,
сањаћу те испод
небеског грања.
Сад мислим
да сам бог тишине
или пречудан самац.

Са мојих груди вечерас
скини туге бесмртни ланац.
Док нису на нас набацали
чини, нек нам ноге горе
у ватри, и очи прелазе
на тугу Месеца.

МОЛИТВА ЗА ТЕБЕ

У сред зиме тица лета пева ми на длану руке
Ћилим поноћи растегао се пуца на њему бесмртна
воља

И јуче и данас запаљено је грање моје муке
Вино среће потопило наша братска поља.
Остани у мени песмо ми црни људи нисмо
Лутаћемо по житу злата тражићемо наша јутра
И сутра и увек расадник Славе расте за наше
писмо

Радост на раскршћу жеље озлатићемо сутра.
Вивак са моје Битве баладе о глоговима пише
Анђео са шуме моје Доброте росу са мене брише
Гину пси зависти од њега и он песму дише
Умиру слуге злобе . . . Цвеће бола мирише.

* * *

О Теби сањају ливаде бистре и жуте,
вене у њима цвеће с откосима клетве.
Заиграо дан срећа затрпала последње од бола
пуче,
богато је небо жеље у теби су бесмртне жетве.
Пакосно псето долинама страха Тебе псује,
остани у злату ватре од пољубаца погача је лепа.
Нека Отац ветра у пољу најлепше о Теби чује,
нека му врба слепа у води највећу сумњу тепа.
Разлистала се у пољу као грех јабланова слика,
љубе Те златне руже испод месечевог грања,
живе у Твом царству сестре песме небеског лика,
и анђеол препун снаге о њима у лето сања.

Тикве хранитељке

ЗАПИСИ

ЗЕМЉА

Мрак у души, сан на јави,
зов у магли и огњиште,
звезда, небо, птић у трави,
будна поноћ, светилиште,
у очају уточиште ...

БЕЗ ВОЛОВА

Ту је јарам стари
и кола у шупи,
о клину улари ...
У срцу бол тупи.

ИЗ НАДГРОБНОГ ЗАПИСА*)

Сунце више не сија.
Још само спомен ћарлија.

Из руку мајчино млеко излеће
у живот и цвеће

* За једну породицу у Великој Дренови.

ЧАРДАК ИЗМЕЂУ ЧЕТИРИ ЈАБУКЕ

Мој Чардак стоји између четири Јабукe.

Има три одаје на небу и две у земљи, петора врата и седам прозора кроз које гледам у свет.

Мој Чардак и на небу и на земљи до недавно беше пун гостију и голубова, сад смо само ја и мишеви што буше дуваре и грицкају ми књиге. Брат ми се закључао у грумен земље и претворио се у црни камен и ружу.

Троје моје дечице поодлетало у свет, као и голубови с тавана.

Моји родитељи живе у другој кући, мемљивој од очевих уздаха и од мајчиних суза.

Моје бивше драгане другима намештају постеље, а ја своју намештам сам.

Девојка, коју сањам, далеко је од мене и не може да дође ни онда кад ми је најхладније.

Па ипак, мој Чардак стоји између четири Јабукe као између четири годишња доба и гледа на четири стране света.

С једне стране је Пролеће, са друге Лето, с треће Јесен, са четврте Зима.

Ветар не може да се прикраде ни с које стране света, а да га моје Јабукe не осете.

КАКО ЈЕ ОТИШАО

МОЈ ДЕДА ПО МАЈЦИ СВЕТОЗАР

Добричина из Добраче, раб божји и рабација који никад не диже бич на волове.

Памте га бивша деца по џеповима пуним бомбона. Знаше га казанције, подрумције и калемари винове лозе, знаше га каљави путеви и механције од Думаче до Рапај-брда и Драче.

Препродавао ракију и вино и увек био на губитку, јер где год законачи, скупе се познаници на бесплатну пијанку, па главе освану тешке а бурад лака.

Узбрдо увек беше иза кола, низбрдо испред волова.

Возио се само равним путем, опкорачивши буре, и гледао воћњаке у цвету и винограде плаве као пролећно небо, али равних путева беше мало и зато је највише ишао пешке и гледао у точкове. Једном придрема на колима и паде много незгодно. Кад је видео своју крв, помислио је да се то вино пролива из бурета и заплакао. Из његових суза излете црна птица и слете на главу моје Мајке. И не полете више, до дана данашњег.

Човек и век, раст и пад

КАКО ЈЕ ПОГИНУО МОЈ ДЕДА ПО ОЦУ СВЕТОЛИК

Да не погибе, и сад би био жив, таква људина беше.

Догна из града неку државну касу и у њој своју смрт.

Би поштен и хваљен још за живота како многи други не бише ни после смрти, па се прочу да у тој каси чува благо целог села.

А село беше богато шумом, стоком и воћем, те му једне облачне ноћи бануше незвани гости пред кућу.

Подупре он врата изнутра, петорица споља не могадоше да је помере.

Припуцаше они кроз врата, избушише их ко сито, и једно зрно погоди њега у само срце.

(Она друга зрна, што су га кљуцала овде-онде, није ни осећао).

Пао је поред врата, једва га мртвог померили.

Жене и деца, скамењени, шћућурили се у хошку, на слами, где су спавали, као буљук оваца и јагњади.

Само је мој будући Отац дречао у колевци: једно зрно, одскочке, чвркнуло га у прса, још му се познаје ожиљак на левој сиси.

Кад су обили касу — из ње изађе змија са седам глава и обави им се око грла и око рода и порода — за навек!

СТАРИЦА САМОТНИЦА

Стоји на ливади, између друма и реке, старица самотница.

За њу везују волове, под њом ладују стада, на њој деца и птице.

Дебела, шупља, крива, расцепљена на двоје и опет срасла, старог и ружног стабла, младе и лепе крошње.

Таква је била и онда кад смо ми правили свирале од њених гранчица, а то сад чине наша деца.

Њених вршњака нема ни у пољу ни у гори, ни у колу ни за трпезом.

Детлићи су је избушили, мрави јој појели душу, у многобројним дупљама настанише се птице.

Рањаваху је секире и громови, палише је земаљским и небеским ватрама.

Држала је колевке и љуљашке, лепршале су на њој заставе, ковитлаху се око ње вилинска и вашарска кола.

Сви се вихори око ње изиграше, све што пут и река донеше, она дочека и испрати.

Само се гуја конопца никад са њене гране не сави око људскога врата и надам се да неће.

ЗВОНЦЕ И НОЖ

То јагње, то бивше свилорунче што се сад врти на ражњу, јуче је трчало по ливади и прескакало барице и бурумке.

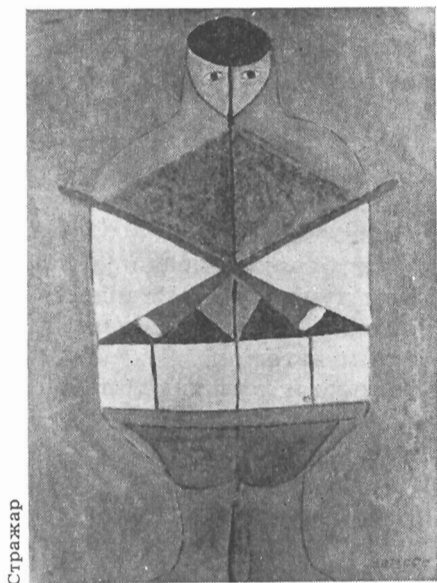
Други јагањци и данас језде по ливадама и љубе млечна овчја вимена, а оно блеји на некој глувој звезди и гледа своју празну и миришљаву љуштуру што рони сузе моце и залуд тули жар.

Шта ли је одлучило да страшна рука пресече баш његов трк?

Да ли је било лепше и брже од других јагањаца, или је звонце под његовим грлом цвркулало исувише весело и намамило нож?

Ја сам се јуче дивио белом стаду и срицао строфе о ливади што је певала под јагњећим папцима, а данас умачем хлеб у моцу која капље у земљану посуду и гутам масне залогаје исто као и они који никад нису прочитали ни написали ни једну песму.

(Из истоимене књиге која ће изаћи код „Вука Караџића“ у Београду)

Стражар

КАЛНА, РУДНИК НАРОДОСЛОВЉА

Такозваном Буцаку, забаченој области између Сврљига и Старе Планине, средиште је Кална, на друму који од Књажевца води к Пироту. Оно што је месташце од две и по улице учинило познатим, беше рудник урана у његовој околини, већ дуже времена затворен, јер најдрагоценију руду не нађоше у исплативој мери.

Али, сваком копачу језикословном, Буцак нуди уран овејаног казивања, драгоцење речи, лирских у много чему — било у називу биља: подубица, дебелача, чешљига, отворник, свудглед, смицаљка, грмотрн, кошутица, пиштугаљчица, типец, кајица, кокочица, милобод, страшник; било звериња: *невестуљка**, *слепи гуш*, *земљино куче*; било тица: *врбарак*, *уловица*, *човекало*, *подпудаљка*, *гргурче* . . .

Плужећи народ се у свакој прилици, природно и несвесно, изражава тананошћу која је привидно неспојива с избразданим, препланулим лицима, чворноватим рукама и повијеним грбачама оних који слове. Довољно је да приметете трун у течности, па да за воду, млеко или вино, кажу да је „повређено“. Сура јеленица коју, у песми, гони Краљевић Марко, хвали му се да је у гори лежала „сенђе нележане“; сестру која се заљубила,

---

* Све речи обележене курзивом протумачене су, азбучним редом, на завршетку.

браћа затварају у кулу, и дају јој „јагње за разговор“; место где виле коло воде јесте „виовилско вириште“; вода, тврда за умивање, је „корава“ вода; за цену нечега не питају „колико стаје“, већ „колико изазива“; за неког кога сматрају образованим, кажу: „Носе га“ да је учен човек; за неког ко има надимак, веле: Зове се Давид, а „прекор“ му је Ајдук.

Тај кутак Србије, с дванаестак села није само окно речи и речитости које се нуде уву на сваком кораку. Он је стално позорје маште и празноверја које и данданас терају своје и чине своје. Горњи део Буцака, где је шума оклопила небо, скоро напуштена села Татрашница, Габровница, Алдина Река, Равно Бучје, поред којих теку беспослени потоци, а коприве и зверад освајају угасла огњишта, сведоче да још има тамних вилајета који би за књижевност значили откриће, ништа мање од латиноамеричког заглушја, обилатог „чаролијским реализмом“ записаним у големој књизи људских судбина, дана и ноћи.

Збивања и ликови, предање и збиља, потврђују да чудо происходи из много поступака, нарочито из „превођења реда“. И ово је језична утанчаност: превести некоме ред — доћи некоме главе. Преводећи ред другоме, ми га преводимо сами себи. Кад су касапина Животу из Вртовца питали: „Куде ће твоја душа, кад си покло толико стоке?“, овај је одговорио: „Не с'м гајдаш да ми треба душа“. Мало потом, кад је клао вола, во га закачи рогом и распори од учкура до подгрлца.

Деда Милију из Ђуштице „превођење реда“ такође није задичило: „Пред Митровден пошал сам кући на славу, а по пут се испружила голема змија и не миче. Не тедо да ју заобиђем, него дограбим каменчину, па се надвијем над њу, и плеснем ју по средину, а њој на глави крс'. Остаде да се вије и да пишти. Дојдем дом, на славу смо играли, а моја жена изашла из собу, беше јој топло и, кад се вратила, паде и не мож се подигне. Ја на кола, па преко реку, вода до пола точкова, она ми лежи на крилу и расвестила се. Питује куд ју водимо. „Код лекара“ — „Врћајте кола, ја сам готова.“ Двапут зину и издану.

После неколко дана, пођо за Књажевац, па наишал на Цигане, коритаре: седе уз пут, ложе ватре, жене и деца разврћу пикавци, а једна ми каже: „Да ти вражукам“. Дам јој белег, пресече карте и рече: „Зашто си убил највећег владара? Без њег не мож да се раздреш сплет змија, пред Митровден. Он је пиштал целу ноћ а т'г ти је и жена умрела, на колима . . .“

То је крај где се разбира *мучачки* језик и предзнаци. И тице преводе ред човеку, на свој начин: „Ако те вуга *омрси* (ако је чујеш јутром, пре доручка) ће ти се уквари душа; ако те кукавица *омрси*, затрећеш дреју, изгубићеш обавезно нешто; ако те ћукало *омрси* босог, на ноће ћеш да потуцаш прсти. . . Али, то је крај где се нарочито цени покровитељство роде: где је родâ, не бије поље град . . . оне лете и проводе облаци на трњишта.

То је крај где се и утварама може доћи главе. Осењ је утвара и сретнемо ли га, с њим треба бити хладнокрван. То му иде на живце, а живци су му прикраћени, па се, ако му умемо одбрусити, сам *потика*: Наишал осењ на свињара. „Помоз Бог, свињарко“ — Прошал си, рекал си. „Одакле си, свињарко?“ — Откуд свиња гузом гледа.

Осењ погледал, нема нигде да му најде ред. — „Ја сам спал код вас.“ — Нанел те пут, спал си. — „Мати ти родила“. — Спала код мужа, родила. „Два брата“. — Двапут спала, два родила. „Па, један умре“. — Неје кучка, два да доји. „Па, и други умре“. — Брат по брата иде. „Заклаше на даћу вола.“ — Два су брата, малко им је . . .

Осењ рипне, па се удави у реку.

То је крај где се болестима и незгодама преводи ред, али од памтивека, на народни начин:

БАЈАЛИЦА ОД ГЛАВОБОЉЕ

Изласте, нежити, изласте
из Јовину главу.

У Јовину главу сте војевали,
немој више туј да седите.

Да идете на голему ливаду
там има крушка самовилска,
на крушку бело *цедило*

у цедило бела погача
и вино и рађија.
Там да идете
да једете и пијете,
там да уживате.
У Јовину главу сте војевали,
превојевали,
омршена је и *огалатена*
нечиста,
немо' више туј да седите.
Там да идете, там да будујете
там да пребудујете,
да пијете вино и рађију
да једете беле погаче.
И, на крушку има *љуљћа* самовилска
да си децу понишете.
На Јову живот и здравје
да спи како јагње,
да полети како *пиле*.¹

Дакле, од учинâ и прљотинâ — као што су нежит, алине, живак, огрислак, подудар, почудишта, напрат — зна се куда се иде — бајалицама, омајницама, самотворкама и врачарима.

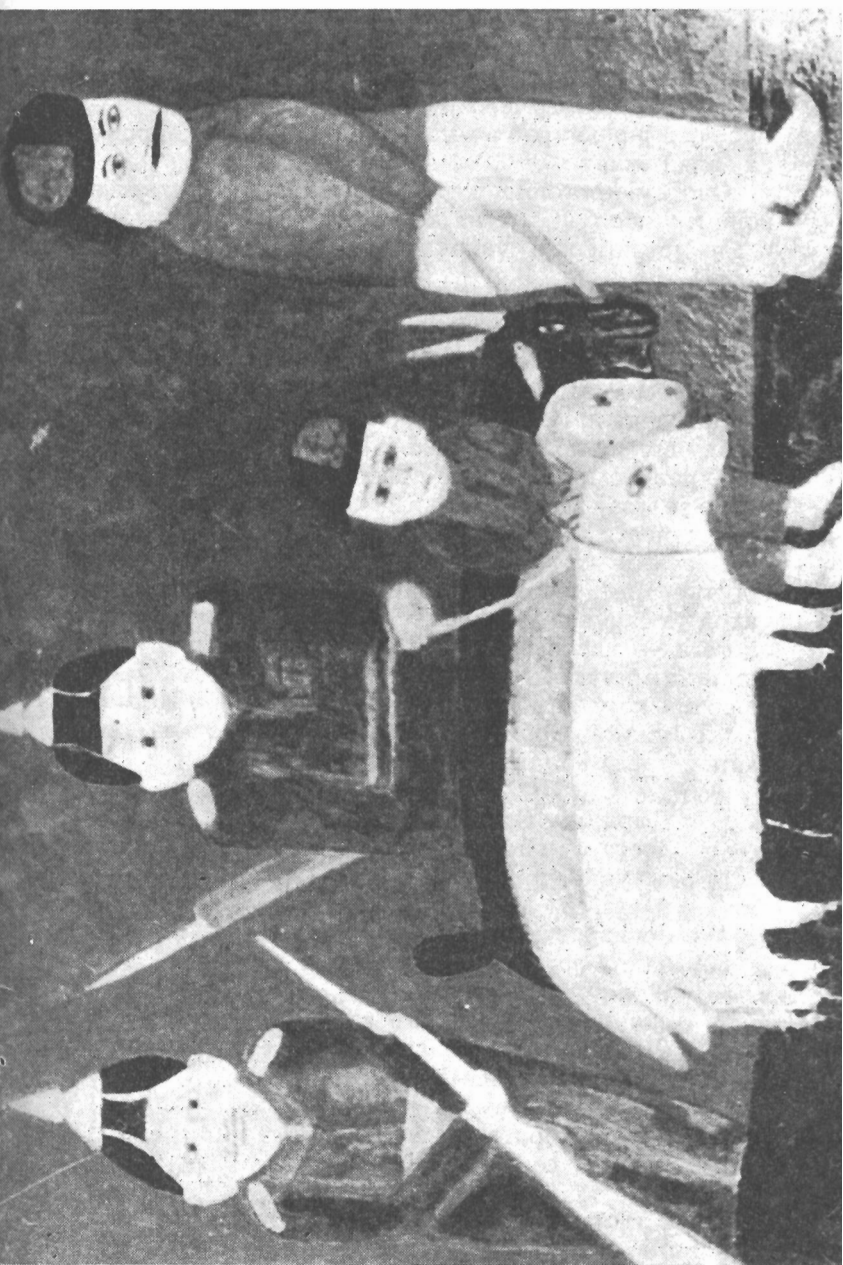
Издвојени и забачени, по ћувицима или по засеоцима, они још раде увелико (код „гласовитијех“ чека се и на ред).

Видовњак Боривој Илић, из Татрашнице, не беше тачан, „као да је испал из ваздуха“ — како се то овде каже. Јер, августа 1978, кад сам с њим разговарао, предвидео је да ће 1979. бити незапамћен земљотрес — у источној Србији.

Занимљивије и уверљивије увиђао је чудну моћ тла и покојника: „Седам душа се у ово село обесио и још једна ће... То тако тера сама земља, овај крај. Јер ово је место пустело четир, пет пута. Само је наша вамилија старог порекла, од некада. И ја сам осто последњи. Много су људи отишли. И отац ми се обесио, 67 година је имао. Испратио унука у војску, ми смо отишли код овце, жена у Калну, а он се евакуисо.

---

1. Казивала Алексица Минић (52 године) из Инове. Остале бајалице су објављене у „Књижевним новинама“, бр. 579 од 24. III 1979.

Прогон

Овде је доле, у ову реку имало село... 70 кућа... па имало гробље... Па око 40 кућа према планини, па и тамо имало гробље. Па се и то све затрло. Земља вуче, мртви вучу... Село не напређује, јер је гробље на исток, па мртви окрећу на запад главу...

Ово су претопне године, ко што се претапље воће и *шиба*. Која је најкориснија шиба, она сане, и где је најбоље успевала, она сане. И народ тако.“

То је крај којег и данас збуњују *покажњи*, не на добрило: растурише *записе*, укинуше литије, поља оћосавела, не грми ко што је грмело, племенито, брестови се посушили, змије намножиле, врапци једу пчеле, ћиша уједа за очи, опасату звезду виђевамо — *опашка* јој у Бугарску, а глава јој окренута према наше село.“

То је крај где се вековима стрепело и бедовало у скучености и беспућу, где се не може одмерити које судије и расудије беху горе — турске, ајдучке или бугарске. Запањујућа непочинства народ је сачувао у предању, казујући нам и више од тога — да се виновник не каје, већ прећутно жали за минулим, крвомутничким животом. Иако је песма коју ћемо навести позната целом Источном и Јужном Србијом, свакако тамо настала, овдашње предање учинило ју је завичајном:

Планино, Стара Планино,
доста с'м по теб одио,
ајдучке чете водио,
доста с'м мајке цвелио,
Јовану мајћу највише:
закла јој сина Јована,
накара' оца да пече,
отац га пече и плаче:
„Јоване, сине Јоване,
ти си ми јагње ђурђевско!“
Накара' мајћу да једе,
накара' брата да свира,
накара' сестру да игра.

Ни ближњи према својим најближима нису се понашали самилосније. Предање и песма нису

прећутали најтежи грех, незахвалност према хранитељу, с основним разлогом који се не спомиње — да се породица ослободи старих, изгладнелих уста.² Јер, поменут разлог неодржив је, насилнички окрутан — изнемоглу мајку треба уклонити заувек, да на свадби не би служила званицама за подсмех!

Памтите ли, брајхо и дружино,
кад су биле старе размирице,
размирице, размирне године?
Остала је жена удовица,
удовица сас девет дечица.
С иглу шила, па и одранила
туђо прела, те и оженила.
Па, зажени најмладога сина,
најмладијат најстарому каже:
„Чујеш мене, мој брате Јоване,
улови си мајћу за ручицу,
одведи ју у гору зелену,
па ју остај под јелу зелену,
да не смеши моје мило госје.“
— „Како ли че без меку просторку,
како ли че без топлу завојку?“
— „Црна земља мајћина просторка,
ведро небо мајћина завојка.“

Обе песме ми је казао дед Давид Савић из Црнога Врха, који је запамтио на стотине стихова, научених од мајке Јевде. Шта више, записао је предање о догађајима које му испричаше некада старији људи. Из рукописа наводимо два „ведрија“ одломка: у другој половини прошлог века, село Црни Врх састојало се од ајдучког насеља (7 колиба) и ајдучкога гробишта:

„Народ је под турском влашћу навикао да празнује више петак, јер су на то навијали и сами Турци. И ношња је прилагођана турској, те су мушкарци носили фесови, место шубара, а морали су да на вр' главе остављају нешишану косу и, кад нарасте, оплету од ње кику низ леђ, звани „перчин“.

2. У оближњем Сврљигу, у бучумском кланцу познато је место где су пражитељи каменовали своје остареле очеве.

Жене су, пак, плеле редове или дугачке кике и накићене са сребрне парице, те кад би се уватиле у коло да заиграју, новчићи би чангрљали... Но, кад је дошло ослобођење, изишла је наредба да се петак не сматра за празник српски, но да се празнује недеља, да се ошишају перчини и да се не носе кике на леђима... Кмету је дато овлашћење да непослушне кажњава. Тако је наредио некој Тодори Јанчиној да расплете њене лепе кике, да скине сребрне новчиће који су јој звецкали кад је играла, а Турци је гледали и са задовољство пљескали рукама, јер је она била шаренолика. Тодора није хтела да послуша кмета, но је и даље носила лепе кике, а Јован кмет позове Тодору, па је приведе до плот и веже је кикама за плот, тако је седела до подне, а после одсекла кике...

„Кад се стара црква на Црном Врху растурила и распала (око 1880), у оближње село Ђуштицу се нашао побожан човек Вуча Голубовић. Поче да скупља милостињу, да подигне цркву. Ишо је у Свету Гору и ваздан којекуда, и с 333 гроша и с помоћу своји' сељани, у Ђуштицу подигне цркву...

Касније смо се грдно мучили кад је требало ићи у Ђуштицу на венчање или на крштења, јер путева није било, а мостова још мање и, поред свега, су нам се Ђуштичани ругали и говорили да ми немамо цркву и крстимо се кад видимо белу кобилу, мислећи да је црква. То сам слушао мојим рођеним ушима, признајем да ме је било жао и срамота...

Србија се ослободи Турака, и Бугарска такође. Они посташе први суседи, преко планине, и то суседство не показа се миловидно. Током овога века нико од старијих Буџачана није запамтио да му Бугари дом распеваше: Крозратне године многима још не избледеше у сећању, будући прецрнеле. Баба Даринка, из Јање, (рођена 1903):

„Кад се размирило, '914-те, ја сам била мала а Бугари притисли ће да прегазе Србију. И коњи у највеће вриште, волови ричу, по селу само граји. Ми, дечија, питамо: „Дедо, зашто се стока оволико зазверила?“ Он каже: „На пустињак“. А ми:

„Зашто на пустињак?“ — „Па, све то има да пострада, нема да остане ниједно.“ *

Баба Стевана (рођена 1898), из Јаловик Извора:

„Јесени '942, Бугари ми убише мужа пред очи, у Алдину Реку. . . Па сам пала мртва, па ме поливали с воду, па сам *завунела*. Шуми ли влна? Не шуми. Тако и ја. . . Син ми се после чуди за себе, остаји ме, а ја морам да једем, пустиња црна, и удадо се опет. Душа ми знаје то удавање. . .

А године мињују *срчено*, па ће да нестане и душа. Свак би тел да је целокупан, ма не мож' . . . начне се па, дѐ. . .“

Народословље, од којег се свака реч једе, одлично посебностима.³ Тимочко-лужничко наречје, с полугласницима, недостатком падежа и помереним нагласцима, плени неодољиво: као да нам, срчено и зорно, још зборе Калча или Коштана.

Да бисмо то потпуно осетили, на наредним страницама, пустимо замах казивањима, неписаној песми и прози непознатих душа које и не слуте да им је паћеништво постало срма речитости.⁴

Кална, лета 1978.

Владета Р. Кошутих

* Врбарак — тица која живи по врбацама; гргурче — грлица; дреје — хаљине; завунети — ошамутити; зазверити се — уплашити се; запис — заветни крст; земљино куче — кртица; љуљћа — колевка; мучачки језик — немушти језик; накарати — натерати; невестуљка — ласица; огалатен — упрљан; опашка — реп, опасата — звезда — звезда репатица; пиле — тица; покажњи — предзнаци; подпудаљка — препелица; потикати — уништити, пропасти; слепи гуш — слепић; срчено — брзо; уловица — врста сове; цедило — торбица; човекало — врста ћука: „Кад се чује да ока (виче) „човек, човек“, пред нечију кућу, ће умре неко.“; шиба — шибље, дрвеће.

3. Свуда смо обележили апострофом полуглас „а“: С'г, (сад), т'г (тад), нес'м (нисам); задржавање вокалног „л“: влна (вуна), јаблка (јабука), слнце (сунце), итд; умекшање сугласника: хиша (киша), сенћа (сенка), руће (руке), мајћа (мајка), девојћа, нође (ноге), итд.

4. Видети у „Летопису Матице српске“, децембар 1979, исповест Славке Јеремић, под насловом „Славкин ћердан“, стр. 1858—1883.

„КОЈ МЛАД УМРЕ, НАЈБОЉЕ ЗГОДИ“

(Казивање
деда Пере Симоновића,
из Калне)

„Рођен с'м с три осмице, иљаду осам сто осамдесет и осме; бил с'м у три размирице, од турску, 12-те, до светску, 18-те... Немо' ме уписујеш за војску, много с'м служио, па ме стра', не видим где ћу да гађам... А беше од крај на муку, па до крај. Тој је дубоко, па широко; одавде до Београд има да стигнеш, док ти испричам.

Деведесет дана смо ишли од Ниш, до Валону. Од папрат коренот извадимо, измијемо га, па га грискамо. И, чим видимо да неко мрда сас уста, сви гледамо шта једе... Кроз Албанију нес'м виђевал леб за месец дана. И дреје су нам биле гладне, а некмоли душа... Кад ми дадоше први тајин, ја не умел да га изедем, па ми га други украо... А кад смо, у новембру 915-те, стигли у Тиране, дошал краљ Петар да нас обиђе. Казали му да има међу нама боси. „Добићете опанке“. Ујутру нам дадоше сирове коже, и ми и' исечемо на опанке, ал Петар Стојановић, из Калну, узел па и' пече, нацврчи и', па и' једе...

Дочекасмо и лађу за Крв. Кад улезосмо, а један другар каже: „Перо, боље да помремо на земљу, нег у воду.“ Јер, народ бил изнемогао и, који умре, врзу му плочу гвоздену око врат, да не стоји на воду, и фрље га у дубоко... Многи испоснели, не умеше да се пазе, јели, па мрели, требало је јести помало, да се окопитиш. Стомак се смалил, како песничка, како гуша на кокошку.

Један који је бил научил сви језици, саветовао ме: „Помало, исполак, док се полојане црева. Јер,

у човека је лој, како у говедо: ако има лој кроз жилу, оно издржи.“

Кад с'м крочил у лађу, само знам да с'м се спљескал на патос. Кад *савнуло*, ми изашли на кров, свукли одело, па голи, ко од мајћу рођени — све на ватру. Окупасмо се, а вашке нас појеле по снагу. Добимо гаће и кошуљу, панталоне и капуте, шињери и шлемови, и станумо српски војници.

Онда се мало поправимо, повратимо душу, од крану и вино... Ја све седел на горњи бој и гледам на открито... Лађа иде како плуг, море се само раздваја, раздваја... А одзади лађу појави се нешто малко, па нема га, појави се, па га нема: *варди* лађу, да је потопи. А какво је, кој га знаје

У Солун поседомо, па смо се учили. После нас пребацише на положај. Па смо малко водили борбу, ал беше чврсто. Кад видеше да народ изгину, они зауставише у један ров. Годину и пол седосмо, на Кајмачалан планину. Ми где смо били цела чета, Сенегалци десетак, па одржавали положај. Први су они кренули напред, кад се разби вронт, а ми по њи'. А они, накрварени, кад најду погинулог бугарског војника, одједу му нос... И ми, терај, терај, све до Ниш. Туј ни погину комадант, Душан Поповић, потпуковник из Алексинац. Он је на све добро учил: „Ја с'м господско чедо, али знајем сиротињску муку. Идем са сељачку децу, па видим какво једу, какво пију.“ Све је бил човек...

Запамтил с'м све старешине. Кад с'м ступил у кадру, 911-те, десетар ми је бил неки Јеротије Стојановић, Лужничанин; наредник ми је бил Никола Милићевић; командир, неки Данило Белимарковић, он црн, а презиме му бело. Пуковник је бил Иван Павловић; комадант дивизије, мајор Милутин Стефановић; *врковни* се зна... А после се измењуваше у светски рат, једно гине, једно иде... Поручник Јован Петровић, из Сурдулицу, све нас водил преко Албанију, и вели: „Ајдете, ова господа где иде, она на лоше не иде. Ваљда и ми нећемо на лоше.“ И, кад нас преведе, они га упутише за Русију, да доведе добровољце. А ми добисмо другог командира. Неки Игњат

Манчић. Он неје поступио с војску како треба, па се војници другог вода предадоше на Бугари. И њега после *откараше*. Кажу да му врзана плоча око гушу и да је бачен у море.

Седам пута с'м бил рањеван. Овде, онде, само *ошамбило*, колко да усанем. Кад 13-те почесмо да се бијемо с Бугарина, на Црни Камен ме ранише, оди Штип и Кочане, скроз кроз *клк*. Прогоре ме зрно за час, само крв осети', и за Ваљево ме послаше, и заздраве брзо... А на Црну Бару, на Дрину, 14-те, удари ме у прсти, у леву рућу и леву ноћу. Несам дал да ми одсеку, иако ми други прст остал само на једну жилу. „Ће ти *смиа*, да га одсечемо“, каже ми болничар. „Нек ми *смиа*, боље је да га има нег ли да га нема.“... Језик је за сечење увек, ал прст, јок.

А на Кајмакчалан, пробило ми уво. Лекар казал: „За један сантим да је било ближе, па да не кварим завој.“ Голема зафрканција!

У окупацију, '942-ге, Бугари ми избили зуби. Оптужише ме за споменицу, однесоше је, и викну њин поручник: „Солунац!“ И удари ме један пут. А ја бил много опорит, па рекал: „Удрите, да ви не остане жал, можда се не поврнете.“ — „Легај, бре!“ — „Нећу да легам!“ Ће ме тад чакне с чизме, па ће ме још више убије. А он ме удари још два пут, и једанајст зубићи испадоше. А бугарски војник *декну* на поручник: „Ти не умеш да питовниш народ! Ми кротимо, милимо, а ви само тепате!“... И не даде му више.

Кој умре млад, тај најбоље згоди. Јер, од лоше на лоше, од лоше на лоше. Треба да си отидем, да не дочекујем више лоше... А мило ми још да радим, строшила се порта, ете, па да је поправим, а с очи једва видим куде да укуцам... Шливе не могу да сакупљам, не видим, па и све погазим... А жељна ми душа да разговара. Да ми неје баба — нигде и њигде. Ова омладина све тера *ћорлук* са старог човека... Кој мене, неће да рече добар дан, само збори о кола, о лемузине. Ја, кад сам бил млад, ни краљ неје имал такву вожњу, него на коња, па преко Албанију...

Од аутови се *вардим*, како од гранату: час те стругне и готово. Исто ко фронт, кад не смем да минем преко пут. Пре сам чул гранату, а сад не чујем ни бабу како вреви. Сваки дан, у све правце аутови иду. Да ме згромне, неје страшно, ал ако ме наслути, ће се мучим до гроб.

Један ми Румун рече: „Неће да имате добро воће у Србију, ако добијете гориво.“ И тој истина. Помери се и неће више да се рађа како се рађало. Шеница лабава, муруз лабав, шљива нема окус, блажнину: шећерина истерује рађију. С'г, смрштило се све, убила га мана, па се и ми смрштили. Петлицан убила мана, нас *ајмана*.“

Анђелица — девојчица

Ајмана — нерад, нерадник; **бој** — спрат; **вардити** — пазити, гледати; **врковни** — врховни; **декнути** — обречнути се; **дреје** — хаљине; **исполак** — полагано; **клк** — кук; **ојамбити** — окрзнути; **окопитити се** — очврснути; **откарати** — отерати; **неје** — није; **песничка** — песница; **савнути** — сванути; **смитати** — сметати; **тепати** — убијати; **ћорлук** — спрдња.

„ЊИОВО ЈЕ
ДА ПОЋИНУ,
И ТАКО, И ТАКО“

(Казивање
Ђорђа, „Гође“, Цветковића,
из Вртовца, рођеног 1884)

Бил сам у све три размирице војник. Прве смо се борили с Турцима да узмемо наше старе отаџбине које су они заузели још на Косово. Па смо мобилисали војску, напали на турски вронтови, прво на Куманово, па на Мердаре испред Косова, па тамо даље, испред Црне Горе. Бугари, Срби, Црногорци и Грци су имали четворни споразум да нападну једновремено с четири војске, да би сломили турску снагу. И тако смо учинили, те је наша Моравска дивизија преко поље ишла за Куманово, а други позив ишала преко Кичево и Тетово, за Битољ. Такој бил вронт. Бугари су ишли на Едрене.

Ја сам бил на српски вронт, правац на Скопље, па од Скопље на Прилеп. . . И таман да се пустимо кући, а Бугарска је напала на нас, тринајсте, погазила наше уговоре и напала Србију, за Маћедонију. Тражила Маћедонију, а наши су рекли: „Ми смо дали обећање да ви дамо Маћедонију, ал смо дали вама едну армију сас комадант Степу Степановића на помоћ вама, на Едрене. Нисте га могли сами заузмете од Турци. Па то приваћамо и не дамо Маћедонију.“

А Бугари се разљуте и ударе на наше. Побили су два пука, онако из преваре, там на Ђевђелију, на Штип. Дошли Бугарски овицири код наши у гости, јели, пили, гостовали, карте играли, сликали. И, преко ноћ, дигну војску, па униште наша два пука.

А како је било под Едрене? Кад је наш Степа Степановић отишао тамо, на поље, он је нашао главног бугарског команданта, Иванова. Иванов је држао вронт од Црно море, а Степа је дошао са десне стране. И казао му Иванов да је турска сила у Едрене велика, да не могу да је отерају.

А Степа му рекао: „Нећемо још да нападамо, ми ћемо се уређивати до првог марта, копамо ровове, покривамо с бусе, правимо штале.“ И, кад је било први март, Срби нападну и пресечу турски прилаз од Цариград за Едрене, куд су дотерували рану и оружје. А у Едрене је био главни командант Шукри паша. Кад је видео да су пресечени, он је рекао на овицири: „Морамо се предати, пресечени смо са све стране, немамо више кране.“

И, онда дигне његови инструменти, па на српску страну пита да га воде код Степу ђенерала. И казао: „Добар дан, г. ђенерале, предао се јунак на јунака, Шукри паша, Степи ђенералу. А на Бугари нећу се предати јер Срби признају за јунаци, а Бугари нису никакви, с њима се могу бијем још сто године.“

Онда, кад чују Бугари да је Шукри паша Срби пократио, а Бугари *покалио*, они нападну наши војници и побију се на чесму: „Ми смо вас купили, можемо вас побијемо све.“ А Срби рекли: „Нисте нас купили, ми смо упућени да помогнемо, бесплатно, да отерате Турци из Едрене; нисте ви нама дали никакве паре.“

А Степа извести Петра и Пашића, у Београд. Они му рекли: „Извучи војску на стару границу, код Цариград, да ти не би заробили војску, а од оружја, колко можеш. Ако не мож', даћемо ти друго.“ Он појде.

Онда Петар пита Пашића: „Кажи, Николо, шта ти мислиш на ову ситуацију? Да ли ће Бугари стварно да нас нападну?“ Пашић носио браду велику, *промазни* браду овак и рекао: „Перо, Бугари су лопови, оће стварно да ни нападну. — „Па, шта ћемо, Николо, којим путем да се одбранимо?“ — „Ја ћу ти кажем: нареди свим командантима дивизија, у Србију, да сваки, према карту, заузме положај, да поседнемо границу, тамо до Неготин, и да чекамо. И, удри.“

Тако и учинили. Позову и Црну Гору, Грчку и Румунију, и 'тели су још мало, па да Бугарску прегазе. Ал европски суд није дал да се тако учини. Него је наредио да се прекину борбе, да си остане свако на своју границу.

После, шта ће да буде? Ми смо с Аустрију стајали добро, али ту је Петар крив. Наредио да студенти и ђаци убију аустријског наследника. Возил се са жену у вијакер, они и' дочекају у Сарајево, баце бомбе испред њи', бомбе и' дигну у висину, и изгину. Кад је то извршено, Врања је рекао, он је бил владар у Аустрију: „Мобилисаћу сву војску, све ћу у Србију села и градове да спалим, младо и старо да избијем, да опустим ту земљу, да остане само пепел.“

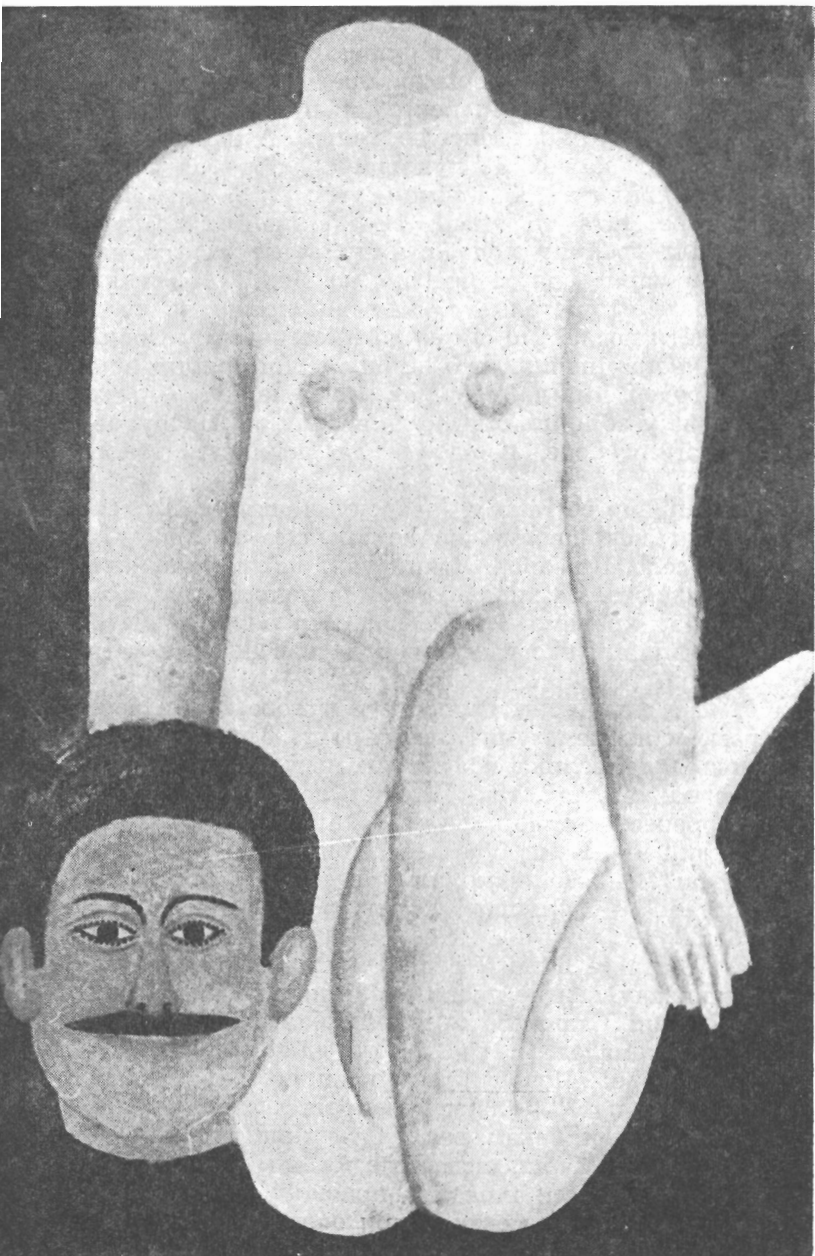
И одма мобилише грдну војску на нашу границу и, док ми мобилисали, он је ушало, Цер заузео, на Шабац прешао... а ми присретнемо Аустријанци, и држ, и удри, удри, удри, и од Цер и' одбијемо, а они се преместили на Гучево.

На Први прекобројни пук бил је неки пуковник, Светислав Мишковић. Он је бил мени у кадру комадант батаљона, у Пирот. Кад смо дошли тамо, возом, око летњег Светог Аранђела, не знамо где ћемо, сели смо у неку инжињерску касарну, која има триста одељења, у ладовину, мало да одморимо.“ Кад се он раздра на нас: бело одело, бел копоран, бела капа, нема еполете. С коња иде на нас, ми се издизамо, поздравимо га, он каже: „Ајте, војници, горе на Бубањ да се пријавите код своји командири, да вас убележе за крану.“ А ми га несмо познавали и напрајимо га на капетана: „Оћемо, г. капетане, али уморни смо, мало да одморимо.“ Кад се он раздра на нас: „Несам ја капетан, ја с'м пуковник, комадант Првог прекобројног пука, Светислав Мишковић!“

Ја се сети', то је мој комадант батаљона из Пирот, деветсто шесте. Беше много строжан, мани га: „Нећу да убијем војника, то је за мен ситница, ја оћу да убијем овицири, да и' стрелјам.“

Кренемо из Аранђеловац, усиљени марш, два дана и једну ноћ, или две ноћи и један дан. Журимо да заузмемо Цер, то брдо с најзгоднији положај, тамо у Мачву... Али, почеше да цркавају

Капахопе

војници од маршовање — жегга, па устегнути, сваратна спрема на њи', одело, па вишеклије, упртач, опасач, чутурица, порција, шаторско крило умотано у неки кочићи, неки конопчићи унутра, па шињер и пушка, најпослед. Тешко. А неки доктор из Пирот каже: „Г. пуковниче, дајте на војску одмор, видите да војници умиру“. А он: „Бре, докторе, шта ти знаш, ти не знаш да Швабе прешле границу код Лозницу, и с'г газе у највећем маршу, да се пребаце на Цер... А ми журимо да и' претекнемо. Ако они претекну, ко да и' врати после? Не смемо да и' оставимо у Србију по никакав начин. Ако остану један овицир и један редов, има да бију, док и они падну... А што цркавају војници, они ће да изгину од Швабу, ако не изгину овде, њиово је да пођину, и тако и тако.“

Запремо се тако у Јадарску Лешницу. Туј смо седели неко време, па ће кренемо за Мачву, у едно село, Прњавор. А комадант прати едног овицира да иде, за видело, тамо да попраји пут, а ми ћемо да кренемо после, кад вечерамо, да не би Аустријанци нас гледали, и да нас не бије артиљерија.

Оде он напред, да попраји путове... Ми вечерамо и кренемо, низ неку реку, Црвенчица се зове, неје велика вода. Али, негде истапша леворвер: так, так, так! Пљаска, лоше пуца. И глас се пренесе од војника на војника: „Комаданта убили!“ — „Како, бре?“ — „Убили га.“ — „Па, кој га уби?“ — „Не знамо, али убијен.“ — „Море, неје могуће!“ — „Стварно убијен, а не се зна кој га убил.“

А шта је било. Предњи пук мене манастир Петковачу, стигне пред овицир који је чистил пут с војници. Ставило се и сели мало да се одморе. Наиде комадант: „Има ли туј еден овицир мој?“ Овај изађе: „Изволте, г. пуковниче.“ — „Јеси ли поправио пут?“ — „Јес'м поправио, и овде ме довати мрак и чекам вас.“ Пуковник, ни там, ни вам, него: „Марш, стрвино една, ти неси никакав овицир, ти неси ништа поправио!“ И грабне леворвер, опали и метак удари овог у леву мишку. Комадант бил на коња, а било ноћу, а овицир бил

пешке и викне: „Г. пуковниче ја с’м српски овицир, као и ви, нес’м стрвина, ал мислим да смо дошли да се бранимо од непријатеља, а не да се бијемо. . . Ако ће да се бијемо ми, ево!“ — Грабне леворвер и — так, так, так! три метка у њега. И комадант падне. Онај се овицир збуни мало, у љутину га убил, па се после уплашил. И побегне у шумарак оближњи. А војници остану. Наиде његов командир, не знам из коју чету, ни батаљон, па пита: „Војници, дед да ми испричате како се то одиграло.“ — „Г. капетане, казаћемо вам право како се то збило. . . Како је дошао, како је узел на зорт овицира, поранил га у леву мишку, а овај грабну леворвер и уби га.“ — „Ништа, он је то тражил од раније, а с’г је то нашал. . . Камо га је?“ — „Он се збунил, па побегал у шуму.“ — „Нека дојде у чету, неће му се деси ништа.“

Јутром, ми у Прњавор, а он под једну јелу, врзана му једна рука за врат, и казували нам: „Тај је убил пуковника.“

Неки после говорили друкше — да је тај пуковник нападао и капетане, па се они договорили, педесет овицири у пук: „Не можемо ништа, него да га убијемо. Да га тужимо комаданту дивизије, он му неће ништа, ђенерал и пуковник, једнаки су. . . него да напишемо заверу.“ И напишу заверу сви’ педесет и кажу: „На кога првенствено буде налетео, да га тај убије из леворвер, а ми ће га бранимо после код војног суда сви.“

Шта је било после с тог овицира, да л је осуђен, да л не, несам умел да питам, ни како се зваше, ни одакле је, да л је бил неки активан, ил резервист.

А на комадантово место дојде други из дивизију, пуковник и он, и рђав као год и онај. Дојде, а комадант батаљона построји овак два, и овак два батаљона — то се зове дубоки смакнути поредак — да дочекамо тога новог пуковника. Дојде он, улезе с коња, и ордонанс с њега: „Помози Бог, Први прекобројни пук!“ — „Бог ти помого!“ издудња народ голем. А он: „Баш волим што сам примил овај прекобројни пук. . . има ли у њег Пироћанци?“ — „Има, у трећи батаљон.“ — „Бил сам ја у прошли ратови, у Моравску дивизију, с

Пироћанци. Много су крабри, убили су много Турци и Бугари.“

Али, ја га посматрам: нешто лоше гледа. Ја се надам ће да запита нешто за онога пуковника, како је погинул: „Је ли, војници, чује се да је ваш пуковник погинул, да л се уби сам, да л је на неку грешку, како је било?“ Он то неје питао ништа. Ја после причам с војници и велим: „Овај ће изиде гори од онога, пазите добро.“ — „Како то знаш?“ — „Познам га по око, лоше гледа.“

И, недељу дана после, он стрељао неколко наши војници, и тражил нашег командира, да стреља и њега, замало. После, кад се отворила борба, и он погину. Швабе бију отуд, одонуд, он паде, кој га уби, да л швапско зрно, да л наше, кој ће зна.

Такој се то одиграло.

И ми смо држали туј вронт неколко дана; кад, једна швапска чета нападне наш вронт, про кине. И побије неки наши војници. А ми смо били две чете у главнину, код комаданта пука. Трчи ордонанс и виче; ми брзо преко неко бучје, па легнемо; ја откачи бомбу с каиш, па полагачко, туцнем капислу о камен, ил од потков од кундака, па бацим бомбу, докле могу да добацим. Оно нема, нема, па кад прасне, Швабе само рипну лево и десно. Прерипише и побегоше у њиови ровови.

Дојдемо до један шанац, покривен сас дрвета, па са земљу; Швабе навалили, уболи наши, убодени има пет, шестина, изгинули сви. А два војника, 'едан Шваба а 'едан Србин испружени. Шваба излетел јуначки а наш га јуначки дочекал, обадва одма погинули, од ножа, ил метка, не знам. Шваба се истурил на њину страну, а Србин, овам', на нашу, ноге саставили, крв им истекал и пожутел. А ја се мислим: „С'г да су лако рањени, па да кажу: „Зашто се ми побимо за државу, кад ништа не добивамо, а животе затресмо, друг другара уби.“

А 'едан Шваба, у други ров, који ми зовемо спроводница, с црн шињер и панталоне, клекал на колена, ставил руће на лице; и, како ми наидемо, он се тако смрзе, не сме да мрда, а познајем га да је жив: кад га посматрам испод ока, он

окреће мало главу, па гледа у нас. И ђ'т се чудим — да је рањен, рањен је, ал изгледа кроз обе ноће. Нити рече „јао“, нит се огласи, како је могао да трпи онако. Да је бил мало здрав, он би промрдал, или би провервил нешто с нас.

А наш поднаредник у тај ма' донел леба и даде ми едну мањерку с јело: „На, па чепркајте ову мањерку, има парчићи меса у њу.“ Пође, па се врати и рече: „Ћутите још мало, па ће да одступите. Ја чу' у пук како разговарају да Шести прекобројни пук одступи у дванајст сати од Лозницу, а ми ћемо малко пре.“ А војници рекоше: „Кад будемо одступали, ће да убијемо оног Швабу.“ Па, после да ли га убише или не, не знам, изгледа да несу имали времена. Неје имало да пуца пушка, јер дојде наређење: „Изласте, али немој да чукне нешто, кочићи од шатор о вишеклију... немој ни мува да се чује, да нас Швабе не осете да смо одступили.“ Такој смо одступили, ал не да бегамо, него по план. Трећа армија је била туј, а наше лево крило ће одступи, те да излажемо Швабе да појду по нас. Они ће да сматрају да бегамо, ће да излезну из ровови, а наши ће да јаве на комаданта Треће армије, те да груне. Кад и ми потерамо одовуд, они немају ровове, мора да одступе све до Београд. Такој и било. И Швабе дали леђа. Ми онда по њи', по њи', па преко Ваљево, Горњи Милановац, Љиг, на село Железничково, па на Жарково, и ете нас у Топчидер, близо Београда. Туј дојдемо, Швабе прешли у Земун, па гађају с шрапнелом, те израњавише неки коњи коморцијски по едном мурузу. Сутрадан, ми низ Топчидерско брдо, па на станицу београдску, туј шећерна вабрика и казнени завод. Швабе изгорели вабрику, била пуна са шећер, остало само малко, покрај, за едну торбицу. Ми узели, па варили с воду и правили чајеви за овицири и подовицири. Кад, однекуда допаде наша коњица, јурну кроз варош до обалу, где се Швабе прекарују за Земун. Оно била предграница Дунав, наша Београд, љина Земун. Те удри, те и' побилше и заробише, крај Дунав.

После отосмо на зимовање; у Свилајнац смо летовали, до септембра '915. А Бугари навале

жешко. Појлемо на Вршку Чуку, ал морасмо да одступимо, до Зајечар, па одступимо и до Соко Бању, продужимо низ Моравицу, до Алексинац, и туј нас стигне бугарска коњица и зароби. И сврши се моје ратовање.

А у Бугарску, у ропство видел сам немачки цепелини. Немци тад били пријатељи с Бугари и Бугарска се возила у њина кола. Били су направили едну велику зграду, на обе стране врата, од земље, па до вр' зграду врата. Па дојде тај цепелин, по виду — риба. Има крила двоја, једна спреда, а друга поназад. Велика риба. Оградили је са жицу, три метера и не пуштају туј никога. Тај цепелин некако угурају на една врата, па после не мож на та врата да се врати, него изиде на она друга, там. Пуне га туј, пуне, с крану, да носи на вронг, на Солун. Ал неје ниједан могал да оде на Солун. Тамо наши савезници то оборе. Запуцају, па оборе. Ми питамо Бугарите: „Где је ђермански цепелин?“ — „Ма, 'бем им мајката, Јенгелези га оборили у еден врбак, па се шупило сичко.“

Дојде други из Немачку, пуне га, пуне, пуне, па га испрате, они оборе и њег. Три, четири тако, па баталише ћорав посал. А и ратовање им појде на лоше, кад се проби вронг, па нама '918-те савнуло, а њима се ставнило.

покалпити — наружити; промазнити — погладити; шупило сичко (бугарски) — све се срушило.

Радомир Јечинац

ЈЕЗИКОСЛОВНА ПРЕГНУЋА ПРОФЕСОРА А. Ђ. КОСТИЋА

Александар Ђ. Костић (рођен 1893. године) велики је љубитељ нашег језика и вишеструко обдарена личност, једна од најзанимљивијих појава наше културе и науке. Лекар у ширем значењу речи, али и признати стручњак у ужим, специјализованим медицинским гранама, овај научник познат је и као писац речника и енциклопедија итд.

Једна од тема којима се професор Костић дуго времена бавио јесте и изучавање народног стваралаштва, посебно песништва. Још тридесетих година објавио је дело „Сексуални мотиви у народном песништву“, које је временом непрестано допуњавао и прерађивао и недавно дао у коначном облику у издању „Научне књиге“.

Занимљиво је и можда није случајно да се млади Костић за матерњи језик поближе заинтересовао тек када се нашао у страниј земљи: у француском граду Нансију, где је (1912. године) отишао на студије медицине. Студирало се, разуме се, на француском језику и терминологија на предавањима, у уџбеницима, у белешкама, била је страна, али он се тудио да одмах потражи одговарајућа значења на српскохрватском језику. Поред личних бележака, почела је да се истовремено уобличава и права картотека стручних појмова. Од ње се, затим, ни у рату није одвајао.

Она је прешла исти пут као и српска војска у повлачењу преко Албаније. На њој је радио и на бојишту, у затишју... Касније, на кајмакчаланском положају, око логорске ватре, на хиљадуосамсто метара надморске висине, свакодневно је одржавао неку врсту „радних састанака“ са војницима своје јединице из свих наших крајева, проверавајући медицинске термине и стварајући нове.

Најзад, 1958. године проф. Костић је објавио веома значајни „Медицински речник“ са 40.000 стручних термина датих на пет језика; да би друго издање, штампано 1971, садржавало 125.000 термина, на седам језика!

Као добар познавалац језика, с добрим слухом за језичке законитости, ево шта каже професор Костић кад је у питању ова тема: „Наше језичко богатство је несхватљиво велико... Људи не знају шта скрива у себи наш језик. Ми можемо наћи пет, десет, па ако треба и 20 термина за један латински. Ова лексичка разноликост често иде од насеља до насеља, од села до села. Ми морамо да користимо све благо нашег језика, све док се не нађе прави термин... Лексикографом, односно радом на речницима, лексиконима, енциклопедијама почео сам да се бавим због све израженије опасности да изванредна лепота, снага и прецизност нашег језика не поклекну пред најездом туђица. Тако је у нашем свакодневном говору, али исто тако и области научних грана, па и медицину, освајају увезени и рогобатни термини који се некритички преузимају, а код нас ништа не значе и само замагљују суштину.“

Објављивање вишетомног речника српскохрватског језика Матице српске пружио је прилику професору Костићу да укаже на пропусте издавача у припремању овог замашног посла. Десило се да су научна значења појединих речи објашњавали ненаучници. У два чланка ((у „Књижевним новинама“) Костић је направио анализу стручних (медицинских) одредби и утврдио да посао није урађен како ваља...

Десетак наредних речи јесу примери тачности и јасноће одлике нашег језика, а др Костић их је изабрао из терминологије којом се свакодневно служи у својој пракси: *заваљен* (о материци) *загнојавање* (о апсцесу), *задес*, *запаљенски*, *запаљив* (инфламаторан), *заплетај* (о цревима), *згомилавање* (аглутинација), *зјан* (лумен), *злоћудан*, *зрачење* (ирадијација), *издисајан* (експираторни), *околина*, *околичје* (регија), *пресад*, *пресађивање*, *калем* (о трансплатацији), *прстолник*, *растезач*, *раширач* (екартер), *хранидбени* (нутритивни) итд.

В. Р. Кошуткић

ИЗРЕКЕ И ЛЕПОРЕКОСТИ ИЗ ОКОЛИНЕ КАЛНЕ

Да се не стриже, и да не грми, овца не би никад остарела.

На девету годину турска раж рађа, па ће ти се вратити час, (част) на радос'.

Жив, па богат.

Нерачунски смо се родили, нерачунски ће да мремо.

Леп облак даје ћишу, а поштење, поверење.

Каква те је љуљка заљуљала, таква ће те љуља до смрти.

Мајка рађа, Бог саставља.

Не јаше коња прилика, нег онај кој га има.

Смрт, кад појде, дојде.

Судија мож' да одмогне и да намогне.

Остарел човек, већ подбира душу.

Та ће те прољка (путањица) одведе право на друм. Од прве крстопутине (раскрснице), скрени на десно.

Извадили кола из реку, на вртеж (чекрк).

Сирће је *нерастројено* (неразблажено).

Намалеле ми паре (понестале).

То је веома важан и *забринут* (озбиљан) посал.

Он је *знавен, знаворан* (учен) човек.

Змија и змај остављају *смакљоч* (свлак).

Нећу да *раскладем* (растурим) ватру на моје огњиште.

Бели лук је *отпорит* (јак), уништава многу болес'.

Беле се зуби како *пуцке, пуцанке* (кокице).

Да су Немци *превољили* (победили), Бугари би добили Македонију.

Не мож да се лаже у *несвес'* (без везе).

Откако је умрел, већ се *нагавиле* (напуниле) две године.

Ајде, жено, *размрси* (распреми) собу.

Кад купујеш лубеницу, дршчица мора да буде *весела* (неувела).

Не остављај врата *открцнута* (одшкринута).

Ја с'м проста жена, *неумејатна* (неумешна).

Освојили ме (узели ме) за војника 1911-те.

Кад смо стигли у Солун, ми *претекаши* (преживели) смо образували дивизију.

Очврснуле ми *брвнице* (десни), па и без зуби једем.

Некада све беше *босотиња* и *гладотиња*.

Вино беше *заборљиво* (јако, које ошамућује), садолеше га три чашке.

Подигне се лети *вијар* (ветар који носи прашину), и све пројде без ћишу, на *преладицу*.

Господ узима *праводетну* (праведну) душу.

Среду је боље постити него петак, јер је среда *старија* и *тежа*.

Свети Аранђеле, *вадодушнице!*

Не смем да вревим, да не *урипим* у *железа* (да ме не затворе).

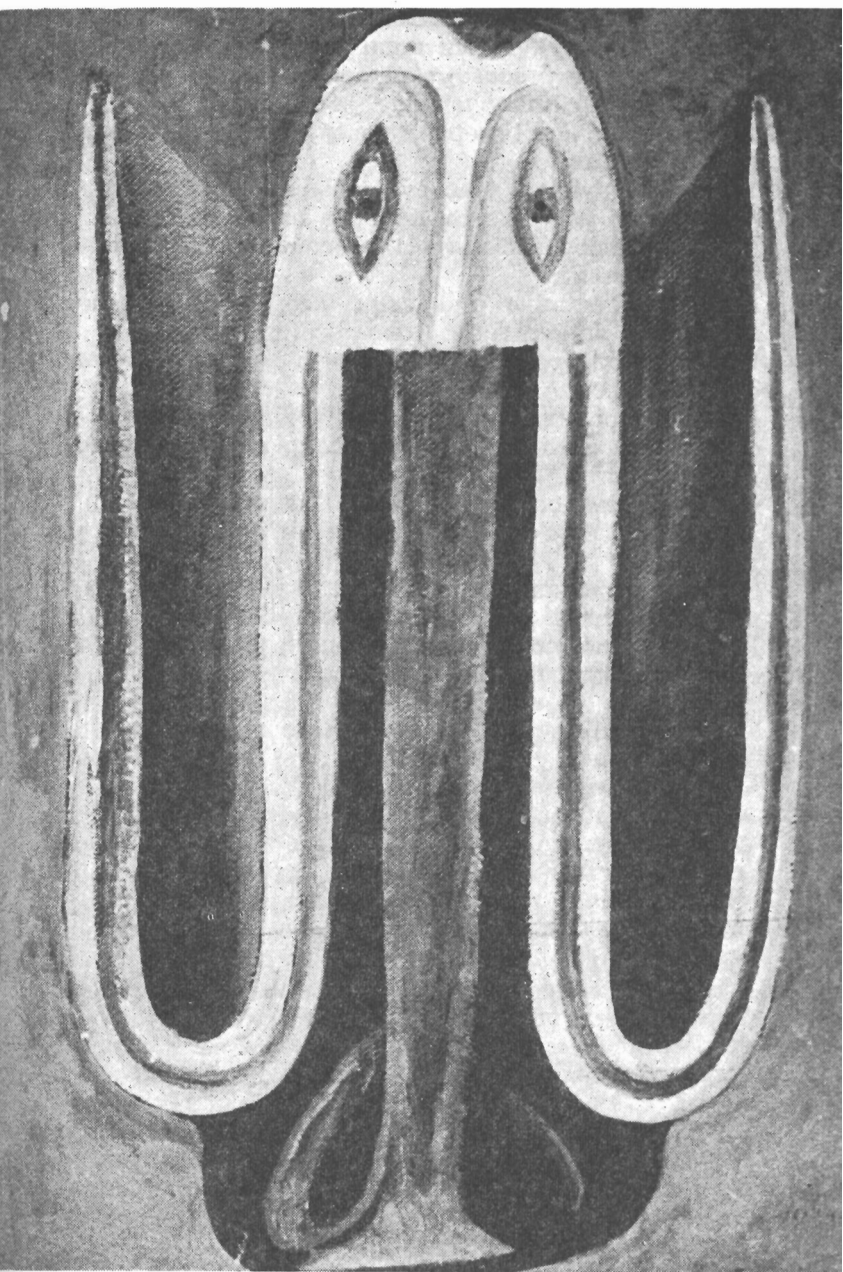
Десет година је и *боље* (и више) откако га нес'м видил.

Бил с'м *незгодник*, Немци су *видели буву* у очи од мен.

За четир године он је бил мој *пратњак* и *ратилац*. То је *довитан* и *протуран* човек.

Оневољен, устрептим од стра'.

Седоше на *столовник* (стена, камен који вири из земље).

Живи торпедо

Пред свекра нес'м смела ни да се *разбрадим* (скинем мараму), да ми види голу главу и снагу. Слнце залази у *заседу* (за велик облак).

Подбељује на ћишу и снег.

Ја с'м *граничан* (умерен) човек, умам да пијем, умам да не пијем.

Ти лажни дукати, с'мо су *опењени* са злато.

Ако дам на маче млеко, неће ме *засироти*.

Млоги су кроз Албанију *глађосали*, и кад се најели, помрели.

Ако буљина виче у *мртвин* (осој), биће лошо време, ако виче у *лице* (присој) биће лепо.

Школа је *отворено лице*; кад се и ћорав школује, отвори око.

Кад смо пробали вронт, борба је била на *искли-сак*: Немци беже, ми по њи', несмо им дали нигде да се укопају.

Одовчили смо он и ја (остарели да чувамо стадо). Дед ми је бил *стотник*, а баба *стоњача* (стогодишњаца).

Знање ми долази како на ветар — час загуди, час се ућути.

Нико у село ко његов дед није умел да тако *стварочи* (живо приказује ствари).

Два пријатеља

Рамон Менендес Пидал

ЈУГОСЛОВЕНСКИ И ЗАПАДНОЕВРОПСКИ ЕПСКИ ПЕВАЧИ (II)

ПОСТОЈАНОСТ И ВАРИЈАНТЕ

До проналаска штампарије, професионални певачи били су главни преносиоци поезије састављене на народном језику. Када се почетком XII века активно испољио појам „аутора“ у романској поезији, песник је објављивао своје песме тако што их је поверавао сећању професионалног певача, од којег је захтевао потпуну говорну веродостојност; свака измењена реч изазивала је осуду: „Певач је погрешно“, говорио би песник.⁶ Али када нису постојали такви захтеви аутора, професионални певач, а поготово непрофесионалац, уживао је знатно већу слободу, у односу на песму коју је носио у сећању. Та слобода била је велика, али не потпуна, јер је била ограничена међама заједничког сећања.

Лорд износи један доказ који не стоји: пошто не постоји „изворник“ као постојана уметничка творевина, не може се говорити о „варијантама“ неког непостојећег изворника; дакле, нема „усменог преношења“: постоји само „усмено компоновање, усмено стварање“ (Lord, p. 101). Насупрот томе, наше искуство на Западу говори нам да када певач научи песму из усменог предања, он је прихвата као песму коју и многи други људи знају;

она припада свима, тако да њен версификовани текст нема потпуну строгост којом се одликује текст појединачног аутора; то је заправо променљиви текст, подложен ситним изменама, које ствара памћење свих који га знају; а тиме се текст прилагођава укусу сваког појединачног извођача. На исти начин, сваки појединац прилагођава рукопис свом особеном темпераменту, тако да међу сто потписа нема два иста рукописа; али ипак писмо остаје постојано. Усмена песма одликује се променљивом чврстином и постојаношћу; она допушта „варијанте“, али не флуидног обрасца, већ варијанте многих певача; флуидност се остварује варијантама.

Певач баладе или романсе из усменог предања прихвата песму као заједничко наслеђе народа, он се подређује поетском тексту који је научио од другог певача; текст делује на певача исто као што и певач делује на текст, прилагођавајући израз — слободан или везан у извесној мери за сећање — осетљивости тог тренутка, која се у њему испољава спонтано; ако је научени стих изразито једноставан, он га понавља без измена, али најчешће мења неке његове појединости које се могу изразити на више начина; упркос варирању појединости, певач увек настоји да остане веран заједничком обрасцу, који је познат и другим певачима и слушаоцима; он наступа као њихов заједнички представник, тако да свако веће одступање певача наилази на цензуру слушаоца, који се не устежу да га исправе: „То није тако“. На тај начин сви доприносе постојаности обрасца с варијантама.⁷ Појединачни аутор одбија и најмање одступање од његовог „изворника“, истичући: „Певач је погрешно“. Заједништво певача и слушалаца традиционалне песме не дозвољава озбиљна одступања од заједничког обрасца: „То није тако“.

То исто важи за варијанте епских песама. У чувеном Бедијеовом тексту, на који смо раније указали, он је против своје воље морао дати анти-индивидуалистичку изјаву, а затим је на врло живописан начин описао мноштво варијаната истог стиха или исте тираде одређене традицио-

налне песме; мада се варијанте међусобно разликују, све говоре исту ствар; сличних примера у области јуначких епова има веома много; истичем пример тираде у Песми о Ролану, где се говори о Ганелоновом пркосу (pp. 97—98); други пример је оних шест стихова с упозорењем Маргаризу, сачуваних у седам рукописа, (p. 106); наглашавајући променљивост у оквиру флуидне утврђености, Лорд (p. 203) упоређује једну тираду из Оксфордског Ролана с одговарајућом тирадом из Шаторуовског Ролана, да би закључио да су то „усмени текстови исте поеме“; ето ту истог изворника или обрасца који Лорд пориче.

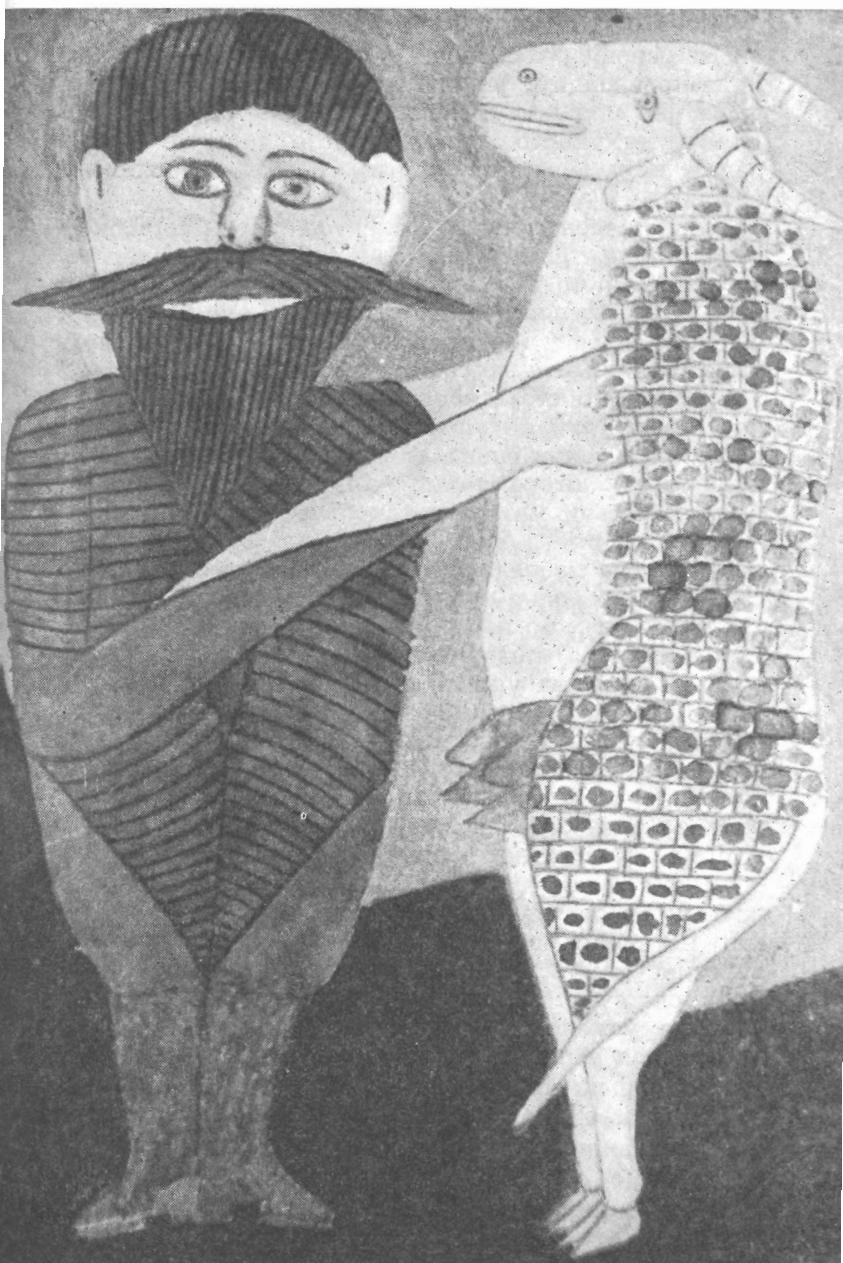
Када професионални епски певачи праве увод за поему коју ће казивати, они истичу да ће следити неки стари образац: један напомиње да су други певачи лоше научили песму док ју је он преузео с уста неког калуђера из опатије Сен Дени; други тврди да ју је научио од човека који је одлично знао текст; трећи, да сви певачи, осим њега, певају песму погрешно; четврти, да је Песма о Ролану написана у Сен Денију;⁸ али свима је заједничко то што се позивају на неки стари — усмени или писани — изворник; ниједан се не хвали да ће извршити слободну импровизацију.

Да закључимо: на Западу, усмена песма — било да је балада или епска песма — има образац који се јавља у виду променљивог текста, образац који треба да обележимо као текст који *живи у варијантама* — подразумевајући под тим изразом варијанте које се одликују само ситним одступањима у неважним појединостима; — живи у току варијације чији су носиоци људи који уче песму напамет један од другог.⁹ Али, ово се не уклапа у савремени југословенски пример, који не поклања дужну пажњу памћењу као елементу који чува предање. За југословенску усмену поезију могли бисмо рећи да *живи у импровизацијама*, али ту тврдњу морамо одбити не само због те врло сумњиве импровизације, него и због тога што се овакво мишљење примењује уопште, што се у оквиру разматрања не узима елемент чувања, који се проглашава негативним чиниоцем; међу-

тим, видели смо да већи део југословенске епике такође живи у варијантама, мада је тај живот лишен сваког престижа и близак смрти. Раније сам напоменуо да западњачко предање, које је данас лишено професионалних певача, може само приближно да нам пружи увид у делатност професионалних певача; али обавештења која нам оно пружа довољно су тачна — за разлику од југословенског опита, који нас наводи на погрешне закључке.

Овде је неопходно једно објашњење. Лорд правилно користи термин „импровизација“ у књижевном смислу, подразумевајући под њим изненадну измену садржине и форме неке песме, говора или музичке композиције, те нам говори да управо у том смислу југословенски певач увек импровизује. Романисти, који користе југословенски пример да би одбранили теорију индивидуализма, уносе доста забуне тиме што импровизацијама називају спонтане варијације епско-лирске песме, варијације које настају услед пропуста у памћењу или спонтаног деловања осећајности у одређеном тренутку; када ствари натегнемо до краја, истина је да се већина наших поступака у животу могу сматрати импровизацијама; али, ако се ограничимо на поље књижевности, настаје велика забуна ако под импровизацијама подразумевамо спонтану измену ситних појединости приликом извођења баладе, а забуна се још више развија ако те варијације хоћемо да разликујемо од истих таквих варијација у оквиру *chansons de geste* (јуначких писама). Према мишљењу тих романиста, шпанске баладе и романсе спадају у песме усменог предања, које се обележава као „непрестана ре-импровизација“, док *chansons de geste* спадају у оквиру „рукописне традиције“,¹⁰ Када ти романисти прибегавају југословенском примеру, њихова теорија индивидуализма хвата се за мач с две оштрице, зато што права југославистика Песму о Ролану сматра творевином усменог предања.

Човек и друга мајка човекова

ЧИНИОЦИ ОБНОВЕ. ПРЕРАДЕ.

На основу југословенског примера тврди се да је импровизација једини извор животности предања, јер памћење означава његово одумирање. На Западу, уместо „импровизације“ пишемо „прерада“, коју сматрамо другим елементом животно-творности.

На то је јасно указао Алперто де Мец (Metz) око 1020. године, примећујући да када се неки јуначки еп веома много пева он почиње да бива досадан, тако да се слуша с већим уживањем ако га певач обнови и пева у измењеном облику.¹¹ Другим речима, обнављање је сасвим потребно, али песма упркос томе опстаје: обнављање је не лишава њене истовестности. Познате су нам многобројне прераде француских епова, али ниједна не мења потпуно претходну редакцију онако како то чине Авдо и остали мајстори такозване југословенске „импровизације“. Знамо да је на Западу било знатно више прерада јуначких епова од оних које су до наших дана сачуване; ветар их је однео, ништа не знамо о њима, али онај мали број записаних верзија потврђује нам да се заједнички образац одржава упркос свим изменама и прерадама; измене и додаци никад не замењују све градиво наслеђено усменом предајом. У седам или осам прерада *Ролана* из XII и XIII века, које су доспеле до нас, очувана је већина стихова и тирада из верзије настале око 1100. године, најстарије данас познате верзије.¹²

Према Љорду (р. 152), данас у Југославији не постоји „чврст изворник“ у предању — „чврст“, што не значи исто као кад кажемо „флуидне чврстине“; — само постоји „нека променљива, протејска супстанца, на коју указује наше истраживање усмене традиције у Југославији“; тако пише Љорд у поглављу где примењује своје тезе, произишле из проучавања југословенске поезије, на Хомера. Али истраживања, која смо ми и други обавили у Западној Европи, обавезују нас да мислимо да „протејска супстанца“, којом је обрастао раније споменути „костур“, није нешто што се јавља у јуначкој епици Запада, у којој

памћење игра исто тако значајну улогу као прерађивање, у којој се импровизација не сматра цењеном врлином, већ разметљивом неозбиљношћу, у којој свакодневно казивање песме не представља пустоловни чин њеног потпуног обнављања, чин који опасно угрожава традицију.

ДЕЛОВАЊЕ ОБА ЧИНИОЦА

Следећи мисао Алперта Меца, можемо да закључимо да живот извесне песме у предању захтева подједнако деловање уобичајеног, више-мање верног понављања и повремениог обнављачког прерађивања појединих делова песме.

Певачи који преносе песму понављају заједнички образац који се одликује променљивим текстом — језик је на исти начин заједничка и променљива творевина; — они делују на образац тако што песму пре-стварају да би је сачували, из чега произлази нешто што је производ пре-стваралачког памћења, које прилагођава текст када га певач научи и понови, уносећи понекад ситне измене у смислу дотеривања. Али све то не означава смрт традиције као у импровизаторској Југославији; то није безвредна грађа, већ замах који одржава живот датог облика неке песме кроз време и у животу заједнице.

Певачи-прерађивачи обнављају живот песме када она, услед претераног понављања, постаје застарела и досадна; они обнављају неке њене делове, у већини случајева мењају расплет; на овај или онај начин врше *пре-стварање и новину*, који прилично мењају поједине делове песме додавањем неке епизоде, рецимо, да би она поново могла да привуче пажњу слушалаца.

Певачи-памтљивци или понављачи представљају живот, костур, месо, крв и дух традиционалне поезије.

Певачи који врше обнове, представљају чаробни извор младости који обнавља животну свежину песме. Најзад: *традиционална усмена песма живи у варијантама, а подмлађује се и расте захваљујући прерадама.*

ВИШЕ ОБРАЗАЦА, А НЕ САМО ЈЕДАН

Видели смо да ни у Југославији ни на Западу не може да се нађе првобитни изворник песме која живи у усменој традицији. За 600 верзија *Еринелда*, које упућују на различите типове, не можемо наћи јединствени изворник; чак и ако продремо у давну прошлост и стигнемо до XVI века, у којем постоје само две верзије, ове две већ представљају два различита типа *Еринелда*; оба су сачувана до данашњег дана, распрострањена су у два различитим шпанским покрајинама,¹³ а поред ова два типа романса, *Еринелдо* има још неколико типова, који живе у осталим покрајинама Шпаније.

Исто би се могло рећи за неколико типова *Песме о Ролану* који се јављају у седам рукописа очуваних до наших дана. Морамо претпоставити да је верзија *Ролана* са сугласничком римом, према рукописима Шатору-Венеција 7, била певана у некој француској покрајини; док је верзија према рукописима Париз—Кембриџ—Лион, била распрострањена у некој другој покрајини.¹⁴

Мноштво прототипова јавља се услед тога што свака песма, која оствари дуговечност у предању, доживи током времена много прерада, од којих се неке угасе кад утихне глас певача, док се друге прераде одрже, јер их прихватају остали певачи; понављајући је, они је постепено традиционализују, то јест, творевину појединца претварају у заједнички образац,¹⁵ који остари и умире ако не наиђе на следећег прерађивача, који ће га обновити и подмладити. На тај начин, свака прерада, која оствари живот у предању, постаје образац.

Али западњачко предање намеће нам обавезу да још нешто тачно одредимо. Генеалошка класификација различитих верзија једне песме, која се изврши према обрасцу сваке верзије у целости, увек ће бити несигурна, јер се са њом неће поклопити сви делови верзије; свака епизода, свака тема, свака значајна особеност верзије одређеног певача епске или епско-лирске песме може остварити географску распрострањеност и генеалошке односе који се разликују од распрострањености и односа остатка верзије.¹⁶

ЗАКЉУЧАК ПОРЕЂЕЊА

На крају, наглашavam да су све моје примедбе на Лордову књигу, коју веома ценим, у складу с мојим убеђењем да истраживач веома лако може да пренагласи своје утиске и замисли о предмету који проучава. Сматрам да су истраживања југословенске поезије била заслепљена деловањем појединачног певача, исто као што сам и ја, понекад, био склон да преценим стваралачку делатност сваког певача романси приликом извођења песме, тако да сам допринео да се особене одлике неке верзије, које имају заједнички карактер и живе у одређеној географској покрајини, сматрају исходом појединачног деловања.¹⁷ Прецењивање импровизације и брзине којом је остварују певачи у Југославији, показује да тај сеоски бард који изводи своју песму пред сеоском публиком, не може да пружи неки већи допринос проучавању уметности професионалних певача на Западу.

У Југославији, прерађивач неке песме, вешт импровизатор чија се вештина веома цени, потпуно преобрази традиционалну тему, облачећи је изненада и на брзину у украсну одежду саткану углавном од формула и општих места. Према томе, он много више обнавља него што чува и преноси. Кратке југословенске песме не захтевају толико украса, тако да теже да се све више устале уколико се више певају (Lord, p. 99 и 100).

Али на Западу, средњовековни професионални певач-прерађивач, исто као и певач романси, не врши никакву импровизацију: он настоји да сачува испевану причу, која је врло стара, врло мало је обнавља, а много више чува оно што је преузео из усмене предаје. У свом деловању он много мање прибегава формулама и општим местима,¹⁸ а даје предност објективном и непосредном приповедању о догађајима. Само у касном средњем веку јављају се ретки случајеви када се песма потпуно преображава и то у настојању да се свесно потпуно измени традиционална приповест.¹⁹

Када сам већ био прекуцао овај рад, добио сам од Виктора М. Жирмунског, професора у Лењин-

граду, његов реферат с насловом *The Epic Folk-Singers in Central Asia (Tradition and Artistic Improvisation)**, који је спремио за VII међународни конгрес антрополошких и етнолошких наука, одржан у Москви, августа 1964.

Руски научници већ дуже времена проучавају епске певаче Централне Азије, а Жирмунски наводи та истраживања као допуну радовима Перија и Лорда о јужнословенским певачима као и мојим радовима о шпанским средњовековним професионалним епским певачима и *Песме о Ролану*, с намером да потврди мишљњее да је епска поезија традиционална и усмена поезија, а не творевина једног, појединачног аутора.

ТУРСКО-СЛОВЕНСКЕ СЛИЧНОСТИ; ПРЕЦИЗИРАЊЕ ПОЈАВА

Истраживања су вршена међу народима Централне Азије, турског порекла, који живе источно од Каспијског језера: то су Туркмени, Киргизи, Узбеци и други. Међу овим народима, који се служе турским језиком, веома је развијена епска или приповедна усмена поезија, која је по својим одликама слична поезији из Југославије: то су приче о историјским или измишљеним догађајима; кратке или веома дугачке песме; казују се, али не механичким понављањем онога што је певач научио напамет, већ деловањем његове песничке и стваралачке снаге; текст заједничког предања је променљив и неутврђен, тако да га извођач казује мењајући говорни израз или чак мењајући догађаје и епизоде, служећи се правилима и песничким темама — својим или туђим — које су познате целој заједници; импровизација је на великој цени; реч је о народној уметности која је својствена сељацима, ратарима, радницима и сточарима. Када се размотре ове и друге сличности, нарочито изузетно поштовање импровизације, с правом се можемо упитати да ли југословенски певачи дугују нешто Отоманским Турцима, без обзира што је турска мањина данас на подручју Југославије врло мала.

*) „Епски народни певачи Централне Азије (Предање и уметничка импровизација)“

Ове сличности треба да суочимо с објашњењима која пружају турско-азијатски певачи.

Почев од самог наслова свог реферата на московском конгресу, професор Жирмунски увек спомиње традицију поред импровизације, наглашавајући стално да се импровизација креће у границама традиције; руски истраживачи не деле мишљење северноамеричких научника који посебно цене југословенску импровизацију, нити сматрају да понављање песме према сећању означава смрт традиције. Жирмунски (р. 8—9) поуздано мисли да посебно поштовање импровизације и „поистовећивање казивања са стварањем“ — сетимо се исте Лордове формулације — потврђују да се налазимо на прагу једне нове епохе, „епохе појединачног ауторства, која се изграђује на темељима безимене народне традиције“; поводом тога, Жирмунски примећује да је сасвим произвољно да ли ћемо приписати име „аутора“ овој или оној класичној верзији старих поема с мотивском грађом, традиционалним међу Туркменима у XVIII и почетком XIX века; затим истиче да су дотични „аутори“ само дотеривали и записивали дела преузета из предања; управо су они први представници туркменске писане књижевности.

ЗАКЉУЧЦИ

На крају, треба да закључимо тврдње и доказе које словенско-турско песништво пружа доприносећи општем разматрању усмене песме, а који такође одређују сличности и разлике с јуначком епиком Западне Европе.

1. Велики замах импровизације у словенско-турској поезији јавља се као појава својствена за модерно раздобље, које се разликује од старијих времена. У средњовековној Западној Европи импровизација није имала такву превласт. Према томе, погрешно је мислити да је тако претерана импровизација неопходна уметности усменог предања.

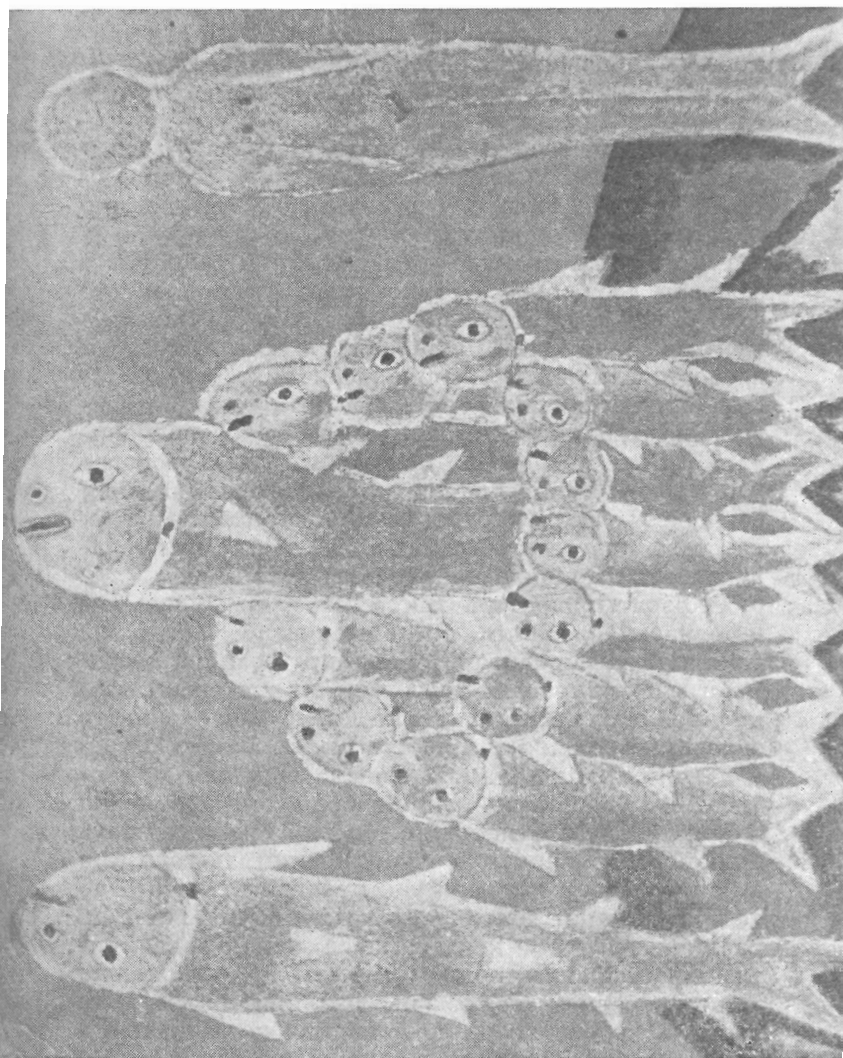
2. Словенско-турска усмена песма успоставља посебно блиске везе са прозним жанровима традиционалног народног приповедања, чак и у слу-

чајевима када се приповеда о историјским догађајима. Али западњачки *cantar de gesta*, (јуначки еп), епско-јуначка поема, везује се за прозне жанрове у којима се обрађује национална историја, чак и у случајевима када се у неким прерадама претерано уноси мотивска грађа; таква песма остаје верна историји, тако да француски и шпански летописи преузимају описе догађаја из песама које су певали професионални епски певачи.

3. Упркос овим разликама, источњачка поезија и западњачко песништво, размотрени у овом раду, имају заједничке одлике, јер је у оба случаја реч о усменом песништву, које зависи од изузетне развијености памћења, духовне способности која се може развити до неслућених размера, вршећи улогу писма у неписменим срединама. Југословенским примерима можемо додати још два чувена случаја: једног Узбека и једног Киргиза, који су деловали почетком XX века, а могли су да одржавају у сећању по неколико верзија песама од 20.000 и 200.000 стихова. У поређењу с овим подвигом, шта значе 4.000 стихова *Ролана* или *Сида* или 6.000 односно 8.000 стихова, колико имају њихове прераде?

4. Извођење усмене песме према сећању, не захтева потпуну верност, која је, пак, обавезна ако је реч о верском тексту или песми појединачног аутора; текст преузет из заједничког предања може да се мења према сећању сваког певача који га изводи. Прво, то је променљиви текст који подстиче пре-стварање у *варијантама*, које сваки певач остварује; друго, текст је подложен обнављању, које у већој или мањој мери остварују одређени певачи у својим *прерадама*. Променљивост варијаната и прерађивање у оквиру граница постојаног предања биле су појаве које су доста давно утврђене на основу поузданих доказа и то не захваљујући живим примерима из савременог доба, већ захваљујући сличностима са животом кратке епско-лирске песме и сведочанствима из неколико рукописа француских и шпанских јуначких епова с варијантама које се у истоветном облику јављају у различитим верзијама одређене романсе. Сада су нам још доступна подробна

Први наши створители и учители

истраживања живих примера из Југославије и међу турским народима Централне Азије, примери непроцењиве вредности без обзира што потичу из културне области која се веома разликује од европске средине.

5. Ауторство, сасвим непознато на Западу, стидљиво се јавља у Југославији, мада га се одричу сами „аутори“, као и у Туркменији, где се оно подвлачи писменошћу; међутим, то ауторство је чиста измишљотина коју ствара појам „аутора“ у модерно доба. Није могуће утврдити првобитног аутора или изумитеља дела које се већ дуже времена преноси усменом традицијом. Није могуће ни васпоставити јединствени првобитни текст, спајањем одлика мноштва верзија. Исто тако, без обзира на стваралачко посредовање неког прерађивача, ми му не можемо признати право ауторство у модерном смислу речи, зато што велики број стихова његове прераде потиче из променљивих текстова предања, што значи да већи део прерађене песме припада претходним ауторима.

6. Реферат професора Жирмунског (р. 7) изненађује нас и следећим обавештењем: „Као исход уметничке импровизације у оквиру граница постојаног епског предања, створене су оне веома разнолике верзије исте епске теме које се често сусрећу у различитим географским подручјима и у различитим школама казивача народног приповедања“. Ето неочекиване потврде моје претходно формулисане претпоставке у вези са западњачком епиком и различитим географским подручјима која заузимају одговарајуће прераде *Ролана*, а до те претпоставке дошао сам на основу чињенице да различите верзије неке романсе живе у различитим географским подручјима. Врло је пожељно даље упоредно истраживање различитих азијских верзија; вероватно ће се утврдити да је разлика између њих већа него разлика између верзија *Ролана*, с обзиром на мотивску грађу која се обрађује у азијским песмама и на импровизаторске склоности певача.

Поред тога, ваља приметити да у наведеној реченици Жирмунски користи израз „импровизација“ у значењу „усмене прераде“, зато што се

односи на верзије из прошлих времена за које не знамо да ли су настале изненадним посредовањем или свесном и дуготрајном обрадом; чини ми се да треба имати на уму ову истозначност при читању и других делова овог занимљивог реферата, у којима се под „импровизацијом“ подразумева вокално изведена прерада, без обзира је ли она извршена спонтано и брзо, или свесном и пажљивом обрадом у постепеним извођењима.

Запажање о приповедној поеми која живи усмено у Југославији и запажања о истом типу поеме која живи међу народима Централне Азије који говоре турским језиком, добијају у вредности уколико се међусобно изоштравају и потврђују. Али: што се тиче дугачке поеме, истраживања живог словенско-турског примера довела су нас до истог степена поузданости који смо већ били достигли у вези с епско-лирском баладом или романсом. Данас већ нико не може да мисли онако како су почетком века Донсје и Џон Малер мислили о балади и романси: да су те песме творевине појединачног аутора и да критика мора да настоји да васпостави први и једини изворник. Такође мислим да ће бити општеприхваћено мишљење по којем дугачке традиционалне поеме представљају поезију усменог предања и да су по томе у свему сличне кратким усменим песмама.

*Са шпанског превела
Кринка Видаковић-Петров*

Напомена уредништва

У прошлом броју, правећи белешку о овом писцу, погрешно смо скратили његово име на R. M. Pidal, док је пуно презиме овог шпанског научника Menendes Pidal, па се такво налази, поред осталог, и у нашој „Малој Просветиној енциклопедији“.

НАПОМЕНЕ

6. Poesía juglaresca у juglares, pp. 14, н, 1, и 380; reliquias de la épica española, p. XIX.

7. »Rev. de Fil. Esp.«, 1920, pp. 251 (шест варијанти једног стиха), 325 — 327, 330; Romancero Hispánico, I, pp. 43 — 44; Katalan-Galmes, Como vive un romance, p. 276.

8. E. Faral, Les Jougleurs, pp. 178—183.

9. У романсама, »Rev. de Fil. Esp.«, 1920, pp. 322—327; Romancero, I, pp. 40—46, У Chanson de Roland, pp. 35. и 57—71.

10. Мислим на колеге Делбуија и Д. Макмилана, о којима сам писао у свом реферату, прочитаном на Ронсевовском конгресу, одржаном у Венецији; види »Cultura Neolatina«, XXI, 1961, pp 6—8.

11. У Chanson de Roland, p. 351.

12. Види Chanson de Roland, pp. 466—467.

13. »Rev. de Fil. Esp.«, 1920, p. 332, Chanson de Roland, p. 69.

14. Види Chanson de Roland, pp. 65—66. и мој реферат на Ропсесовском конгресу, одржаном у Венецији, у »Cultura Neolatina«, XXI, 1961, p. 13.

15. »Rev. de Fil. Esp«, 1920, pp. 326—327.

16. Види Chanson de Roland, pp. 67—68. и цело поглавље III, нарочито pp. 83—85. 97. и упореди три генеаложке табеле. За епско-лирску поезију, види нарочито студију Д. Каталан, El »motivo« у la »variación«, коју наводим у следећој напомени.

17. Види разјашњавање овог питања у Д. Каталан, El »motivo« у la »variación«, en la trasmision tradicional del romancero«, „Bulletin Hispanique«, 1959, pp. 153—181.

18. О лажном појму формуличног језика, види моју студију Formulas épicas en el Poema del Cid., »Romance Philology«, VII, 1954, pp. 261—267.

19. Види Reliquias de la épica española. pp. LXXIII и даље, поема Мucedades de Rodrigo, насталу око 1400. године.

Милутин Срећковић

ЖИВОТ У СЛОВУ ЕПИТАФА

(Радојко Николић: „Камена књига предака“, НИРО „Задруга“, Београд, 1979)

Још 1961. године Бранко В. Радичевић је у надахнуто писаном есеју „Плава линија живота“ указао на једну неоправдано и неправедно заборављену област народног стваралаштва: на ликовне вредности крајпуташа и садржаје њихових натписа, из којих се огласила, у камен кована да би могла бити у векове довикнута, реч сељачког немирења са смрћу, реч — сведок о човеку који хоће да траје преко међа своје судбине, јер му је тренутак изгубљеног земаљског постојања једина залога пред безмерном вечношћу, важнији од сваког учења о бесмртности душе и дражи од тешко замисливог царства небеског. Послови у које је Бранко пружио руку чекали су правог трудбеника, упорног, широко обавештеног, таквога који би са љубављу за знакове минулог живота удружио зрелост и сигурност модерног просуђивања. Свестан да пред собом има најнеобичнија и најсажетија казивања о историји, карактерологији и психологији српског сељака динарског типа, Радојко Николић, професор у Чачку, посветио је десет година пре-

дане стрпљivosti и научничке савесности изучавању надгробних натписа на терену „читаве западне Србије“, „од Рудника до Златара и од Ибра до Дрине“, „обишао . . . 250 насеља и 350 гробља“, и „прочитао преко 70.000 надгробних записа сваке врсте“, суочавајући се са изненађујуће богатим подацима које је народ оставио о себи самом и тако, почев од првог и другог устанка па до половине овог века, исписао многе, и болне, и мрачне, и свирепе, а увек потресне странице своје ни мало предусретљиве повести, откривајући дубоко усађене нагоне свог ирационалног и националног бића, коме је патријархални живот одредио и начин понашања у оквиру општеприхваћене моралне нормативности, и чин појединачне воље, која се није увек умела разабрати између поноса и ината, племенитости и рушилачке самовоље. Посао којег се Николић прихватио тражио је залагање читаве чете стручњака. Он га је обавио сам, са вуковском упорношћу и доследношћу. Тако је настала његова „Камена књига предака“, јединствена и темом и стварношћу живота урезаног у слово епитафа.

Основни методолошки приступ грађи Николић је подредио остварењу целовитости тематског нацрта, због чега је ова књига много више студија о патријархалном менталитету сеоског човека, него што би била историографски и литерарни преглед прикупљених натписа. Зато је аутор морао да их „сече, кида и ситни“, разврставајући их „по мотивима“, чиме је задовољена најбитнија сврха ове књиге: да буде грађевина од чврсто спојених чињеница, које у Николићевом свестраном тумачењу имају занимљивост уметничког текста, шта више, језгровиту пуноћу приповедања. Овакво уобличење грађе омогућено је честим, брижљивим и сврсисходним коришћењем историјске, етнолошке и друге помоћне литературе, којом се садржај епитафа не покрива већ шире тумачи, чиме је превазиђена ускост и недовољност феноменолошке методе, тако да је заједнички глас народног стваралаштва одјекнуо у најширој лествици времена и догађаја, а да при том није у већој мери загушено оно што је лично, што је са

споменика проговорило собом, својим животним знаком, трагичним вапајем, судбином. Есеј се наметнуо као најпотпунији облик разматрања грађе, јер је везивао садржаје једног мотива у целину. Истовремено, он је улазио у целину студије као њен део, као вид тачно одабраних животних посебности, из којих је настало јединство теме „Камене књиге предака“. Њених деветнаест поглавља у суштини представљају деветнаест есеја, сачињених по мотивима из натписа.

У предговору књизи Драгиша Витошевић примећује да су „гробља постала још један (и можда последњи) вид заједничког народног стваралаштва, нека врста сеоског летописа, могли бисмо чак рећи и сеоских новина“. Захваљујући Николићевом изузетно сврсисходном сврставању градива, летописни карактер надгробних натписа доживљава се као израз народне свести о себи, веома сложене у једноставности својих порука и вишезначне у схематизму свог начина говорења. Испод идеализоване слике покојника, између шкрторекних уреза на оскудном простору камена, кроз пригушени јаук немоћи пробила се, у драматичној снази своје уверљивости, до нагости верна и до бола снажна истина о српском народу, у основи неулепшана, често сурова испод стилизованих стихотворења, пуна наде у својој безнадежности, готово зарасла у коровнесећања, све до тренутка када ју је Николић ишчитао. Заиста заборављена историја народа, коју су труд и љубав за изворне вредности спасли од пропадања.

Поједина поглавља „Камене књиге предака“ читају се као незаменљива сведочанства о догађајима од општијег значаја, без обзира на то што је у натписима увек реч о појединцу. Удео личног само повећава самосвојност догођеног, јер су се овде, у последњем поздраву са светом, укрестили путеви бивања и ишчезавања. Ту је историја умрлих диктирана патњом живих, те је стога реч са камена више животопис оних који су измакли смрти, него некролошка реторика опраштања. Богатством сведочанстава и ширином увида нарочито се истичу поглавља о ратницима, досељеницима, хајдуцима и занимањима. У народу који је

слободу ставио у жижу свог вредносног система, узимајући је као „апсолутну вредност“, ратницима су посвећене речи највећег признања и најједнодушније захвалности. Дозив са надгробника тражио је да им се приђе с капом у руци. Њихова жртва била је добровољна, света, па се зато (како је писац приметио) свуда прећуташе породичне несреће, опустели домови и уплашена лица. Објективност епитафа о ратовима има најстаменију људску подлогу, јачу од митске представе душманина. Каменоресци су љутим прекорима засули непријатеље свог народа. Међутим, писац истиче да ни на једном белегу из 1885. године мајстори не наружише Бугаре, док на споменицима борцима из рата 1913. сручише на вероломног савезника речи најтеже осуде. Надгробници су отели од заборава многе ратнике који су животом платили земљу на којој су расли. Николић је сажето исказао своја открића: „Кад би се на основу записа у надгробном камену васпостављала историја ратова у Србији, добила би се изворнија историја од сваке уџбеничке, хладне, беживотне историје.“

Поглавље о досељеницима издваја се не само историјско-социјалним сликама: оно је, између осталог, трагична прича о неким битно важним карактеролошким одликама динараца. Записи о невољама досељеника, на које су староседеоци гледали испод скупљених обрва свог прваштва, шкрти су, тврди на речи, као стидом замукли. Испод овог стида, знамо, беда је узимала суров данак. Бежали су од глади, зулума, због увређеног поноса, од муке и страха — сиротиња која је долазила „да се прерани“, понекад носећи са собом и пасош оверен од свог невољног владике. (Тај владика био је песник „Горског вијенца“). Камен је прећутао њихово сиромаштво, прикрио га патријархалним осећањем части. Епитафи су сачували горку причу о њиховом прилагођавању, сахрањивању поред гробља, уз оgrade. Ово поглавље личи на драму, нему, очајну. Ни историја ни књижевност нису до сада проговориле о сеобама и сеобарима тако упечатљиво као Николићева књига. Нису проговориле ни о хајдуцима онако како је то он учинио, објашњавајући њихову ди-

нарску плаховитост, доводећи је у везу са бићем ирационалног, а поготову са несигурним политичко-друштвеним приликама у време партијских обрачуна радикала са народњацима и либералима. Николић је успео да на основу клесарских записа и постојеће литературе васпостави ликове „горских царева“, не само у историјској равни сазнања, већ и у свој сложености душевних понашања. Неће ићи на уштрб документарности књиге ако кажемо да су неки од хајдука у пишчевом поступку образлагања добили своја књижевна обличја.

За социолошка тумачења привредног развитка Србије имаће правоваљану употребу они натписи који поменуше занате и занимања, одајући пошту мајсторима и њиховој вештини. Истичући да су занати све ређе били допунска делатност пољопривредника, као у Вуково време, Николић је тачно рашчлањавао промене у друштвеном саставу становништва, које су убрзавале развој његове материјалне основе. Но епитафи нису обухватили само разне видове земаљског живота у промерима његове видљиве стварности. Они су желели да докуче и живот у трансценденцији својих метафизичких пројекција, трудећи се да га наставе кроз његово претпостављено бестелесно постојање, тражећи му упориште у миту и религији. У поглављу „Три света, два живота“ извршена је анализа народног поимања духовног видика у ванчулној стварности бића. И поред сасвим јасног утицаја хришћанског учења о загробном животу, верска философија српског сељака у суштини није прихватила „онострану“ мисао званичне цркве, зато што је несвесно била ближа паганском дуализму својих прастарих словенских веровања. Проучавајући схватање душе у надискуственом свету патријархалне средине, Николић је вишестрано расветлио однос између паганског живљења и хришћанског образовања: Утицај црквене догме на текстове натписа објашњен је особеностима историје која је створила динарски тип понашања и условила његову појединачну и колективну судбину.

Епитафи нису прећутали ни пошаст, несрећне случајеве, насилне смрти, рано угашена детињства, ни прекинута момковања и девовања. Некад су опширни, китњаста чак, понекад сажети, исцеђени из крвавог издаха, као, нпр., овај: „1841. г. Закла се Мијаило Костић. Писа Теодор Илић.“ И то је све. Довољно да се читав живот скупи у таму свога краја. Читамо, даље, да се гинуло од комшије и рођака, од брата и сина, да су се секли „нартни помеђаши“, дизала у омрклини зликовачка рука на богатијег путника, пуцало, одвећ често, у кметове и председнике. Писац „Камене књиге предака“ откривао је на каменим белезима и сурово стварну слику патријархалне заједнице из времена њеног привредног посрнућа и моралног раслојавања. У том смислу његова студија тешко оптужује нашу књижевност у доба реализма, која је динарску свирепост обрачуна на подручју западне Србије заклонила идиличном разнеженошћу и сентименталношћу, немајући снаге да види оно што је гледала. Николић је с

Јахач који на пола коња јаше
и кога се сва бића плаше

правом посумњао у књижевну истину о том времену: „Записи о сеоском породичном преступништву стављају у сумњу дубину породичног осећања и искреност сродничке љубави коју су писци о сеоском патријархалцу увек преувеличавали“.

Када се сви гласови ових натписа сведу на основна начела народног вредновања, постаје сасвим уверљива тврдња коју је писац изрекао у уводу књиге: „Иако су гробља насеља мртвих, на њима тријумфује живот, а не смрт“! Све што је стало у камени усек слова окренуло се животу: дозивом, молбом, поздравом, клетвом, смерношћу пред Господом и његовим порицањем. Сређујући епитафе по мотивима, што је помогло да лакше пратимо линију етногенезе нашег сељаштва по ослобођењу од Турака и назремо лагано потискивање његове митске свести све већом праксом у процесу проширивања материјалне културе, Николић је у тој окренутости видео моћне животноне силе које покрећу народ као етнопсихолошку целину, и које улазе у темеље његових егзистенцијалних, моралних и историјских вредности. „Камена књига предака“ казује да народ има своју животом проверену и потврђену мисао о свему ономе што сачињава бит његовог трајања.

Једно од најдужих поглавља посвећено је језику епитафа, његовим лексичким, фонетским, морфолошким и правописним одликама и променама, које су споменици одразили и верније и чешће него што би се и могло помислити. Камениоресци су се служили бираном стилизацијом, тежећи за утиском, и тражећи оне речи које се памте и преносе по свом поетском звуку. Сем тога, „клесари су, не слутећи, одиграли улогу прворазредних скупљача народног говорног злата и, као народни лексикографи, сачували од потпуног ишчезнућа многе, из савременог језика одгурнуте, речи“. Николић је навео сто четрдесет шест речи којих нема у Вуковом Рјечнику, шта више, „близу половина од њих не може се наћи ни у најновијем речнику српскохрватског језика који су издале Матица српска и Матица хрватска“.

С обзиром на ширину покренутих тема и разноврсност приступа њиховом изучавању, „Камена књига предака“ је до сада најпотпунија студија о српском патријархалном друштву, у првом реду оном које је динарска плахост обележила нарочитим карактеролошким цртама. Полазећи од надгробних натписа као ретко самосвојне области народног стваралаштва, Радојко Николић је открио до сада непознату сложеност патријархалног менталитета и представио је у пуној објективности свог целовитог научног метода. Не мари што се није више позабавио паганским, ирационалним и психолошким изражавањем сељаковог живота, што није посебно проучио ликовне вредности клесарских рукотвора. Или што нам се понекад намећу закључци другачији од изречених. Не могао му замерити ни то што у својој књизи није пружио више података о клесарима (изричито је поменуо имена само шеснаесторице, а било их је, ваљда, преко стотину), па чак ни о највећем међу њима, драгачевском мајстору Радосаву Чикиризу. Верујемо да ће се књига о клесарима и њиховим стилским особеностима свакако појавити. „Камена књига предака“ садржи толико богатство градива и научне отворености, да је треба прихватити са захвалношћу.

Троглав Арапин

Крстивоје Илић

ИСПУЊЕН ВАТРОМ И УЖАСОМ

(Запис о животу и поезији мачванског песника
Боре Д. Симића

ЦРНО ПИСМО*)

Пре неколико година, враћајући се са Мајевице, низ магле и увале, низ плаву муњу Дрине, свратио сам у Глушце, где живи и ствара Бора Д. Симић. Већ скоро сасвим зашао у помрачење, заборављен од света и пријатеља, од издавача и уредништава, од било какве људске среће, препун големе Природе, исписује своје чудесне тужбалице скоро у потпуном растројству. После сусрета с њим, стигло ми је ово Црно писмо.

„Драги Крстивоје, уметничка душо! Много ти се захваљујем што си ме посетио оне суботе. Видео сам да ме цениш као песника, и то ми је једина и велика радост. Јер песник је једна велика појава коју људи не могу да оцене. Многи то намерно неће. Ја стално пишем, мада све мање. И на њиви, и у воденици, и на путевима моје Мачве. Пишем о љубави и смрти, о јоргованима и девојкама, које су лепе и које моја душа воле. О мени овде свашта говоре. Да сам луд. Неки кажу како воле да ме слушају кад рецитујем, а ти су били из града, и као да ме завитлавају. А ја им почем рецитовати велике поеме, па ме морају слушати до краја. И све их то заболи, и понизи некако. А ја им кажем да не треба изазивати песнике. Они имају ватру у глави!

Шаљем ти неколико мојих песама, знам да ти ниси уредник, али можда ћеш неку негде објавити, као што су ме објављивали у Паризу, Шпанији или на телевизији. О мом животу да ти и не говорим, чуо си све. То је један јадан живот, мој брате Крстивоје! Ја сам ти много несрећан човек, а душа ми пуна поезије, па ми не да да се нигде одморим. А како су други песници срећни! Много ти хвала што си ми оно рекао за песнике, како

*) Извод из дужег писма објављеног пре неколико година у листу „Младост“.

су испуњени вишом природом! Опрости ми што је ово писмо тако црно. Много сам ти брате несрећан. Да ми је бар књигу да објавим! Срдачно те поздравља Бора Д. Симић, прва лира Мачве!“

ПРИЗИВАЊЕ

Једном изашао из тишине свемирског божанства, глас песника не може никад више пронаћи свој мир на земаљском простору. То одсуство привидног реда, и немирење са једноставним блаженством, песников је историјски и дијалектички налог, и његова равнотежа међу силама рађања и умирања, као најмоћнијим метафорама Природе, из које је све и произишло. Песник, творац тог гласа, суочен је са малим избором пред читавим тим поретком: порицати себе до потпуног ишчезнућа, у име песништва које оставља као пород у супротстављању злу. И увек са вечно болном надом да је тај његов чин намењен свим временима, и духу бесмртног. Такав стваралачки однос према животу, према стварима и појавама поседују само прави синови Орфеја, какав је, бесумње, и Бора Д. Симић, уклет и оспоравани маг мачванске равнице, којој је подарио нечувену чаролију поетске мелодије, рођене у чистоти и неукости, али испуњене звуцима једне природне пуноће и обдарености која се, и у свом симпатичном нескладу отима из његовог духа као изворно стваралаштво.

Међутим, судбина Боре Д. Симића, страшна и неизрецива, наводи на чуђење и пред самим законитостима уметности: бити прави песник и духовна вредност општег културног склада, а бити потпуно занемарен од људи и времена. И бити потпуно одбачен, и развејан низ ветрове успомена. Овде се и не помишља на песников лични живот. Јер, ни он, ни ја, ни сви ми који смо изашли из огња орфичког пространства, никад га нисмо ни поседовали изван својих сања. То је најмање чиме смо могли умилостивити демона. Мада је код њега, чак и тај интимни чин очајнији од свих песника које знам.

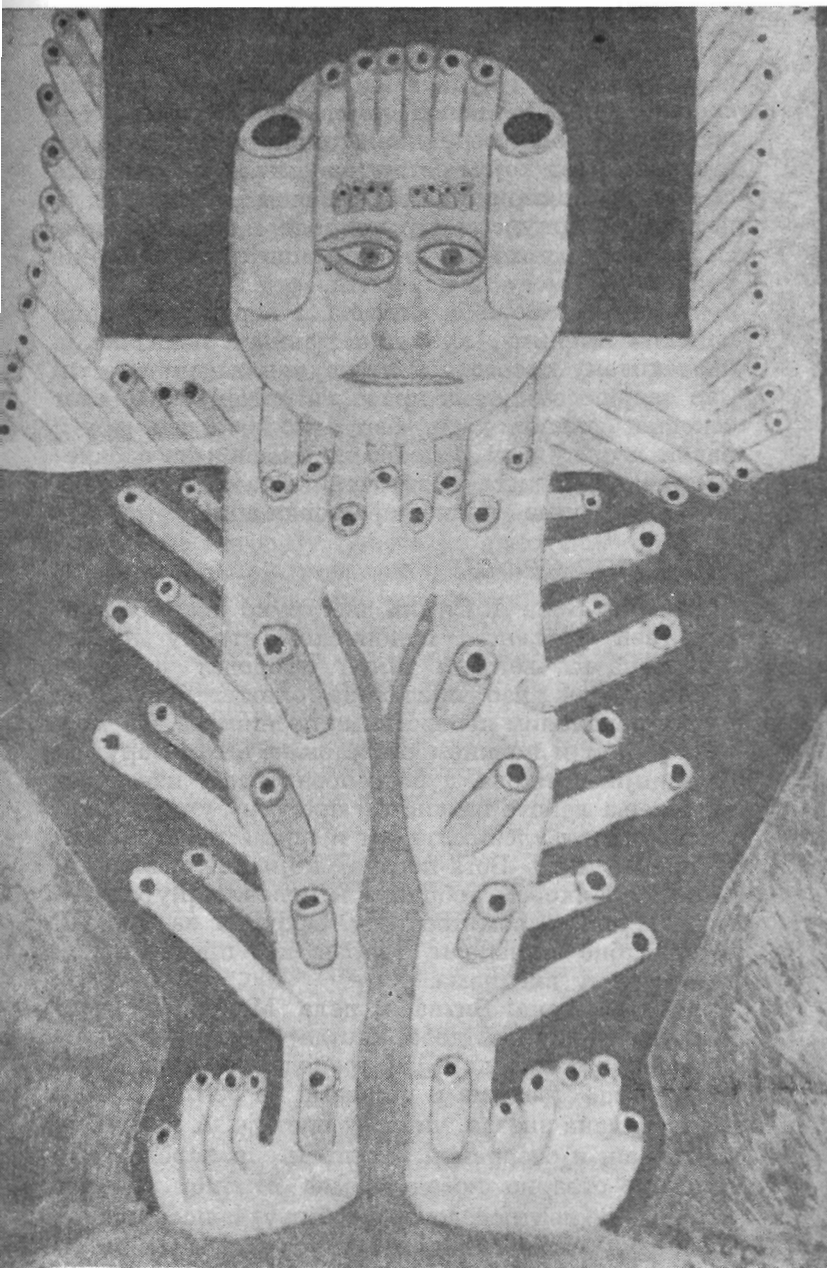
У феноменологији нашег песничког језика, чак и у односу на прослављене језике света, остаће вечно обележена изненадна лирска ерупција, која се огласила на граници између педесетих и шездесетих година овога века: појавом српских сељака песника. Наишли су као нежни талас плавих ветрова, као тајни врач земље и светлости, окренути целим бићем завичају, који и јесте право извориште поезије, а који је, захваљујући духовној себичности и немоћи такозваних градских стваралаца под паничним имеником модернизма, био проглашен за простоту и наивни традиционализам.

Међу најистакнутијим именима те песничке плејаде налазио се и Бора Д. Симић. Нажалост, он није, попут већине, од којих су неки прослављена имена наше књижевности, успео да остане трајно везан за интересовање критике, а тим, и шире препоруке јавности. Њега је, авај, мимоишао и онај други круг, у којем су мање славни, али ипак довољно познати и признати ствараоци из те орфејске школе.

Бора Д. Симић остао је сам и смртно увређен.

Не само што више не објављује, или то чини симболично, него је и његова рука опако задрхтала, са претњом да се повери бесмислу.

Прва и најтежа осуда сишла му је у душу због немања објављене књиге. Самосталне збирке. Због одсутности тог живог отелотворења једног духовног бића које нас замењује, и које смо својим тешким напором отели од хаоса. Она би за њега значила, по многобројним личним признањима досад, право светилиште и заштиту пред просташтвом околине, пред све већим претњама растројства и лудила унутар њега, и које га већ вреба на завршној ноги песничког инструмента. Нико се није побринуо за његове рукописе, чак ни они што су му били блиски, ни они други, још мање. А и како би, кад су мрски сами себи и својој испразној сујети, по облакодерима великих градова, и великих књижевних фирми.

Знојне жлезде — човекова прва одбрана

У већим књижевним средиштима исмејаван, у малим срединама презрен, живи тако годинама обележен жигом лудака на челу, који су ужегли скоројевићи, али испод којег, као бесмртне, божанствене воде, тече дивна рапсодија о љубави и патњи, пред којом остају занемели сви они што се не могу помирити са свемирском истином: да је песништво врхунски дар природе, и никакве присилне, накалемљене интелигенције и наслагане учености не могу га померити.

У случају Боре Д. Симића, а верујем и у још понеким именима, културна јавност показала је неочекивану простоту и неразумевање уметности! Зар овај песник нема право на потврђивање свог основног радног дара, бар колико и сви други радни људи у нас! И право на излазак из одбачености и јада, чији је заточеник, тамо, у мачванским Глушцима, у маленој кривињари!

ПРИГОВОР ОРФЕЈУ

Песник Бора Д. Симић двоструко је запрепашћен: већ урођеном, судбинском страху право ствараоца на његовом лицу, придодат је један ужаснут грч, као последица општег бола пред неким ненаданим неверствима песништва. Он је, у свом лепом и невином приклоњењу том дару, од најранијих стихова, дубоко поверовао у извесност налажења лепоте на чистом простору уметничког, изван моћи људских замки и подметања. Песник се предао миту Бога-певача, који ће га, визијом снова, и њиховом добротом и човечношћу оправдати на земаљском простору. Орфеј је за Бору Д. Симића био видљив и стваран, као предео птице или муње у висинама.

Његова река Битва, и цела Мачва, у свакој промени годишњих доба, као да су вођене тајним законима стиха, који је господарио животом и плодовима, стварима и појавама на земљи. Сваки цвет, и свака звезда, чини су поезије. А песник је и стваран, и свевремен, и општи син народа само онда ако стварно поседује моћ сталног певања. А он је ту моћ поседовао у обиљу, и поседује је. Па откуд онда подвајања и увреде! Шта би то

могли песници по градовима да допевају о вечним темама човека и природе, више од њега, а још тако одсутни од праве опојности изворног, преморени од пића и јурњаве за влашћу! Или колико он, који је у сталном посвећењу и ослушкивању тишине и дисања сваке звезде и сваког дрвета!

А ето, слушао је и читао о тим славопојкама које се узајамно додељују од једног до другог имена. И стичу славу, и неку историју!

Будући да није веровао у толику и такву моћ људи, посумњао је у праведност природе! Ставио је приговор Орфеју!

Искушење пред које је стављен, било је претешко. Уосталом, као и за све нас. Јер, његов глас је био прихваћен и величан све дотле док се мислило да је то само грозоморна игра једног занесењака, којом се не губи ништа. Кад се осетило да песник полаже и право на мудрост, на јавна признања, на историју, завеса је спуштена.

Они који су читав живот провели у сталном напрезању да досегну неке позиције уметничког, у чему их је спречавало одсуство дара, нису се могли помирити са том славујском појавом. Свугде се понављао језовити узвик: зар он, тако неспретан и суманут!

Сад у Бори Д. Симићу постоји само клетва и очај. Орфеј је скоро омрзнути бог! И кад му се обраћа, више је то крик са дна.

Још памтим његов последњи јаук приликом једног ранијег сусрета: „Творче, грешна ти лира! Оче свих лепота, шта се то догађа са мном међу смртнима!“ Било је то изговорено у једном сумраку, кад сам га затекао на стаблу шљиве, у дворишту, у „приближавању“ небесима!

ИСПУЊЕН ВАТРОМ И УЖАСОМ

„Остани у мени песмо, ми црни људи нисмо...“

Бора Д. Симић

Избор Симићевих нових песама у овом броју ни у ком случају не може представљати неку целовитију слику његовог певања. Ово је само један откинути крик из болног сазвучја које траје две деценије, и које лагано тоне према забораву. До-

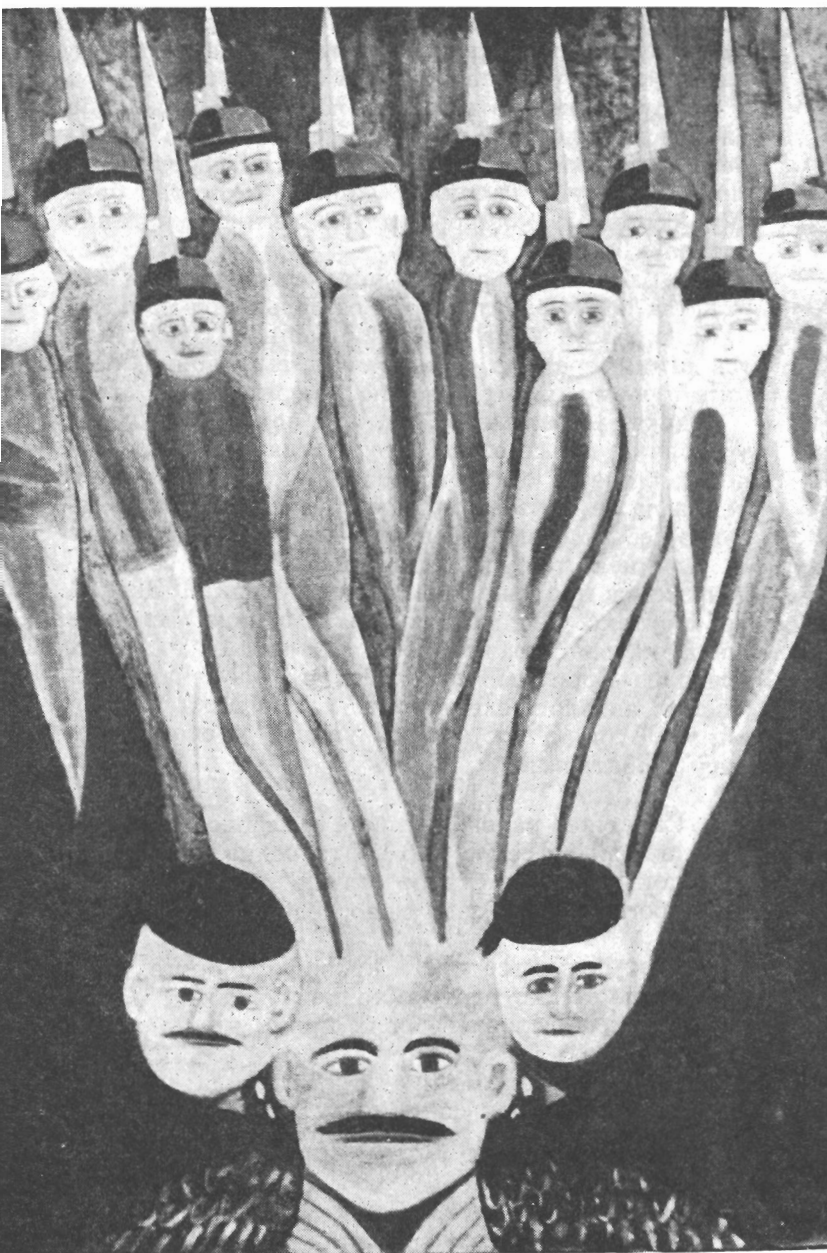
ста је песама објавио Бора Д. Симић. Дobar део тога сврстан је у зборнике и антологије као сигурно сведочанство будућности. Али, за све то мора се рећи да је прошлост. А песник живи само онда, док му се речи ослушкују у јавности. Поготово песник Симићеве чувствености, чији лирски романтизам не може без сталног дивљења или покуде!

У потрази за песниковим рукописима, нашао сам се изнова у Глушцима, у Мачви. Драма коју сам од раније памтио, поновила се у једном дубљем, застрашујућем прологу. Бора Д. Симић, из неког суморног протеста данима не излази из малене собице са старом резом на вратима. Сачекао ме унутра, са приметним нерасположењем. Он је испуњен потпуним неповерењем у људе. Чак и у пријатеље и песнике. Чак и у мене, који га, свих ових година, нисам заборављао. А како бих и могао! Па, још од рођења низ исти понор клизимо ка ужасу нестајања и коначног сна. Ти рукописи! Тај крајњи неред. И слика која нема примера. Скидао их је са тавана, замотане у неке прастаре вреће, скривене међу, само њему потребним, шареним журналима, међу којим се нашао и по неки часопис далеког датума. И по нека књига. Ретка.

Искрено, биле су ту само три књиге. Чудно, засењујуће тројство: Свето писмо, Горски вијенац и рана збирка лирике Стевана Раичковића. Значи, вечност згуснутих векова, бесмртност епа, и чаролија метафоре.

Како ми рече, последњих месеци, можда и година, не пише песме, или скоро не пише, него се сав предао, по нечијем наговору, или опомени изнутра, писању дугих, замарајућих, суморних монодрама. Један изазов беса. И сваку од њих, а има их десетак, по неколико пута преписује, тачније, руком их умножава, својим ситним, дрхтавим рукописом, са графитном оловком, у којој још једино види чистоту оних почетака, и коју претпоставља свим изумима хемијских измишљотина и фломастера.

На велику жалост њега, и мене, а верујем и свих правих и добронамерних читалаца поезије, два кључна рукописа, две збирке поема, нисмо

Моја лоза у рату посечена

могли да пронађемо. Био је и сам изненађен тим сазнањем. И унезверен. И преплашен као родитељ кад му се изгубе деца у неком вртлогу.

Међутим, и ово што смо нашли, испуњено је ватром и ужасом. У томе се јасно оцртава Симићева најснажнија одлика: да понуди свету једну скоро сумануту, натчулну лирику, мотивски блиску основној обликованости елесије, тужалке можда, трагичну у свом зачетку, у корену из којег се рађа пркос разума пред силама зла и демонства. И, нарочито, пред отуђењем од света, у чији је тамни круг судбински зашао. Сваки његов стих, стрелица је и против те судбине, која није у њему самом довољно разјашњена.

Свака његова метафора, или боље, обиље густих слика, где се опридевљују ствари у свом значењу, више је одсуство разуђенијег језика, него немоћ да се призове мудрост. Овде је живот певавао себе у свом појединачном чину постојања.

Али, нека то буде задатак оних што су се определили за праћење књижевне историје! Да, да, управо тако. Јер, она полази и одавде. Из Глушца, из ове мрачне собе, из ових зачараних врећа са Бориним стиховима и успоменама. Из заиста антологијске песме „Успаванка слепој мајци Љубици“, објављене управо у овом часопису 1969. године:

Спи сном радовани цвете милорости,
походи те срећа као злато чедна,
док влати осмеха по ливади пластиш,
убога је тама дана недогледна.

Спи, сруши се пуста кровињара брига,
спаде тешко блато с точкава таљига,
избелеше слова из свих црних књига...

Спавај и надгледај очима без вида:
син твој будан сања, кулу песме зида.

Глушци—Београд, 8—16. април 1980.

Мирјана Божин

„ЈЕР, УМЕТНИК ЈЕ САМОУК,
ИЛИ НЕ ЗНА НИШТА...“

С. С. С. — Самоуки Сава Секулић, сликар, рођен је у Билишанима, Буковица, 1902. У Београду живи од 1941, где је радио као зидар. Неколико најзначајнијих излагања, у земљи: Прва самостална изложба, Раднички универзитет „Ђуро Салај“, Београд, 1969; Галерија самоуких ликовних уметника, Светозарево, 1972, 1973; „Мермер и звуци“, Аранђеловац, 1974. У иностранству, на изложбама југословенске наиве: Штокхолм, 1974, Бон 1974, Париз, 1976, Лондон, 1976, Вашингтон, 1977, итд.)

Пролазећи кроз неколико светских музеја, видела сам на платнама неке веселе, основачке фигуре крава на ливади, сељака и цвећа. Одмах сам наивно помислила да су то дела наших тзв. наивних сликара, која су доспела у иностранство. Али, прочитавши потписе, увидела сам да то беху наивци тих земаља!

Пример показује да су дела која се сврставају у наивно сликарство углавном препознатљива и прилично једнообразна на свим подневцима. Али, да сам било где угледала слике — с потписом С.С.С. — не бих лако погодила ни којем времену, ни којој земљи сликар припада. А да сам пре тога видела само једну његову слику, испрве бих препознала да је то он.

Сви који су досад писали или говорили о делу овог уметника, запазили су, пре свега, његову необичност и самосвојност, сврставајући га стално у оквир наше славне наиве, ваљда зато што се није образовао у академији, или што му историја уметности није позната.

Уистину, само једним циклусом својих слика, он има додирних тачака с наивом: то је низ портрета. Његова изворност није својствен исход споја виђеног и наученог, нити је то пука потреба да се буде другачији од осталих. Та особеност као да извире из нечега што је сама природа смислила и замешала, у дугом и стрпљивом путу кроз људска поколења. С.С.С. је избијање једног дела тог чаролијског пута на видљиву површину. Са

два, три потеза само, и с неколико најосновнијих боја, он описује догађај, без епизода и одступања; „мисао“ је, сликарско-логички изражена најкраћим начином (иако понекад не најјаснијим, и немарношћу за све остало). Та најзначајнија стилска особина разликује Секулића од већине „наивних“ уметника, сврставајући га тиме у ону врсту промишљене уметности која се обично назива „аполинијском“. То је пре уметност учених уметника, за разлику од наиве која је, по правилу, „дионизијски“ бујна, крцата збивањима, осећањима, бојама, са својственом садржином безазлене представе света. Секулић је својом досетком најближи обичном човеку. Проникнемо ли мало у смисао његовог израза, видимо да је он народски поучан, а његова симболика занована је често на усменом предању. Лик мајке, врло чест као надахнуће, јавља се било као лична побуда, било преузета из епа и повеснице.

На његовим сликама има доста гротескног, очекиваних спојева и прелаза који нас, у односу на природу, воде још дубље природном, невидљивом за све људе. Секулић има синтетично виђење природе. На једној слици, на пример, усправна се риба преображава у човека, пераја прелазе у руке, реп у ноге. Секулић је упечатљив савремен митотворац. Оно што прича поводом неке слике, или што записује на њеној полеђини, често је легенда о постанку неке животиње или ствари. Тако, на другој слици, видимо где човек оре земљу изокренутом птицом, тј. њеним кљуном, док је држи за ноге, као за ручице плуга. Те легенде указују на оно својствено „зашто“, на разлог настанка Секулићевих слика: уметникова дозрела мисао нашла је оваплођујући облик и у њега се излила. Његово сликарство не настаје из жеље: „Хајде мало да мажемо!“ Творевине су му неизбежне и несувисле, али сју и дуго тражене, као сваки добар закључак.

Особеност Саве Секулића је и та што је он двострук уметник: сваки доживљај изражава песничким и сликарским језиком. Називи његових слика су самосталне песме на тему слике, и та веза је чврста, чини нам се најбоља могућа. Та

врста спреге између слике и њеног наслова, налик је оној коју је увело, пре свега, европско модерно метафизичко сликарство, где нас песничка разиграност и маштовитост наслова, на својствен начин повезује са сликом и проширује њен садржај.

Пред преображајима које доносе слике Саве Секулића, сетићемо се понекад једноруких и многоструких будистичких божанстава, а чудесна бића подсетиће нас и на Хијеронимуса Боша. Понеки од цртежа истиче се облицима и изразом „поремећених“ уметника — лицима огромних очију, или облицима који откривају несвесну обузетост нечим, али све то зацело није настало као утицај, него по вероватноћи понављања, истоветности и упоредности.

На скоро свим сликама, замисао исказује чешће облик него боја, и стога су оне подједнако занимљиве и у црно-белим репродукцијама. Ове слике нам предочавају мудрачку представу света, исказану најмањим ликовним и песничким средствима. Неко је приметио да ово сликарство не захтева тродимензијност, да би се исказало. Секулићеве боје су најчешће боје земље, камена, неба, траве, сунца и плодова; његова одлика је изузетна лакоћа стварања, невероватна плодност. Он је углавном опседнут живим бићима, и његова машта сједињује и разједињује њихову анатомију. Загледање и у природне мрље и шаре по зидовима или по кори стабла, побуђује га да у њима осети ликовне, поруке, знамења, судбоносну повезаност са човеком.

Тако Секулић, полазећи од природе, за коју вели да је једина његова неисцрпна учитељица, надилази њене замисли и обогаћује је — како би рекао један други геније „наивног“ сликарства, Вангел Наумовски — новим преливима. И, као што још вели исти сликар: „Уметник мора имати у виду самог себе, као човека у улози рудара који из рудних тмина не сме изнети било шта, мако-лико то било занимљиво, већ из недара земље мора одабрати и на светлост дана изнети благо које нас чини срећним.“ И мудријим, додали бисмо у случају Саве Секулића.

Шта ћемо, на пример, помислити пред сликом с насловом: „Природа хода преко небеског свода“? Ту видимо крупну, седу, дугокосу, бесполну главу из чијих ушију излази по једна доња половина људског тела. Два пара ногу, окренута навише, „ходају“ један другом у сусрет, горњим рубом слике. Учени гледалац ће ту препознати и Платоновог андрогина и човеколику визију свемира, а може се подразумевати и више: поред природе постоји и оно што није природа, већ небески свод, предео недокучивог, докле још не стигоше наше летилице, ни закључци наше физике, где лебде нама још непозната тела, а све то може бити иза руба слике, наше слике о природи.

Набројаћемо још неке својствене називе Секулићевих слика:

„Радно место без намештеника, за то се тражи одговорност велика.“

„Природа у сили својих чудеса, снесе сунце од себе небеса.“

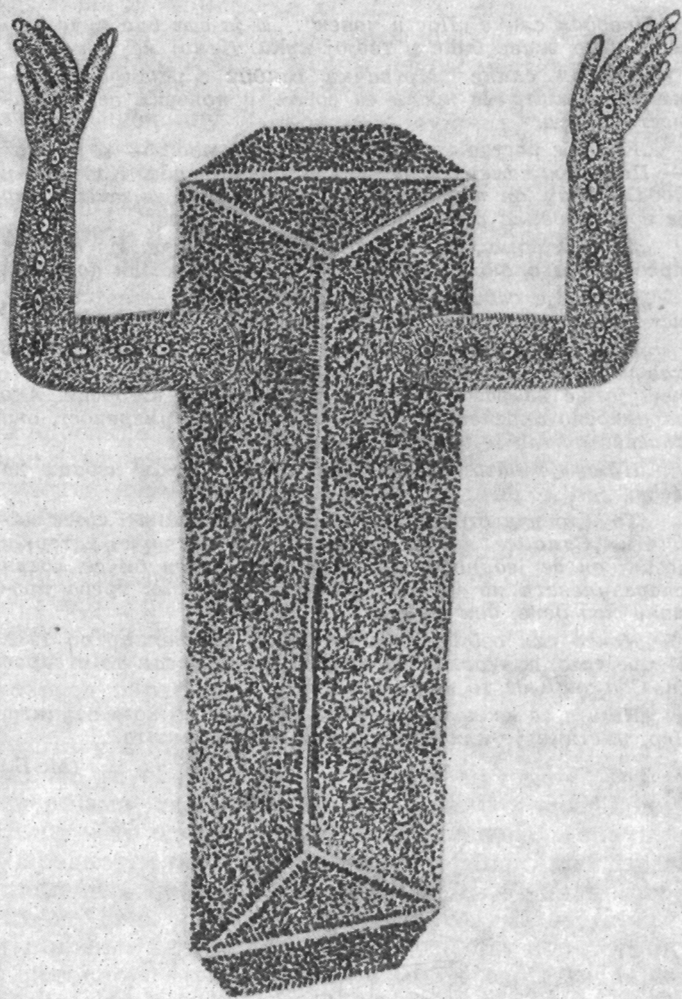
„Из ере наше јахач који пола коња јаше и кога се сва бића плаше.“

„Надводна сила некадашњих крокодила.“

„Из руку мајчино млеко одлеће и у живот и у цвеће.“

Сава Секулић је рано открио образац којим се исказао; потом је могао да обogaћује своје дело. Одмах је, на почетку, ставио на врх шиљка своје колумбово јаје. Досетио се, без оклевања и дугог трагања. А могло би се рећи и овако: већина уметника углавном провлачи, као што је уобичајено, конач кроз иглене уши. Али они, изузетнији, провуку и камилу. Њихово је царство небеско.

1972 060

Ништа не носим са собом,
а поносим се будућности тобом

НЕКОЛИКО СЕКУЛИЋЕВИХ ТУМАЧЕЊА СЛИКА КОЈЕ РАДИ, ИЛИ КАД ИХ ТУМАЧИ:

Поводом слике „Пас и човек“: „И ја сам био куче, као и ти дете, живо биће у твојој кући. Немој ме тући.“

Поводом слике „Мртвачки сандук с раширеним рукама“: „Ништа не носим са собом, а поносим се, будућности, тобом.“

„Како је постао камен? — Кувањем воде. — А земља? — Печењем камена. Све је постало од воде. Кад кречу додамо воду, он прво ћути, па онда плане. А зашто? Јер је вода продрла у његово срце које је ватра.“

„Дрво и шума, пре но што олиста, плаче. Из дрвета, пред листање, ако га пресечемо, добићемо казан воде.“

„Зашто је сада, овде у соби, упаљено светло? Јер је, напољу, на власти ноћ.“

„Кад би престало кретање, ми бисмо изгорели. Исто као и кад би се земља зауставила за тренутак. Кад печеш јагње на ражњу, ако га не окрећеш, изгореће. Ако га умерено окрећеш, биће добро. То је та умереност, она спасава... али је и главни кривац.“

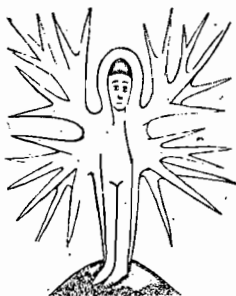
„Пужу је дато да све што поједе, одмах избаци на леђа.“

„То што уче страни језици, то се никад не може научити. Само се може десити да се поквари матерњи језик; он се једино може знати. Сви људи би се могли споразумевати на једном језику, а тај језик треба пронаћи код деце, док су још сасвим мала.“

„Почео сам озбиљно да се бавим уметношћу од 1932. И пре тога, али дотад нисам још знао да сам то стварао ја. Сад знам да то не стварам ја.“

„Ништа се не може научити. Нема се од кога научити. Јер, уметник је или самоук, или не зна ништа.“

(М. Б.)

Хаљина од јеленових рогова

ГЛАСНИЦИ ИЗ ПРИКРАЈКА

У источној и југоисточној Србији постоји више гласника у којима се објављују сазнања о друштвеном животу људи ових крајева. Готово да таквих гласила има у свим већим местима. У Зајечару је то *Развитак*, у Пироту *Пиротски зборник*, у Лесковцу *Лесковачки зборник*, а у Врању *Врањски гласник*.

Поред низа заједничких одлика ових гласила, ваља истаћи и једну њихову заједничку намеру: прибирати и објављивати сазнања о прошлости, и свему што чини историју краја чије се подручје обрађује. Тај историјски смисао није и једини. Има још неких одлика које ова издања прате: сарадници су им углавном људи који живе у овом делу Србије или су одавде пошли у свет (мада у сваком понаособ сарађује и велики број оних за које овакво „завичајно“ везивање не би важило), у њима се прикупљају и преко њих објављују резултати научних проучавања средине, а затим и грађа из привредног, културног и друштвеног живота, а у неким видовима то су и први гласници о друштвеним кретањима која се ту одвијају.

Ради упознавања проговоримо о сваком од ових гласила, уз препоруку да се у њима могу наћи врло корисна сазнања, и уверење да она долазе од нараслих стручних и других могућности за проучавање друштвеног живота и изван средишта у којима је по правилу усредсређена наука. Но та околност да су израз научног рада у срединама где нема и научних установа (сем Ниша и то одскора) није увек погодовала значају и вредности поменутих часописа. Ипак, као израз племените намере, и одраз богаћења нашег друштва у свим видовима па и у путевима настајања и ширења научних сазнања, гласила попут ових у источној и јужној Србији имају своје значајно место у научној периодици у нас. Завичајност њиховог уређивачког устројства никад се не јавља као ограничавајући чинилац и при макар и површном прегледу њихове заиста богате вишегодишње садржине открива се и велика отвореност за сарадњу многих истраживача.

РАЗВИТАК већ две деценије излази у Зајечару и по начину уређивања, односно по садржини, разликује се од осталих часописа источне и јужне Србије. У сваком броју доноси написе из друштвеног, привредног и културног живота Тимочке крајине, затим написе из историје радничког покрета и народноослободилачке борбе. Редовно објављује и блок написа из прошлости Тимочке крајине и Тимочана и за разлику од осталих гласила доноси и уметничке прилоге. Готово у сваком броју објављује приче, песме и карикатуре, а скоро редовно и записе из предања (легенде, песме, загонетке, казивања занимљивих особа и сл.). У овоме је он свакако водећи часопис у земљи, изузимајући наравно оне чији је основни задатак бављење народним стваралаштвом, и умногоме заслужан што се подручје источне Србије управо у време његовог постојања открива као врело усменог песништва сваке врсте. *Развитак* је и ликовно врло богато уређиван: доноси уметничку фотографију, а на корицама сваког броја вишебојну репродукцију каквог ликовног уметничког мотива или мотива народног стваралаштва (грнчарија, резбарија. .).

Развитак издаје Новинска установа „Тимок“, а уређује редакција са Томиславом Мијовићем, главним уредником. Излази двомесечно.

ЛЕСКОВАЧКИ ЗБОРНИК овог пролећа добиће своју двадесету свеску, и попут *Развитка* оставиће за собом плод двадесетогодишњих напора да се сазнања о људима Лесковачке Мораве и далеко шире околине продубе, обликују у чланке и студије и представе читаоцима.

Издаје га Народни музеј у Лесковцу, једном годишње, обично у мају, уређује одбор, а одговорни уредник је Хранислав Ракић.

Лесковачки зборник доста је пажње посветио изучавању сеоба становништва, поглавито у 19. веку. Више година, рекло би се систематски, истражују се поједине области људске делатности лесковачког краја и о томе објављују студије. Тако су изучени стари занати. Значајан је и допринос на изучавању друштвених и историјско-

-привредних одлика појединих крајева, а доста пажње посвећује се и истраживању раздобља народноослободилачке борбе. За *Лесковачки зборник* и Народни музеј у Лесковцу значајно је истаћи да су многе студије објављене најпре у *Зборнику*, или рађене на његов подстицај — објављене касније као посебна издања, често најбољи извори обавештења о историји лесковачког краја.

Лесковачки зборник свакако је најобимнији међу часописима о којима је овде реч, и на његовим страницама објављена је готово сва историја Лесковца и његове околине.

ВРАЊСКИ ГЛАСНИК излази у Врању, у издању Народног музеја. Уређује га одбор, а главни уредник је Татомир Вукановић. Досад је објављено тринаест обимних свезака.

Врањски гласник објавио је досад врло занимљиву грађу из врањског краја, понајвише етнографску, али има доста написа у којима се објављују сазнања о археолошким налазиштима, остацима материјалне културе из ранијих векова, о историјским појавама и токовима. Изучавана је етимологија назива места у врањском крају итд. Ово гласило је врло отворено за сарадњу и у њему објављују и научници из других средина (из Македоније, са Косова, из Београда, Војводине и других крајева), а често има и радова који нису ограничени на врањску област. Уз добро уређивање *Гласника* иде и његова добра техничка опрема. Поједине свеске су пребогате грађом, нарочито кад су појединим питањима друштвених наука посвећене целе, често обимне, студије.

За Ниш се често каже да је доста старији од традиције коју је сачувао. Тако је и у овом случају. Његов *Нишки зборник* је последње у низу научних гласила која су се јавила у источној и јужној Србији са сврхом да припомогну ширењу сазнања о прошлости и садашњости ових крајева. Почео је излазити 1973. године и изашло је девет бројева. Последњих година излази двапут годишње. Издаје га Издавачка радна организација „Градина“, а уређује редакција са главним уредником др Јованом Петровићем.

Нишки зборник обједињује интересовања једног дела истраживача и научника који се занимају друштвено-историјским и културним питањима Ниша и нишког краја. Тематика му је и поред територијалне ограничености доста широка и доноси разноврсне радове (од археологије до истраживања социјалних одлика насеља насталих после рата).

Нишки зборник издавао је и посебне бројеве посвећене ослобођењу Ниша и околине од Турака, урбаним питањима и шездесетогодишњици Комунистичке партије Југославије и њеног рада на подручју Ниша.

Овај зборник и иначе доста пажње посвећује изучавању раздобља народноослободилачке борбе, али и значајног културног наслеђа Ниша, углавном из блиске прошлости и из времена прошлог века.

ПИРОТСКИ ЗБОРНИК стигао је до десете свеске. Издаје га радна организација „Слобода“ у Пироту, која издаје и истоимени локални недељник. Уређује редакција, а одговорни уредник је др Вјекослав Бутиган.

Основну садржину *Пиротског зборника* чини прошлост Понишавља (историјске прилике, остаци раније материјалне и духовне културе, политички и привредни живот у прошлости), али све чешће доноси и радове из савременог живота Пирота и околине: о природним одликама Понишавља и околине, о насељима на овом подручју и њиховом становништву, просветним приликама, здравству, привреди. Доста пажње посвећено је приликама у деветнаестом веку.

Пиротски зборник придружује се значајној издавачкој делатности Музеја Понишавља у Пироту, те је незаменљив извор за обавештење о Пироту и Пироћанцима у прошлости. У том смислу врло је значајна његова свеска 8—9, у којој су објављени радови са стручног састанка посвећеног стогодишњици ослобођења Пирота од Турака.

Добра пракса и *Пиротског зборника* и осталих гласила о којима говоримо јесте и то што су њи-

хова интересовања увек шира од области коју покривају, па и кад се садржајем ограниче (преко такозваних тематских бројева), увек има широког простора за научна истраживања најразличитијих питања, најчешће оних која би се тешко уклопила у постојећа стручна издања наших научних установа, или би у њима деловала као отргнута од живота.

Пиротски зборник излази једном годишње.

После овог, површног, појединачног, прегледа стручних и научних зборника источне и јужне Србије, истакли бисмо и неке одлике њихове заједничке тематике. Сви они доста пажње посвећују изучавању новије историје, углавном раздобља народноослободилачке борбе. Сви имају историјски карактер, мада се у сваком од њих обрађују и савремене теме. У свима је писано о народном животу подручја које захвата заједница у којој дотични зборник излази. Свуда се налазе вредни прилози из народног предања, у сваком има више радова о језику дотичног краја, и ни један од њих није заобишао изучавање народног стваралаштва (предања, неимарства, ћилимарства, веза итд.). Уметничко стваралаштво, како рекосмо, сем *Развитка* остали зборници не доносе (ваља истаћи да у срединама где излазе постоје и књижевни часописи „Градина“ и „Наше стварање“). У свим местима где излазе зборници источне и јужне Србије средишта су стваралачких напора да се проучи друштвени живот дотичног краја, да се организују локалне стручне и научне снаге, а не ретко су и средишта из којих се и око којих се зачиње или развија издавачка делатност: сваке године објави се по неки наслов сарадника ових зборника, најчешће посвећен питањима која су прво у зборницима назначена.

Њихова учесталост (годишње појављивање) као да их спречава да редовније прате текуће културне догађаје и културне процесе у својим срединама, а таквих догађаја ипак има (Хорске свечаности и Филмски сусрети у Нишу, Сабор народног стваралаштва у Лесковцу, и сл.). Ово се не односи на *Врањски гласник* који прати „Борину

недељу“ и на „Развитак“, који је, излазећи чешће, увек имао лепу пажњу за „Мокрањчеве дане“ у Неготину, а нешто раније и за „Млади мај“ у Зајечару, док се ова лепа приредба није угасила.

Међу сарадницима *Развитка*, зборника и гласника источне и јужне Србије има и више расковничара. Њихови прилози често су прихватани од уредништава и радо читани од читалаца, а спомињемо само неке: Љубишу Рајковића из Зајечара, Милена Миливојевића и Слободана Ж. Ракића из Бора, Борислава Првуловића и Радослава Раденковића из Ниша, Момчила Златановића из Врања, Драгутина Ђорђевића из Лесковца...

И на крају једно суморније запажање: у радовима на страницама зборника источне и јужне Србије, ако се изузме објављивање записа из усменог стваралаштва и о њему, радова о животу села и сељака врло је мало. Заиста неочекивано.

Недељко Богдановић

Влажна мрља на зиду

У Чачку већ десет година излази годишњак „Зборник радова Народног музеја“. До сада се појавило девет бројева у којима је објављено преко сто научних јединица из области историје, културе, књижевности и политике чачанског краја у ширем смислу (подручје од Рудника до Јавора, тачније: таковски, љубићки, трнавски, драгачевски и ивањички крај).

Сарадници „Зборника“ углавном су ствараоци из Чачка, али и из Београда, Краљева и Титовог Ужица. Озбиљношћу својих радова они су овај годишњак учинили врло запаженим међу научним и културним радницима Србије.

Теме заступљене у „Зборнику“ већином се одnose на политичку, привредну и културну историју, али и на историју уметности, археологију, архитектуру и етнологију. Уз то, у „Зборнику“ се осветљавају истакнуте „завичајне“ личности из политичког, уметничког и научног живота.

Основна усмереност „Зборника“ је да се обелодањују завичајне „старине“ почев од средњег века до данас, али се посебно поклања пажња збивањима, појавама и личностима из 19. и прве половине 20. века. Довољно простора заузимају и текстови о догађајима из НОБ-а.

Наводимо неке радове из области градитељства и историје уметности. Радомир Станић је, између осталог, објавио: Манастир Ковиље, Стара црква у Бресници, Рушевине средњовековне цркве на Руднику, Иконостас цркве у Цветкама код Краљева, Прилог познавању дела Јанка Михаиловића Молера, Сретена Протића и Алексија Лазовића. Душанка Ранковић-Вучићевић запажена је радовима: Прилог проучавању Богородице градачке и Графички извори зидног сликарства у наосу манастира Никоља под Кабларом.

Монографским прилозима осветљен је живот и рад Јована Обреновића, Васе Поповића, Јанка Михаиловића Молера, Настаса Ђорђевића, др Јарослава Кужеља, Јаше Продановића, Надежде Петровић, Живорада Настасијевића, др Драгише Мишовића и др.

Из етнолошке области занимљиви су радови: Кошани — порекло и старине (Петар Рајковић), Становништво Леушића (Сретен Јевтовић), Становништво Горачића (Радован М. Маринковић), Миграција становништва у чачанском крају (др Станоје Мандић).

Вредни су текстови Драгомира С. Поповића, историчара старог Чачка: *Порекло и значење имена Чачак, Конак господара Јована Обреновића у Чачку у светлу неких нових података, Из Латифагиног времена, Да ли се Чачак у средњем веку звао Градац, Преписивачка делатност овчарско-кабларских манастира.*

Посебну особеност „Зборника“ чини богата заступљеност тема с народским духом. Око једна трећина његових страница испуњена је садржајима који се односе на народно стваралаштво у најширем смислу (народни обичаји и занати, усмено стваралаштво, надгробни натписи итд.).

Нарочито су се народним темама бавили Драгољуб Јовашевић, Радован М. Маринковић и Ра-

дојко Николић. Тако се Јовашевић огласио прилозима: *Обичаји у чачанском крају, Моравке — народне песме чачанског краја, Гуслари и градитељи музичких инструмената у чачанском крају, Народно гатање уз бојење пређе у чачанском крају, Називи народних игара о чачанском крају, Лековито биље у обичајима и фолклору чачанског краја.*

Запажени Маринковићеви радови су: *Споменици жртвама гораџићке буне, Борба против града у Драгачеву и Легенде о селима.*

Николић је објавио седам текстова о надгробним натписима западне Србије који су, осим „Надгробних портрета“, у нешто измењеном и проширеном виду, штампани у његовој књизи „Камена књига предака“.

Од осталих народских тема поменимо и ове: *Српска народна мелодија у сонати Бетовена (Светомир Настасијевић), Споменичке вредности гробља бање Горња Трепча (др Слободан Ненадовић), Сватовски обичаји и сватовске песме чачанског краја (Слободанка Тимотијевић), Како је настала партизанска песма „Са Овчара и Каблара“ (Милан Ђоковић).*

Издавач „Зборника“ је Народни музеј у Чачку, а уредник Милован Вуловић.

Радојко Николић

УЖИЧКИ ЗБОРНИК

У Титовом Ужицу је 1972. објављена прва књига „Ужичког зборника“. Штампана је у „Ободу“, на Цетињу, у 1000 примерака, на формату 17,5×24 см. Одговорни уредник је Живота Марковић, а насловну страну је израдио Миодраг Верговић. Покретачи и издавачи непрестано су: Историјски архив, Народна библиотека и Народни музеј у Титовом Ужицу.

Изглед и тираж „Зборника“ су остали исти. Ни поднаслов се није мењао: „Прилози за политичку, културну и економску историју Титовог Ужица и околине“, али су се мењали уредници. Прве 4 књиге уредио је Живота Марковић, пету Тојко Шкоро, шесту и седму Слободан Радовић. Излази једном годишње. Број страна се кретао између 340 и 580 и у до сада штампаних 7 књига (осма је у штампи) објављено је 135 текстова од 78 сарадника и у „Културној хроници“ 22 текста од 20 писаца — на 3144 странице. Од другог броја „Зборник“ се штампа у Титовом Ужицу, у штампарији „Димитрије Туцовић“. „Зборник“ је окупио велики број сарадника.

Понајвише радова је посвећено историји радничког покрета, од његових почетака до новијег времена; животу и деловању Комунистичке партије у ужичком крају и народноослободилачкој борби. Тако, о томе се говори у свих пет текстова Животе Марковића, затим у неким радовима Г. Шкора, С. Игњића, М. Босића, В. Глишића и др.

Више чланака је посвећено људима значајним за раднички покрет у овом крају: Радовану Драговићу, Миљку Савићу (М. Ђоковић), Драгиши Лапчевићу (С. Игњић), Милутину Смиљанићу (М. Жико Аврамовић), Љуби Мићићу (Ђ. Пилчевић), учитељу Стевану Михаиловићу (Р. Вуковић)...

Новак Живковић се успешно бави 19. веком, а Михаило Зотовић и Ј. Бућић пишу о археолошким истраживањима у титовоужичком крају.

Нису заборављени ни књижевници који су живели у Ужицу и ужичком крају. С. Јованчићевић пише о књижевном делу Тадије П. Костића, Милутин Пашић о „Родољубивој лирици Драгана

Драгојловића“, а З. Аземовић и Е. Муцковић написали су у IV књизи занимљив и документован чланак о „Шејху Мухамеду Ужичанину, књижевнику и борцу из XVIII века“.

На страницама „Ужичког зборника“ штампана су и два дневника. Један је водио Миливоје Илић Јошаница, каплар, коњаник, од 1915. до ослобођења (1918. године). Дневник је водио из дана у дан, чак и за време повлачења кроз Албанију и борби на солунском фронту. Био је посланик Трећег заседања АВНОЈ-а, 1945. године. Умро је 1948. (III, с. 151—172). Други дневник је водио пекар Миладин Радовић из Ужица (1853—1915) и он је делимично објављен са коментарима Стојадина Костића: „Мемоарске слике прошлости Ужица (Из „Самоуког рукописа“ Миладина Радовића)“. (У. з.“, VI, 321—336).

Раде Познановић у својим текстовима о гласовитим јунацима из првог српског устанка Конди Бимбаши (II) и Петронију Шишу (V), успео је да их целовитије прикаже и да разјасни неке нејасноће које су до сада замагљивале њихове ликове.

У књизи IV Павле Васић пише о уметничким споменицима у ужичком крају, а Ђорђе Караклајић је написао чланак „Ужице у народним мелодијама“, у којем народне песме пропраћа нотним текстовима.

Будимир Поточан у VI и VII књизи „Ужичког зборника“ објављује десет народних песама забележених на Златибору. Текст је насловљен: „Увек жива реч народне песме“; Радомир Станић пише о сликарској делатности Симеона Лазаревића у ужичком крају, а Штефка Цобелј о народној ношњи у моравичком крају (II).

Милун Раонић је описао „Обичај жалостивог кола у околини Титовог Ужица“ (I), Наталија Благојевић „Вука у народним веровањима и обичајима у ужичком крају“ (VII), Слободан Зечевић о „Преласку душе на онај свет у веровању појешке околине“ (VII), Р. Познановић о „Паљки и паљкарима у ужичком крају“ (V) — паљка је дувачки народни инструмент а паљкари су они што на њему свирају. Момчило Тешић је објавио неколико текстова о народном животу у околини

Пожеге. Јордан Моловић је објавио више радова о говору у ужичком крају, Слободан Радовић је писао о надимцима у Карану, а Љубиша Ђенић о „Лицу и наличју хајдучије на Златибору у 19. веку“...

Одељак „Културна хроника“ донео је више значајних текстова: прегледе рада установа које издају „Ужички зборник“ (Народне библиотеке, Народног музеја и Историјског архива у Титовом Ужицу), „Библиографију ужичког краја“, „Библиографију“ Момчила Тешића од 1929—1974. године, библиографију издавачке делатности у ужичком крају од 1964—1974, „Репертоар Народног позоришта у Титовом Ужицу од 1945—1973, чланак о научном скупу „Сахрањивање код Илира“; а ту је штампано и неколико приказа нових књига: Стојадин Костић је написао о књигама „Завезана врећа“ Миладина Остојића, „Дечак гледа у Сунце“ Р. М. Цајића и „Доротеј“ од Добрила Ненадића, а Драгољуб Ђурић о књизи стихова за децу Момчила Тешића „Цветник детињства“...

Има још доста текстова у „Ужичком зборнику“, који заслужују да се укаже на њих, али због ограниченог простора у „Расковнику“ то није било могућно учинити.

У првој књизи, у уводној речи, Уредништво пише: „Намера је издавача да „Ужички зборник“ постане стална публикација у којој би се објављивали чланци, расправе, научни и стручни прилози и друга грађа из политичке, културне и привредне историје Т. Ужица и околине...“

„Ужички зборник“ изврсно решава постављени задатак.

Момчило Тешић

КОСТАДИН ЛУКИЋ

(1899—1979)

Умро је Костадин Лукић, ратар и писац, радник и комунист — али ће још дуго у нама, који смо га познавали или били његови пријатељи, живети сећање на човека који је врло смерно носио светла знамења из два светска рата, Албанску и Партизанску споменицу.

Није испратио ни петнаесто лето безбриге и детињства у свом таковском селу Леушићима, а већ се обрео са српском војском у одступању преко Албаније. Један Албанац, видар, спасао је живот његовом оцу и „заразио“ малог Костадина безграничном љубављу према људима других народности и земаља.

Почетком тридесетих година у краљевачкој фабрици авиона постао је члан Комунистичке партије Југославије. У илегалном раду био је више пута хапшен, али је ипак Партијска ћелија таковског краја јачала из дана у дан. На познатој Покрајинској конференцији КПЈ за Србију на Златибору 1934. године, на којој се посебно расправљало и о партијском раду на селу, узео је учешћа и Костадин Лукић. Тако је 1941. међу првима запалио бакљу устанка у свом крају. Док се НОБ распламсавала, у партизанске редове ступа и троје његове малолетне деце: два сина и кћер. Најстарији, седамнаестогодишњи Миодраг, остао је 1943. године у бици код Пријепоља. Прекаљени борац из два светска рата, сељак са че-

тири разреда основне школе, постао је прегалац и у обнови земље.

Костадин Лукић није се бавио само мотиком, пушком и говорништвом, већ је у свом плодном веку нашао времена и за писану реч. У његовој књижевној заоставштини пронађено је ;повише недовршених радова, дневник „Од расула до устанка“, затим једна драма из НОБ-а, роман из међуратног радничког живота итд. За живота, објављивао је мало, а први пут се јавио прозно-поетским записом „Чесма“ у првом броју „Расковника“ 1968.

Ту се јављао и доцније, као и у „Чачанском гласу“. Од његових радова свакако ће још нешто изићи на светлост дана.

Вера Трифуновић

ТИХОМИР МАРСЕНИЋ

(1935—1980)

Тихомир Марсенић, књижевник, новинар и књижевни преводилац, погинуо је у саобраћајној несрећи 9. фебруара 1980. Рођен је у Ријечи Марсенића, код Иванграда, дипломирао на Филолошком факултету у Београду. Писао је приче, афоризме, књижевне критике и осврте, преводио са француског и припремао докторску тезу о надреализму. Запажен је био и његов рад у Удружењу књижевних преводилаца Србије као и у Савезу књижевних преводилаца Југославије. Још од студентских дана истицао се и активним друштвено-политичким радом, па је, између осталог, био и члан Универзитетског одбора Савеза студената и секретар Секције за културу Градске конференције ССРН. Једно време био је уредник Радио-Београда, а смрт га је затекла као директора Института за стране језике.

Поред свих својих разноврсних делатности и

обавеза, Марсенић је пријатељевао и са народним стваралаштвом и марљиво сакупљао језичко благо свога завичаја. Део тог блага излазио је у наставцима у четири броја „Расковника“ за 1975. годину, под насловом „Из народног говора васојевићког краја“. И не само то. Овај тихи и срдачни човек, увек пун добрих намера и замисли, допринео је у то време пријатељским саветима и помоћи да наш часопис по други пут оживи. Да је данас међу нама, обнова „Расковника“ опет би га обрадовала . . .

З. Вучић

ЉИЉАНА ЂОКОВИЋ (1954—1978)

*„Тама . . .
А ја бих жудно
и тако смело
ронила по дубинама
изгубљеног дана.“*

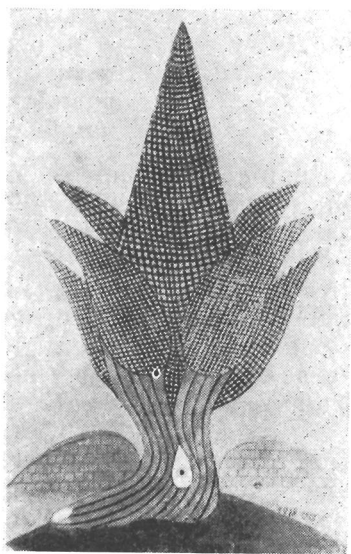
Љиљана Ђоковић била је предодређена да стиховима (једином својом судбином) осмишљава свет и свој кратки век. У завичају (Брекову код Ариља), на извору света, добра и зла, лепоте и нежности, смрти и листања — гледала је отворених очију, и прерано схватила суштину. Трагично је завршила живот 24. фебруара 1978. године. Отишла је својевољно (онако као у песми из 1969) „путевима садашњости у загрљају дана који су прошли“.

Већ од самог почетка (1965), болећива и пресећајна, писала је необичне стихове пуне слутње, тишине и зебње над светом. Загледана у тамно и нејасно, желећи да проникне у тајанство, слутила је можда и свој удес. Та рана туга, којом одишу готово сви њени стихови, стигла је прерано и спречила је да се развија у неком другом, можда срећнијем правцу.

Љиљана Ђоковић је била председник јединствене књижевне дружине „Прво зрно сунцокрета“ из Брекова код Ариља. У „Расковнику“ јавила се у летњем броју за 1972. годину видовитом песмом „Закашњење“, из које су и горе наведени стихови. Песме је објављивала и у другим листовима и часописима. Потом је дошло време ћутања — неминовно свођење рачуна са собом и светом, које је тако несрећно окончано.

Љиљана Ђоковић била је песник, то је сада, после неизбежног чина којим је потврдила своју судбину, сасвим извесно.

З. Вучић

Кукурузна Југославија

НАУЧНИ СКУП О БАЛКАНСКОМ ФОЛКЛОРУ

Већ је постала пракса да се сваке године у Москви одржава симпозијум о питањима језика и културе балканских народа. Овај скуп припрема и остварује Институт за славистику и балканистику Академије наука Совјетског Савеза. После тога се научни прилози (саопштења и реферати) штампају у посебном зборнику. До сада је изишао већи број оваквих зборника, који осветљавају културне везе народа Балканског полуострва, али и шире, индоевропску културу уопште.

Прошле године (1979), уз учешће око тридесетак научника, такође је одржан научни скуп ове врсте (под општом темом: *BALCANO-BALTO-SLAVICA* — симпозијум о структури текста).

Занимљиво је, да су се на последњем симпозијуму сусрела два поколења научника — професори и њихови ученици, настављачи њиховог дела. Првом нараштају припадају: *Вјачеслав Иванов, Влади-*

мир Топоров, Никита Толстој и други. А млади научници, који раде под њиховим руководством, су: Александар Гура, Елхан Г. Азим-заде, Олга Седакова, Александар Страхов, Олга Терновскаја, Александар Журављов и други.

За нас су посебно занимљива саопштења Никите И. Толстоја и Светлане М. Толстој, јер се односе на српски фолклор. Прво саопштење је под насловом „Један архаични тип словенског обредног текста-дијалога“. Овде аутор упоређује један опис ритуалног понашања балтијских Словена из XII века, са божићним обредом из Србије (околина Чачка), тражећи генетске и типолошке везе.

Друго саопштење носи наслов „О семантици и структури српских бајања од града“. Грађу за овај рад Никита и Светлана Толстој су користили и из „Расковника“. Предавање на сличну тему професор Толстој је одржао и на Филолошком факултету Московског универзитета и оно је изазвало живо занимање студената

и постдипломаца овог факултета.

Иначе, Никита Толстој је чест гост Београда (учествује у раду слависта у Вукове дане), а пошто је рођен и живео у Југославији (унук Лава Толстоја), он одлично по-

знаје српскохрватски језик и нашу народну културу. Као професор Московског државног универзитета он често упућује студенте на изучавање древних текстова Јужних Словена.

(Љ. Р.)

ДА ЛИ СУ И ПИСЦИ ЗАБОРАВИЛИ СЕЛО?

„Шта је наше село данас?“ упитао је, између осталог, Мирослав Егерић за округлим столом „Село и наша савремена књижевност“ који су припремиле крушевачка „Багдала“, „Књижевна реч“ и „Задруга“ из Београда 17. и 18. новембра 1979. године у Крушевцу. На то се родило и друго питање: Шта је било наше село јуче и прекјуче? Није ли оно још увек „непозната земља“? И тако даље — без одговора. Село је вековима било исто што и наш народ и наша судбина, а ми ни до данас немамо историју тог села! Чак је поодавно укинут (!) и Институт за село, а најпотпунију студију о савременом српском селу написао је један амерички научник — Хелперн!

Неких четрдесетак учесника овог округлог стола, писаца, социолога и друштвено-политичких радника, било је сагласно ју једном: да је предмет разговора веома важан, преважан (како неки рекоше) и да је такав скуп (и још већи!) био веома потребан.

А то је, у ствари, први састанак те врсте у нас уопште! Што ће рећи да је, после толиких наших саветовања и звучно названих „симпозијума“ најзад, ето, на „ред“ дошло и село. Податак већ сам по себи речит. Као и онај други: да се то догодило у једном граду (у унутрашњости, и то неуобичајено тихо, без много пажње наше штампе и осталих средстава обавештавања. Тако се и симболично наметало оно што је и иначе, неизбежно, постало једном од главних тема скупа: запостављеност нашег села. (Па отуд и овај осврт.)

У тој запостављености, речено је, свакако има и наслеђа грађанског друштва које је у току више од једног века умело само да сељака пљачка и понижава; па тако имамо и остатке малограђанско-скоројевићског мита о глумом и „смешном“ сељаку. Песник Милисав Миленковић испричао је својствен пример: о дечаку који у градској школи с тугом признаје да му је отац сељак, да би годину дана доцније пун поноса истакао како

му је отац — пружни радник.

Ипак, наглашено је у више наврата, растојање између села и града све више се смањује, и село се брзо и бурно мења, чак и у схватањима неких основних вредности какве су биле земља и жена: сељак данас (да опет узмемо пример М. Миленковића) земљу продаје или удружује, а жену шаље на рад у иностранство! Један други песник, Бошко Руђинчанин, указао је, међутим, да је наш сељак још увек човек митске свести с којом се мора рачунати. Телевизија оваква какву имамо, сматра он, „препораћа“ село у смислу уназађивања...

Где је село у нашој савременој књижевности? Има ли га? Мишљења су ту већ била подељена. Један од првих говорника, уредник „Задруге“ Драгош Жунић, упитао се зашто је село тако мало присутно у нашој савременој књижевности, тражећи од позваних (социолога, психолога и др.) да ту појаву објасне. И Бранко Маричић из ССРНС сматра да је село својим данашњим стањем и развојем за писце „многа више инспиративно него што је послужило као инспиратор“. Песник Драгомир Брајковић је надахнуто говорио о „недоличном присуству села у нашој савременој књижевности“, истичући да је то „заборав порекла“ („рана порекла“, рече и неко други), а посебно да данас „о селу не пева скоро нико“. Миодраг Рацковић је ишао још даље, доказу-

јући, не без убедљивости, да је село нека врста „табу теме“.

Насупрот овим мишљењима, било је речи и о данашњим писцима сеоских тема као што су Бранко Ћопић, Добрица Ћосић, Бранко В. Радичевић, Младен Марков, Драгослав Михаиловић, Милица Новковић, Мирослав Јосић Вишић, Милисав Савић и други, све до Јована Радуловића. А уредник „Багдале“ Милош Петровић топло је говорио и о песницима сељацима. Божур Хајдуковић је чак нагласио да је сеоска тема „веома присутна“ у српској млађој и најмлађој прози, и навео подугачак списак имена.

Откуда та два тако супротна мишљења? Уочавајући их, Предраг Протић је изврсно успео да их објасни и „измири“: село је присутно и у нашој савременој књижевности, али је то увелико измењена, „дезидеализована“ слика: уместо социолошке, превага је на психолошкој страни, на питањима личности и човекове судбине. Отуда и та представа о недовољности сеоских тема.

Славко Лебедински се, као и још неки говорници (Б. Руђинчанин и др.), заложио, пре свега, за истиниту слику села; а затим и за прави разговор о тој теми, осуђујући читање унапред спремљених „реферата“. „Сељаци су данас можда једини људи који имају дијалог, који разговарају“, истакао је он. Сlike данашњег села су, напоменуо је и

Брајковић, или веома упрошћене или веома „усложене“. Споменут је и псовачки речник који поједини писци све више приписују сељацима, на што је Заим Пружљанин, потпредседник Задружног савеза Србије, лепо приметио да носиоци тог језика нису сељаци већ скоројевићи у граду.

Било је још много саопштења: од указивања на особености теме села у великих страних писаца попут Балзака, Золе, Верге, Рејмонта итд. (Антоније Маринковић), до подсећања на оно што су у том правцу учинили писци крушевачког краја (Љубиша Ђидић); и све до социолошких анализа и филозофских „излета“. Укратко, чуло се доста лепих и тачних речи о селу и сељацима, али већ

и много мање лепих речи о књижевности која се селом бави. Или не бави! Све до неколиких мишљења да праве, живе сељаке у нашој савременој књижевности још увек немамо. Но најдубљи утисак је ипак да озбиљност теме знатно надмаша могућности овако оствареног саветовања.

Занимљивост скупа је и присуство једног правог сељака, Драгише Јовачића из оближњег села Бачине, који је све пажљиво пратио, али није говорио. Тек доцније, „незванично“, рекао је: „Сељак је изгубио поверење... Имало би доста да се критикује. Али опет, у селу никад није било боље него данас! Зато и у критици треба наћи меру...“

(Д. В.)

СТАРЕ И НОВЕ ДЕЛАТНОСТИ ЕТНОГРАФСКОГ МУЗЕЈА

Етнографски музеј у Београду поново је у средишту пажње. Реч је о настојањима да му се обезбеде бољи услови за рад. Због скученог и недовољног простора, делатност Музеја је отежавана и његов развој ограничаван. Благо које говори о народном бићу, велике уметничке и историјске вредности, годинама прикупљано, и данас се највећим делом налази у

сандуцима и орманима, недовољно заштићено и изложено постепеном пропадању. О новим делатностима Музеја, као и о раду Друштва пријатеља и сарадника Етнографског музеја у Београду, чија је делатност, такође, усмерена на решавање овог значајног питања, разговарали смо са управником Етнографског музеја Гвозденом Јованићем:

— У оснивачком писму Друштва пријатеља и сарадника Етнографског музеја од 19. септембра 1979. године изражена је жеља и указано на неопходност

да се до 1987, када се слави 200-годишњица Вуковог рођења, изгради и отвори нова зграда Етнографског музеја и заврши прва етапа изградње Етно-парка под Авалом на површини од 75 хектара. Планира се да се на изложбеном простору Музеја и Етно-парка изложе и прикажу дела наших неимара и градитеља и то према појединим типовима кућа и окућница. Заједно са читавим низом грађевина, оригиналних, и оних који ће се реконструисати, као и збиркама које ће бити изложене у њима, приказаће се не само народно градитељство него и неки видови народног живота и народне културе. Поред тога, Етно-парк ће, заједно са поставком Етнографског музеја у новој згради, представљати значајну основу за извођење наставе, како средњих, тако виших и високих школа, из читавог низа грана, као што су: етнологија, социологија, архитектура итд.

И поред тога, што се од оснивања (1901), или боље речено од свог званичног свечаног отварања 20. септембра 1904. године, поводом стогодишњице првог српског устанка, Етнографски музеј више пута селио и имао тешкоћа са чувањем и смештајем својих изложака, њихов број је данас знатан — прелази бројку од 700.000. Пре свега, то су збирке из области народног привређивања: лова, риболова, пчеларства, сточарства, грнчарства, текстилне радности, одеће и кићења, музичких инструмената,

дечјих играчака, као и збирке европских и ваневропских култура.

Једна од најзначајнијих изложби ове године — *Народна уметност Југославије*, отвара се 22. септембра, поводом 21. генералне конференције УНЕСКО-а, која се одржава у Београду. Ова ће поставка бити остварена у сарадњи са свим етнографским музејима Југославије. Постоје планови да се прикаже у Паризу, као и у САД. Поред већег броја планираних изложби, споменућемо још једну — овогодишњу изложбу накита у Румунији.

Важно је напоменути да Етнографски музеј у Београду има богату стручну библиотеку, као и да се бави издавањем монографија, у којима се приказује духовна и материјална култура наших народа и појединих крајева, као и штампањем каталога музејских збирки. „Гласник“ издаје од 1926. године, а ускоро треба да се појави „Летопис“ — гласило Друштва пријатеља и сарадника Етнографског музеја у Београду. Музеј је заинтересован за сарадњу са „Расковником“. У Манаковој кући, приликом појаве сваког броја часописа, заједничким напорима организовале би се вечери са темама као што су: поезија, музика, народно благо итд.

Изградња нове зграде Етнографског музеја и подизање Етно-парка под Авалом представљаће један од основних услова даљег развоја Музеја и велики подухват најширег значаја за развој кул-

туре у СР Србији у раздобљу до 2000. године. Надајмо се да ће овај, тако значајан подухват, ући у петогодишњи Друштвени план СР Србије (1981—1985), и да ћемо 1987. го-

дину, када се навршава двестогодишњица рођења Вука Стефановића Караџића, славити у знаку тих остварења.

Вера Трифуновић

ЗАВИЧАЈНИ ЗБОРНИЦИ (Уз чланке о тој теми у овом броју)

Желећи да наша јавност нешто више сазна о једној врло лепој и ведрој чињеници из културног живота у нашој унутрашњости, о „завичајним зборницима“ (како смо их назвали), замолили смо наше сараднике Недељка Богдановића, Радојка Николића и Момчила Тешиха да нам их укратко прикажу. Они су то у овом броју савесно учинили. Тако видимо да већ дужи низ година Лесковац, Врање, Пирот, Ниш, Чачак и Титово Ужице објављују позамашне зборнике, годишњаке, посвећене изучавању свога краја, са богатом жетвом нових података и осветљења. И показују: како тамо има обиље грађе и тема, и обиље људи од науке и пера; и како је само требало пружити им ту сјајну и насушну могућност да се нешто не само истражи и осветли, него и — објави. Одиста, завичајни зборници су велики подстицаји тамошњем културном и научном животу и сваки број је ваљан допринос изучавању свога краја и града, и наше земље уопште.

Пада у очи нешто друго: да они отуда долазе, додуше, упорно, али и одвећ тихо, скоро стидљиво, и у сваком случају недовољно примећено. Наша шира јавност мало их зна и прати, још мање охрабрује!

Још више, међутим, боду очи нешто друго: упорно ћутање већине осталих градова! Крагујевчани, Краљевчани, Ваљевци, Шапчани и сви остали (списак је дуг) као да немају или не хају да нам нешто покажу, иако иначе умеју да се поносе својом прошлошћу, културним првенствима и другим (давним) збивањима. Одиста, шта је то с њима? Какве су их то „савладале виле“ те чак ни поред овако подстицајних примера својих суседа и такмаца нису смогли снаге да се мало раздрмају (раздремају!) но и даље „сном мртвијем спавају“? Истина, неки од њих имају бар књижевни часопис (што је, наравно, нешто друго: такве часописе имају и Лесковац, Ниш, Чачак), а неки су баш праве ћуталице! У том погледу Зајечар је нашао својеврсно и врло срећно решење, спајајући у свом „Развитку“ (који већ 20 година прегалачки

уређује, песник Томислав Мијовић) и завичајни књижевни часопис и научни зборник, доносећи стално, свака два месеца, плодове разноврсних научних истраживања и прилоге бољем познавању тога краја.

Шири разговор о завичајним зборницима био би свакако врло користан. Извесно је да би они, уз одређену помоћ, могли би-

ти још бољи. На пример, Н. Богдановић је веома тачно учео да је у свима њима премало — села! Као да село није „права“ прошлост (или садашњост!), права тема или „права“ наука! Каква заблуда! Зато, свима њима треба и више пажње према селу, а свима нама — више пажње према овим значајним подухватима!

(Д. В.)

„ПОЕТИКА УСМЕНОГ ПЕСНИШТВА“

Први пут после рата свеска једног нашег књижевног часописа посвећена је у целости народном стваралаштву. То је — мартовски број, за 1980. годину, нишког часописа „Градина“. Општи или „радни“ наслов свеске јесте „Поетика усменог песништва“. Своје обимне, студиозне и значајне радове објављују: Миодраг Матицки (Усмена књижевност у историографији), Владимир Бован (За потпунију класификацију усмене књижевности), Драгиша Витошевић (Ка изворима наше народне епике), Момчило Златановић (Осврт на савремено прозно народно стваралаштво), Светозар Кољевић (Формула, прича и доживљај света), Иван Лозица (Театралност, театрабилност и фолклорни театар), Новак Килибарда (На маргинама поетике народних тужбалица), Љубинко

Раденковић (Време и простор као семиотички класификатори), Ђоко Стојичић (Изреке — сјај разговора), Ђорђе Јанић (Снови и њихови симболи у српскохрватским народним песмама), Марин Младенов (Фолклорни тропи у лирици српских романтичара), Радослав Раденковић (Семиотика текста легенде о Галибабинцу), Јован Јањић (Тематика НОБ-а у народним анегдотама), Борислав Првуловић (Усмено песништво и уметник Бора Станковић), Дара Вучинић — Варга (Марко Миљанов и народна књижевност), Радул Марковић (Пословице у Сремчеву „Кир-Герасу“), Хатица Крњевић (Прилог Владана Недића историји и поетици усменог песништва).

За већину ових текстова може се рећи да по много чему представљају новину у прилазу, осветљавању и тумачењу на-

родне поезије и њене поетике, као и народног стваралаштва уопште.

Свеска је веома обимна (240 стр.), тако да је овде реч о правој књизи, која ће свестрано користити будућем проучаваоцу поетике нашег усменог пес-

ништва. Узгред да кажемо: „Градина“ је, поред поменутог тематског броја, објавила и отисак под насловом „Зора говора“. Цео овај обимни подухват спровео је Недељко Богдановић.

Д. Симовић

НОВЕ КЊИГЕ

У књизи „Слово ратниково“, објављеној недавно у Чачку, професор Миодраг Јаћимовић је направио изузетно откриће: 12 сељачких ратних дневника из година 1912—1918. Добили смо такође и две књиге из доба последњег рата и револуције из пера двојице наших сарадника који су и учесници НОБ-а: поему „Мати“ Радоја Драгутиновића (издање „Градине“, Ниш, 1979) и роман „Искра у камену“ Драгомира Маричића (издање „4. јула“, Београд, 1980). Нишка „Градина“ је обја-

вила и збирку народних песама „Бул девојче“ коју су сакупили чланови Етнолошког друштва „Утутак“ из околине Беле Паланке. Друштво младих истраживача „Пошет“ из Крагујевца под руководством професора Живадина Степановића објавило је већ два зборника радова својих чланова („Рудник“ и „Црни Врх“)

Настојаћемо да те књиге и опширније прикажемо, а писце и издаваче молимо да нам и даље шаљу све књиге из области којима се „Расковник“ бави.

(Ур.)

„ИСКРА У КАМЕНУ“ У СОПОТУ

Сопот је 18. априла био домаћин ретке свечаности: у Дому културе приређено је књижевно вече посвећено тек објављеном роману „Искра у камену“ Драгомира Маричића, земљорадника из Сопота, иначе читаоцима „Расков-

ника“ познатог песника (још од првог броја, где се прво и јавио). Роман је објавило Новинско-издавачко предузеће „4. јул“ из Београда (уредник Дара Глишић, рецензенти: покојни Благоје Јастребић и Драгиша Витошевић). Одломке из тог романа раније је такође донео „Расковник“ — у броју за

лето 1975. У Сопоту, пред пуном двораном Дома културе, о Маричићевом делу разговарали су књижевници Владимир Стојшин, Остоја Кисић и Драгиша Витошевић, истичући његову новост и првину (први роман једног сељака о рату, револуцији и сељацима), ширину обухвата, животност ликова и дијалога, народни дух, етичку усмереност и друо. Разговору су се затим придружили и слушаоци: народни херој из тог краја Љубомир Ивковић Шуца, који је као учесник потврдио верност Маричићеве слике рата („све је то, мање-више, тако било“), Раденко Станић (који је нагласио слободар-

ски народни дух у роману), директор „4. јула“ Андрија Чолак и други. Неколико ученика и писац читали су одломке из књиге.

Посетиоци су доживели још једно пријатно изненађење: изложбом вајарских дела у дрвету у сопотском Дому културе Драгомир Маричић се показао и као даровит самоуки вајар, нарочито у фигурама надахнутим народним стваралаштвом („Ој, додо, ој, додоле“) и у портретима („Вук Караџић“, „Друг Тито“).

О „Искри у камену“ „Расковник“ ће донети посебан осврт.

(Д. В.)

САКУПЉАЈМО СТАРА ВОЈНИЧКА ПИСМА! (и дневнике, бележнике, итд.)

У прошлом броју позвали смо читаоце да сакупљају и шаљу „Расковнику“ све врсте народног блага. Овог пута тај позив проширујемо: од усменог блага и на писана сведочанства из минулих времена. То су пре свега војничка писма и дописнице из свих наших ратова 1912—1918. и 1941—1945. године, као и писма из заробљеништва и из логора. Та писма објављиваћемо у нашој редовној рубрици „Сведочења“ и биће хонорисана. Писма и дописнице треба слати у потпуно верном препису, без икакве („граматичке“ или друге) измене, и уз то дати основне податке о њиховом пошиљаоцу и примаоцу. Још је боље ако нам читаоци пошаљу и сажа писма, с тим што ће жеља сваког власника да му се писма врате бити поштована. Поједина писма доносићемо и снимљена.

Поред писама, трагамо и за старим војничким дневницима, бележницама и сл.

Свим сарадницима унапред најтоплије захваљујемо!

Још један позив читаоцима:

НЕЗНАНИ И ЗАБОРАВЉЕНИ

Кад је овај број био већ закључен, пријатељ и сарадник „Расковника“, др Живан Радојковић, донео нам је леп и занимљив напис о једном „незваном и заборављеном“ сељаку из гружанског села Љубића који се, као прави народни јунак, храбро истакао приликом стрељања у Крагујевцу 1941. године, кад је и погинуо. То је подстакло уредништво да у рубрици „Сведочења“ отвори подрубрику „Незнани и заборављени“ и да читаоце позове на још једну сарадњу: да откривамо такве људе из народа који су у току минулог рата и револуције, као и у ранијим ратовима, учинили неки подвиг, а чије је име и дело потом (по нашем старом обичају!) потонуло у заборав. То што таквих јунака имамо много — никако не сме бити „разлог“ да их заборавимо! Други народи би се њима с правом поносили. Молимо наше читаоце да нам у овом племенитом послу, тражењу „незнаних и заборављених“ јунака широм наше земље, свесрдно помогну!

Уредништво

ИСПРАВКЕ

У прошлом броју, у журби да се часопис што пре појави, промакле су неке штампарске грешке које овде исправљамо. На стр. 32. у 10. реду оздо стоји: „стоичне Србије“ а треба: *источне*. На стр. 35. у 13. и 16. реду оздо стоји: *фацетије* уместо: *фацетије* (како потом и пише). На стр. 65. 2. ред оздо стоји: *данула*, док треба *денула*. На стр. 113. 20. ред оздо пише: „Хација-имација“ а треба: *инација*. На стр. 122, два реда при дну требало је да гласе: „Критика није обратила довољну пажњу на овог песника“ (С. Митића).

Поткрале су се погрешке и код неких изворно навођених страних речи: стр. 90, 5. ред озго, уместо *versadors* треба *versadores*; стр. 126, први стубац, други ред озго, уместо *Zürcher* треба: *Züricher*; а на стр. 128, први стубац, 16. ред оздо, уместо *Suadeernos* треба: *Cuadernos*. У Библиографији „Расковника“ на стр. 146. презиме Николе Ј. Мариновића погрешно је испало Маринковић. У списку Издавачког савета уместо: *претседник* треба: *председник*.

Извињавамо се читаоцима и сарадницима.

II ПРОЗА

1. **Аземовић Заим,**
ПРЕД СЕОВУ. бр. 5, стр. 33—37.
2. **Беляковић, Петар Ж.**
КОСАЧИ. бр. 11, стр. 75—79.
3. **Богдановић, Педељко**
ПРЕМИРАЊЕ. бр. 11, стр. 81—83.
4. **Боројевић, Рајка**
УМРИЈЕ ДИЈЕТЕ БЕЗ ПОЈАСА. бр. 16, стр. 64—66.
5. **Босиљчић, Милан Ж.**
ТАЈНА ВОДЕНИЦЕ У МАЧКОВЦУ. бр. 13, стр. 68—69.
6. **Брашић, Јанко**
БОРБА СРБА И ТУРАКА. бр. 11, стр. 92—97.
7. **Васиљевић, Обрад Д.**
УДОВИЦА. бр. 14, стр. 41—43.
8. **Вујиновић, Јанко**
ЗВЕЗДАН. бр. 15, стр. 47—50.
9. **Вукшић — Витошевић Вјера**
ТАМО ГДЈЕ ГРАНЕ ЉУБЕ КРОВОВЕ. бр. 20, стр. 40.
10. **Вучић, Зоран С.**
САМА. бр. 7, стр. 53.
11. **Говедарица, Душан**
ДРУГА ПРИЧА ГАРА КУРДУЛИЈЕ. бр. 17, стр. 33—38.
12. **Драгутиновић, Радоје С.**
ВАРНИЦЕ. бр. 18, стр. 42—43.
13. **Ерић, Добрица**
ШЕРПИЦА. бр. 1, стр. 33—35.
14. **ДОБА ДУЛЕКА.** бр. 9, стр. 61—87.
15. **Живадиновић, Драгослав**
ЧОВЕК И ЉУДИ (одломци из романа). бр. 2, стр. 25—28.
16. **Јаковљевић, Миодраг**
ПРАЗНИК (одломци) (Одломак из приче „Жетва“ објављене у зборнику „За плугом“, 1939. бр. 3, стр. 41—43.
17. **Јевтовић, Лала**
ПО МЕСЕЦУ, КАО ПО ТИКВИ... бр. 5, стр. 52—56.
18. **СМРКЛО СЕ, А СВЕТИЛИШ ПО ВАЈАТУ.** бр. 9, стр. 89—91.
19. **Јекнић, Драгољуб**
ДИВЉА ПЧЕЛА. бр. 19, стр. 31—34.
20. **Јовашевић, Милош**
ТРЕШЊЕ (одломци) (Из зборника „За плугом“, 1939). бр. 3, стр. 44—45.
21. **Јоцић, Радомир**
СТАНЋИЈА. бр. 15, стр. 51—53.
22. **Лукић, Костадин С.**
ЧЕСМА. бр. 1, стр. 38.
23. **ДЕДИНА МОЛИТВА.** бр. 4, стр. 46—48.
24. **Луковић, Милош Р.**
НОВЧИЋ. бр. 18, стр. 33—34.
25. **Малић, Буро**
КРОЗ ЖИВОТ. бр. 21, стр. 61—88.
26. **Маричић, Драгомир Ч.**
ПОД СТАРИМ ХРАСТОМ. бр. 11, стр. 89—92.

27. РАДА КОСМАЈКА (одломак из романа). бр. 20, стр. 41—70.
28. Милановић, Братислав
ХЛАДОВОЛИНА. бр. 7, стр. 55—56.
29. Милојевић, Зорица
СВИЦИ. бр. 12, стр. 29—32.
30. Милошевић — Брвеницац, М.
ГОЗБА ПАСА. бр. 11, стр. 157—159.
31. Миљанић, Ђорђе
ПОСЉЕДЊА ОТМИЦА. бр. 14, стр. 45—49.
32. Михаиловић, Урош
ПОСЛЕДЊА ЖЕЉА. бр. 13, стр. 69—70.
33. Наумовић, Бора С.
ЈА И ОТАЦ НА ОРАЊУ. бр. 3, стр. 47—48.
34. Опори, Рајко (Кнежевић)
ПУТКО. бр. 7, стр. 56—59.
35. Параушић, Момчило
БРАЗДА И САН. бр. 11, стр. 86—87.
36. Поповић, Славољуб
ПРВА НОЋ У КОЛИБИ. бр. 4, стр. 43—45.
37. ДУБРАВА. бр. 21, стр. 57—60.
38. Раденковић, Радослав
ИВОРА. бр. 6, стр. 39—42.
39. МИРИС ТРАВЕ И ЛИПА. бр. 16, стр. 52—56.
40. Симоновић, Милош
ИСПОВЕСТ О ЧОВЕКОВАЊУ И ЉУБАВИ. бр. 8, стр. 64—67.
41. Симоновић, Михаило
НАД БРАЗДОМ СРЕБРНА ПТИЦА. бр. 8, стр. 57—60.
42. Смиљковић, Предраг
КРАЈПУТАШ. бр. 14, стр. 39—40.
43. Стопић, Млађан
УЗБРДИЦА. бр. 7, стр. 61—65.
44. Тешић, Момчило Д.
ЧИКА БОРА. бр. 37—39.
45. ДОБРОЋУДНИ ДЕДА И ПОМИРЉИВА БАБА. бр. 7, стр. 50—52.
46. ЂУВЕРКА. бр. 22, стр. 63—66.
47. Ђировић, Слободан
НЕКА ВОЈСКА У НЕДОБА. (Одломак из романа „Адића кућа“). бр. 19, стр. 35—52.
48. Цветковић, Миша
БАЗМИШ. бр. 11, стр. 84—85.
49. Чвркић, Јелена В.
ПРИЧА О ЖИВОЈИНУ ЦИМБИШУ. бр. 18, стр. 56—60.
50. Шутић, Сава
МИНУЛИ ДАНИ ХЕРЦЕГОВАЧКИ. бр. 13, стр. 27—42.
51. УТАШЕНО ОГЊИШТЕ. бр. 18, стр. 34—42.

III НАРОДНА КЊИЖЕВНОСТ

А. НАРОДНЕ ПЕСМЕ

- Андрејић-Сењанин, Томислав
1. ДВЕ ПЕСМЕ О РАДУ. бр. 9, стр. 97.
2. ДЕВОЈКА И ВИЛА. бр. 9, стр. 98.
3. ПЕСМА О ОРАЧУ. бр. 10, стр. 58.
4. ЛИРА СЕЊСКИХ ПАСТИРА. (Коледарске народне песме из села Сења код Ђуприје. 1—5). бр. 18, стр. 61—63.
5. АЛЕНО — МАЛЕНО. бр. 21, стр. 12.
6. ПАСТИРИЦЕ — ГОЛУБИЦЕ. бр. 21, стр. 12—13.
7. У ЧОВАНКЕ ЛЕПЕ ЈЕЉЕ. бр. 21, стр. 13.
- Богдановић, Недељко
8. ОЈ МЕСЕЧЕ, ЦАРЕВ НЕВЕРНИЧЕ (Казивач: Мирослава Ранђеловић). бр. 12, стр. 51.
9. СВАДБАРСКЕ ПЕСМЕ ИЗ СВРЉИШКОГ КРАЈА: Кад се свадбени барјак ушива, Момку, Кад се пође по невесту, У очекивању сватов, Сватовима, Младо-

- жењи, Деверу, Старој-ку, Свекрви, Свекру. Пријатељима. (Миро-слава Рањеловић, Рада Богдановић, Бопка Миловановић). бр. 20, стр. 83—87.
10. **Васиљевић, Обрад Д.** „ДРАГАЧЕВКЕ“ ИЗ-ВОРНЕ НАРОДНЕ ПЕС-МЕ. (Сакупио Никола Ника Стојић). бр. 16, стр. 101—103.
11. У МАЈКЕ СУ ТРИ ДЕ-ВОЈКЕ (Милета Марја-новић). бр. 21, стр. 21.
12. **Вујичић, Никола** ВРАНИ СЕ КОЊИ ИГ-РАЈУ. бр. 22, стр. 25.
13. **Деспотовић, Селимир** ЖЕТЕЛАЧКА ПЕСМА. бр. 19 стр. 54—55.
14. ОЈ ИВАНЕ ДРИЊАНИ-НЕ, бр. 19, стр. 55.
15. **Драгић-Кијук, Предраг Р.** ТУЖВАЛИЦА НАД ДЕВЕРОВИМ СИНОМ. бр. 14, стр. 51—52.
16. **Ђенић, Љубиша Р.** ЛИРА ЗЛАТИВОРСКИ ПАСТИРА (1—8). бр. 12, стр. 49—51.
17. **Ђорђевић, Александар** НАРОДНЕ ПЕСМЕ ИЗ ГРУЖЕ. (Јулијана Ма-тић, Миљојка Марин-ковић, Коста Ђорђевић, Бојана Маринковић, Бо-гић Хаџић, Даринка Огњеновић), бр. 22, стр 15—20.
18. **Ђорђевић, Тихомир Д.** СВАДБЕНЕ ПЕСМЕ ИЗ ИВАРСКОГ КРАЈА (Ми-ломирка Зечевећ-Каз-новић, Лала Анђелко-вић, Драгош Вуковић, Бранислав Поповић, Ста-нимир Делетић, Вера Пењижевић, Родољуб Николић, Милика Др-манац, Милан Вуковић, Славољуб Јаснић, Ми-хаило Радивојевић, Ве-ра Бошковић, Аранђел Цодић, Гроздана Ве-љовић, Кристивоја Др-манац, Дрина Радовано-вић, Богољуб Анђелко-вић) (Из необјављене збирке). бр. 22, стр. 3—14.
19. **Златановић, Момчило** ОТКАКО СЕ ДОНЕ, ЗА-ВАРАМО. (Песма из збирке „Нишна се зве-зда по ведро небо“). бр. 2, стр. 45.
20. **Кијамет Реџеп** УЗ ВИСЕР ДУКАТ. бр. 18, стр. 65.
21. **Комад, Слободан** ТУЖВАЛИЦЕ: За си-ном, За Дјевојком, За јунаком. (Драгиња Ха-џић). бр. 13, стр. 47—50.
22. **Костадиновић, Радомир** СВАТОВСКА ПЕСМА. бр. 8, стр. 82—83.
23. ВЕСЕЉАЧА ИЗ ЦРНЕ ТРАВЕ (Љубомир Бу-дић). бр. 18, стр. 66—67.
24. ДРЕВНА ПОЧАСНИЦА (Стојанча Миленковић). бр. 18, стр. 67.
25. КАД СЕ ДОМАЋИНУ ЖЕЛИ СВЕГА У ИЗО-БИЉУ (Витомир Радо-сављевић). бр. 18, стр. 67—68.
26. ВЕСЕЉАЧА ПОСВЕ-ЂЕНА РАДНИМ ЉУДИ-МА (Руска Радосавље-вић). бр. 18, стр. 68.
27. **Лазаревић, Велибор** ИСУ СЕ НЕБО ЗВЕЗ-ДАМА (Петројка Пет-ровић). бр. 22, стр. 21—22.
28. **Лакићевић, Драган** ВИЛА ВИЛУ ПРЕКО КОМА ЗВАЛА: Свети Петар, Вајалица, Клет-ва дјевојачка, Шећер-Маро, Вила вилу пре-ко Кома звала. (Миља). бр. 21, стр. 14—15.
29. **Лукић, Мирко** ТРИ ВЛАШКЕ ПЕСМЕ: Љубав, Као одавде до Мајдана, Широко, широк Дунав. (Милентија Па-џић). бр. 9, стр. 99.
30. **Маринковић, Радован М.** ДРАГАЧЕВО РУЖОМ ЗАКИЋЕНО (Драгослав Ковачевић, Милена Ма-ринковић, Борика Гла-воњић). бр. 9, стр. 95.
31. ВЕТАР ДУВА. (Борика Главоњић). бр. 16, стр. 71.
32. НА ЛИВАДИ (Гина Гла-воњић). бр. 16, 71—72.
33. НА ВР' БРДА (Драго-слав Ковачевић). бр. 16, стр. 72.
34. **КИША ПАДА** (Стамен-ка Тимотијевић). бр. 16, стр. 72.

35. РЕГРУТСКА (Љубо Никић). бр. 16, стр. 72.
36. МОМЕ МИЛУ (Миља Петковић). бр. 16, стр. 72.
37. ОД МОРАВЕ (Драгослав Петровић). бр. 16, стр. 72—73.
38. БУДИЛИЦА (Обрад Зимоњић). бр. 16, стр. 73.
39. РАНО ЦВЕТЕ ПРОЦВЕТАЛО (Здравка Јовичић). бр. 16, стр. 73.
40. ЗАСПАЛО МЛАДО ЧОВАНЧЕ (Цана Шулубурић). бр. 16, стр. 73.
41. КОМЕ СЕ ЖИТО ЖАЊЕ (Ката Илић). бр. 16, стр. 73—74.
42. МОЈ НЕВЕНЕ (Славко Николић). бр. 16, стр. 75.
43. ЉУБАВНА (Славко Николић). бр. 16, стр. 75.
44. ПЕСМА О РАЈКУ ТАЈСИЋУ (Славко Николић). бр. 16, стр. 75.
- Марковић, Благоје В.
45. ПАДЕ МАГЛА ПО БОЈАНИ. бр. 18, стр. 63—64.
46. БЛЕЈИ ОВЦА У ЛАЗИНЕ. бр. 18, стр. 66.
- Марковић, Мирослав
47. ЧУВА ОВЦЕ ДЕВОЈКА (Милорад Павловић). бр. 10, стр. 57—58.
- Марковић, Радул Д.
48. НАРОДНЕ КАЗИВАЉКЕ (Јока Милорадовић, Ангелина Павловић, Видоје Павловић, Ђорђе Миловановић, Секула Ђурчић). бр. 7, стр. 68—70.
- Недић, Владан
49. ГОРА ГОРИ, А БИСЕР ГОВОРИ (Избор из „Антологије лирских песама“ Владана Недића). бр. 21, стр. 3—11.
- Николић, Живојин
50. ОЈ ДЕВОЈКО, РУМЕНА ЈАВУКО. бр. 12, стр. 52.
- Опачић-Ђаница, Станко
51. ТУЖВАЛИЦА ЗА ДАНИЦОМ ЉЕПОВИЋ (Десанка Љеловић). бр. 11, стр. 145—148.
52. ЗА МИЛАНОМ БУГАРИ ЖЕНА КАТА (Јелена Поповић). бр. 11, стр. 145—148.
53. ЗАОВА ЈЕЛЕНА БУГАРИ СА СНАХОМ МИЛКОМ (Јелена Поповић). бр. 11, стр. 145—148.
- Пајовић, Јован
54. ЛЕПА МАРА (Петра Радовић). бр. 16, стр. 69.
55. ВИЛА ЗАГОРКА (Мијаило Ружић). бр. 16, стр. 70.
56. ВОЛНО СРЦЕ ЗА ДЕВОЈКОМ (Радојка и Миљко Станишић). бр. 16, стр. 70.
57. ПРЕЉЕ (Мијаило Ружић). бр. 16, стр. 70.
58. ЗНА СНАЈА (Мијаило Ружић). бр. 16, стр. 71.
- Пуповић, Ахмет И.
59. ПРОКЛЕТИЈЕ. ДА ВАС БОГ УВИЈЕ. бр. 14, стр. 51.
- Раденковић, Радослав
60. ЧЕВАР ЧЕСМА (Љиљана Раденковић). бр. 21, стр. 51.
61. ЈЕДНА МАЛА СВРАЧИЦА (Јевремка Милинојевић). бр. 21, стр. 51.
62. СТРАШНО, СТРАШНО (Бисенија Раденковић). бр. 21, стр. 52.
63. ОТО МОТО МОТАЛЕ (Бисенија Раденковић). бр. 21, стр. 52.
64. ДРУСУ ДРУСУ КОВИЛА (Љиљана Раденковић). бр. 21, стр. 52.
65. ЗАСПАЛО МИ ЈАЛЕНЦЕ (Цана Пејчић). бр. 21, стр. 54.
66. А ШТО ЋЕ МУ КАПИЦЕ (Даница Илић). бр. 21, стр. 54.
- Рајковић — Кожељац, Љубиша
67. КИЋЕНА СОВРА. РЕЋЕНА (Мица Бранковић). бр. 19, стр. 53—54.
68. АЛЕ. АЛЕ. АЛОВИТЕ (Мица Бранковић). бр. 19, стр. 53—54.
- Релота, Луција
69. ОЛ КАЋУНИ. МЕЂУ ДВИЈЕ ВОДЕ (Ката Чоњулак-Релота). бр. 20, стр. 83.
- Секулић, Момир
70. ГДЈЕ СИ БИЛА, бр. 14, стр. 52.
71. УЗ БИСЕР ДУКАТ. бр. 18, стр. 65.
- Тешић, Момчило Д.
72. СВАТОВСКЕ ПЕСМЕ. бр. 5, стр. 57—58.
73. КРИЛАТИ СВАТОВИ. бр. 15, стр. 44—45.
74. ЖДРЕВАЦ. бр. 15, стр. 45.

75. Трифуновић, Вера
КАД СЕ ПОЛАЗИ ПО
ДЕВОЈКУ. (Ангелина
Максимовић). бр. 18,
стр. 66.
76. КАД ДОЛАЗЕ ДЕВОЈ-
ЧИНОЈ КУЋИ. (Анге-
лина Максимовић). бр.
18, стр. 66.
77. У ДЕВОЈЧИНОЈ КУЋИ
(Ангелина Максимовић).
бр. 18, стр. 66.
78. Урошевић, Југослав
СВЕТА ЈАНА (Стањка
лу Серафим, прев. Ђо-
жидар Пауњеловић). бр.
7,
79. Ферхатовић, Зенаид
ОЈ КАЋУНИ, МЕЂУ
ДВИЈЕ ВОДЕ (Зилха
Ферхатовић, Фата Ре-
ђић, Назија Просјано-
вић). бр. 20, стр. 81—82.
80. Хузбашевић, Мирсад
ОЈ КАЋУНИ, МЕЂУ
ДВИЈЕ ВОДЕ (Шевала
Хузбашевић). бр. 20, стр.
82—83.
81. Шеноа, Аугуст
ИВЕ ЈАШЕ КРОЗ ОРА-
ШЈЕ (Из „Антологије
пјесништва хрватскога
и српскога народнога
и умјетнога“ из 1876. А.
Шеноа). бр. 2, стр. 45.
82. Шутић, Сава
ЈА ПОЂЕРАХ МИШКИ-
ЊУ, ЗЕЧКИЊУ. бр. 13,
стр. 46.
83. ВАТРА ГОРИ А ПУРА
СЕ ВАРИ. бр. 13, стр.
46.
84. ДАВАР ПОЉЕ ТРАВ-
НО. бр. 13, стр. 43.
- Б. НАРОДНА ПРОЗА**
85. Аноним
ИЗ НАРОДНЕ РИЗНИ-
ЦЕ. бр. 5, стр. 69—70.
86. МИШЉЕЊА И МАШ-
ТАЊА СЕОСКЕ ДЕЦЕ.
бр. 7, стр. 89—90.
87. Аврамовић, Крстивоје
ИЗ ЗВОРНИКА „СЕЛО
ВЕСЕЛО“. бр. 19, стр.
76.
88. Бојовић, Станоје
ЂАВОЉА СВАДБА. бр.
16, стр. 89—91.
89. Бркић, Анђелка
ИЗ ЕМИСИЈЕ „СЕЛО
ВЕСЕЛО“. бр. 97—98.
90. Вујадиновић, Радован
ЗЛАТНА НАТРА. бр. 17,
стр. 65—66.
91. Вујков, Балинт
ГРИШО — ДРИШО.
(Пере Секулић). бр. 15,
стр. 65—66.
92. УЧАН ВОЛАР (Мићо
Плетикосић). бр. 15, стр.
64—65.
93. Деспотовић, Селимир
ЗРНОЗОВ. Ујдурма
Триве Тривунчевића. бр.
16, стр. 66.
94. Ђешић, Љубиша Р.
ЕРСКИ ПОСЛАНИК.
бр. 3, стр. 53.
95. НЕ ВЕЛИМ ЈА ТЕВИ,
ПРИЈАТЕЉУ. бр. 3,
стр. 54.
96. Ђерговић, Саша
КООПЕРАЦИЈА. бр. 8,
стр. 88.
97. Ђуровић, Јагош
КАД СЕ МИШ ЖЕНИ.
бр. 14, стр. 52—53.
98. ПУТНИК И ЧОВАНЧЕ.
бр. 19, стр. 60—61.
99. ЦАР И ДЈЕВОЈКА. бр.
19, стр. 61—62.
100. ЦАР И ДОСЈЕТЉИВИ
СТАРАЦ. бр. 62—64.
- Ивановић, Богосав
101. ПРАСЕ У КОЛЕВЦИ.
бр. 8, стр. 87.
- Јевтовић, Лала
102. ЛЕГЕНДА О ЗМИЈИ И
КУКАВИЦИ. (Јелица
Јевтовић). бр. 9, стр.
103—104.
- Југовић, Милутин, Р.
103. ИГРОШ. бр. 15, стр. 69.
- Костадиновић, Раде
104. ИЗ ЕМИСИЈЕ „СЕЛО
ВЕСЕЛО“. бр. 20, стр.
97—98.
- Кошутинић, Владета Р.
105. О ГРВИ И ЦАРУ ДУ-
ШАЊУ (Перо Јовов
Бајковић). бр. 6, стр.
57—58.
106. О КАЛУЂЕРУ И ДРА-
ГОМЕ КАМУ. (Перо Јо-
вов Бајковић). бр. 6,
стр. 58—59.
107. О ИСТРАЗИ ПОТУРИ-
ЦА. (Перо Јовов Бајко-
вић). бр. 6, стр. 60.
108. О ВУКУ МИРКОВИЋУ
И ТУРКИЊИ. (Перо
Јовов Бајковић). бр. 6,
стр. 60—62.

109. КАД ЈЕ ФРАНЦЕЗ ДО-
ШАО У ДАЛМАЦИЈУ. (П. Јовов Бајковић). бр. 6, стр. 62—65.
110. О ВОЈСКИ ПАСАЛОЈ
ИСПОД ЈАТАГАНА. (П. Јовов Бајковић). бр. 6, стр. 65—66.
111. КАД ЈЕ РАНА — РАНА
(Перо Јовов Бајковић). бр. 6, стр. 66.
112. ПОП ЈА, ПОП ТИ (Перо
Ј. Бајковић). бр. 6, стр. 67.
113. МУДРА УДАВАЧА (Дра-
гиња С. Вукшић). бр. 6, стр. 75.
114. С ТОВОМ ЗАЈЕДНО
(Драгиња С. Вукшић). бр. 6, стр. 75.
115. О ДОВОЈУ ВИЛЕНИЧ-
КОМ. (Ђуро С. Вукшић). бр. 6, стр. 69—70.
116. О СВЕТОЈ ЈАНИ. (Ђу-
ро С. Вукшић). бр. 6, стр. 71.
117. О ВОЛУ И ВИЛИ. (Ђу-
ро С. Вукшић). бр. 6, стр. 70—71.
118. НИЈЕ ЧЕЛО ЂЕ ЈЕ СЕ-
ЛО (Ђуро С. Вукшић). бр. 6, стр. 72.
119. О МЕЈДАНУ БЕЗ МЕЈ-
ДАНА (Ђуро С. Вук-
шић). бр. 6, стр. 72—73.
120. „Марко С. Вукшић из
Сутваре прича...“ (Јо-
во Ђ. Вукшић). бр. 6, стр. 75—76.
121. „Једном Никодимови-
ћу...“ (Радомир М.
Вукшић). бр. 6, стр. 75.
122. КАЗИВАЊЕ (Марица
С. Мариновић). бр. 6, стр. 68.
123. О МЕДВЈЕДУ (Миле Пе-
јић). бр. 11, стр. 141.
124. О ДАНУ ЗОРИЋУ (Ми-
ле Пејић). бр. 11, стр. 141—142.
125. ОПКЛАДА (Миле Пе-
јић). бр. 11, стр. 142—143.
126. ЛИЧАНИ У ПОСЈЕТИ
ЦАРУ ВРАЊИ (Дмит-
решко Милеускић). бр. 11, стр. 143—144.
127. Лазаревић, Голуб
СТРУЧЊАК ЗА СЛА-
МУ. бр. 8, стр. 87.
- Лакићевић, Драган
128. БАВИНЕ ОЧИ (Тетка
Миља). бр. 21, стр. 16—
—17.
129. СВЕТИ САВА ВИШЕ
КОЛАШИНА (Тетка
Миља). бр. 21, стр. 17—
18.
130. ПСОГЛАВА (Баба Ми-
га). бр. 21, стр. 18—19.
131. БАВО (Лабуд Драгић).
бр. 21, стр. 19—20.
- Луковић, Славко
132. ТРИ ПРИЧЕ О РАС-
КОВНИКУ. бр. 4, стр.
54—55.
- Максимовић, Жика
133. ИЗ ЗВОРНИКА „СЕЛО
ВЕСЕЛО“. бр. 19, стр.
76.
- Маринковић, Радован
М.
134. КАЗИВАЊА ИЗ ДРА-
ГАЧЕВА (Чедо Мирко-
вић, Љубица Ђаловић,
Милољуб Лончаревић,
Славко Николић). бр.
16, стр. 16, стр. 82—85.
- Мариновић, Никола Ј.
135. БОЉЕ С ВОЛОМ ГО-
ДИНУ НО С КРАВОМ
СТОТИНУ. бр. 6, стр.
76—77.
- Марковић, Благоје В.
136. БОЉЕ ЈЕ ДА СЕ ВРАТИ-
МО. бр. 5, стр. 60.
137. НЕ ЗНАЊАХ ЈУТРОС
ДА ЂЕШ МЕ ЈУТРОС
ТАКО ИСПРАТИТИ. бр.
5, стр. 61.
138. ЕВО ТИ КЉУЧ. бр. 5,
стр. 61—62.
139. ДА ИМ КЛЕТВА БУ-
ДЕ ПРАВА. бр. 5, стр.
62—63.
140. НАДМУДРЕНИ ТВРДИ-
ЦА. бр. 5, стр. 63—65.
141. ПОДЕЛИ ПА ВЛАДАЈ.
бр. 5, стр. 66—67.
- Михаиловић, Урош П.
142. ЧУКУНДЕДОВА ТАЈ-
НА. бр. 7, стр. 77—79.
143. ЦРНА МАЧКА. бр. 9,
стр. 104—106.
144. ИГРА КОЛО И У КО-
ЛУ ПЕСМА. бр. 18, стр.
73—74.
145. ЈАРЕ ВИЛЕЊАК. бр. 22,
стр. 26—30.
- Мојсиловић, Желимир
146. ИЗ ЕМИСИЈЕ „СЕЛО
ВЕСЕЛО“. бр. 20, стр.
97—98.
- Николић, Славко
147. КАЗИВАЊА ИЗ ДРА-
ГАЧЕВА. бр. 16, стр.
82—85.
- Пријић, Стеван
148. ХРОМИ ВУК. бр. 19,
стр. 72—74.
- Радовановић, Бранка
149. ДАВИНА ВОДЕНИЦА.
бр. 15, стр. 66—68.

150. Рудић, Петар
БРАТСТВО БАРЈАКТА-
РА ПИМЕ. бр. 14, стр.
55.
151. Стојановић, Јелена
МЕСЕЧИНА КАО ДАН
(Мирослава Богдано-
вић). бр. 20, стр. 90—92.
152. БЕЛА ЈАГА (Јелка Бу-
рић). бр. 20, стр. 92—93.
153. Стојиљковић, Добринка
ЧУВЕНО НЕКАД У ТО-
ПЛИЦИ. бр. 16, стр. 67—
—68.
154. Шаулић, Новица
МИШЊИН КОД ВЛА-
ДИКЕ. бр. 18, стр. 68—69.
155. ВЛАДИКА РАДЕ И ЦИ-
ЛЕ БОЈОВИЋ. бр. 18,
стр. 69.
156. КУЧАЈЕВИЦА бр. 18,
стр. 69.
157. ОДИЈЕЛО — Видјело.
бр. 18, стр. 69—70.
158. Шутић, Сава
ЕРО И ТУРЧИН. бр.
13, стр. 63—64.
159. КЛИС И ТОКАЧА. бр.
16, стр. 64—65.
- В. ПРЕДАЊА О МЕС-
ТИМА И НАРОД-
НИМ ОБИЧАЈИМА**
- Андрејић-Сењанин То-
мислав
160. ЈЕЗЕРО КОЈЕ ПЛАЧЕ.
бр. 8, стр. 86.
161. ВЕРОВАЊА О ВИЛА-
МА. бр. 18, стр. 76.
- Васиљевић, Обрад
162. ЗАСЕЛАК „РИДОВИЋ“.
бр. 16, стр. 88—89.
- Вучић, Зоран С.
163. БУРВЕВДАН, ДАН СВ-
РЉИШКИХ ЧОВАНА.
бр. 15, стр. 71.
- Бешић, Драгослава
164. ПРЕДАЊА ИЗ СОКО-
БАЊСКОГ КРАЈА (Ни-
кола Петровић, Вука-
дин Аџић, Јулија Аџић,
Ђорђе Пантић, Станоје
Станојевић). бр. 12, стр.
60—62.
- Ђерговић, Саша
165. ЖУРАВА. бр. 15, стр.
69—70.
- Ђорђевић, Михаило
166. КАКО ЈЕ ТРЂЕ —
СПИРЕНО (Из Хронике
села Драча код Кра-
гујевца). бр. 7, стр. 81.
167. Златановић, Момчило
КАКО ЈЕ ПОСТАЛА
МАЧКИНА ЧЕСМА. бр.
7, стр. 75—77.
- Југовић, Милутин Р.
168. МАЧКОВАЦ. бр. 7, стр.
70.
169. ГРАДАЦ. бр. 7, стр. 71.
170. ШЕТКА. бр. 7, стр. 71—
—72.
171. МЕДВЕЂА. бр. 7, стр.
72.
172. ВИСТАНОВАЦ. бр. 7,
стр. 72—74.
173. МАНСТИР ЉУВОСТИ-
ЊА. бр. 7, стр. 74.
- Костадиновић, Радомир
174. ДЕЈИЋЕВО. бр. 15, стр.
70—71.
- Лазаревић, Велибор
175. ВАЉА СЕ — НЕ ВАЉА
СЕ. бр. 22, стр. 44—46.
- Маринковић, Радован
М.
176. БЕЛИЦА. бр. 16, стр.
80.
177. ЗЛАТНА ТКАЉА. бр.
16, стр. 80—81.
178. КАОНА. бр. 16, стр. 81.
179. РАПОВ ГРОБ. бр. 16,
стр. 81.
180. ЗЛАТНА. бр. 16, стр.
81—82.
181. СВ. САВИНЕ СТОПЕ.
бр. 16, стр. 82.
182. БУЛИНА СТИЈЕНА. бр.
16, стр. 82.
183. МОЈСИЊЕ. бр. 22, стр.
30—31.
184. ШЕСТОВО БРДО. бр.
22, стр. 31.
185. МИОКОВЦИ. бр. 22, стр.
31—32.
186. ГОРЊА И ДОЊА ГО-
РЕВНИЦА. бр. 22, стр.
32.
187. ТУРЧИНОВАЦ. бр. 22,
стр. 33.
188. ПРЕЉИНА. бр. 22, стр.
33.
189. СЕЛО. бр. 22, стр. 24.
190. МИРИЋИ. бр. 22, стр.
34—35.
191. ЗМАЈЕВАЦ. бр. 22, стр.
35—36.
192. ПШАНИК. бр. 22, стр.
36.
193. ЖИВИЦА. бр. 22, стр.
36—37.
194. ВЈЕЛИЦА. бр. 22, стр.
37.
195. ЗОСРЕТАК. бр. 22, стр.
39.
196. ЖАОЧАНИ. бр. 22, стр.
39—40.
197. КРИВАЈА. бр. 22, стр.
40—41.
198. КРУШКЕ. бр. 22, стр.
41.

199. **Марковић, Благоје, В.**
ПРОКЛЕТИЈА (Куса
Марковић). бр. 19, стр.
71.
200. **Никетић, Милорад**
ГРУВИН ГРОВ. бр. 15,
стр. 68—69.
201. **Радовановић, Бранка В.**
ГРАБОВАЦ. бр. 18, стр.
70—71.
202. СЛОВАЦ. бр. 18, стр.
72—73.
203. ТРИ ЦРКВИЦЕ ПО-
КАЈНИЦЕ КРАЉА
ДРАГУТИНА. бр. 21,
стр. 25—27.
204. МАНАСТИР НА ГОВЕ-
ЂОЈ КОЖИ. бр. 21, стр.
27—30.
205. ПРЕЛЕТАЊА МАНА-
СТИРА РАКОВИЦЕ.
бр. 21, стр. 30—31.
206. **Рудић, Петар**
ПЛАНИНА ВРШАЊ И
ЊЕГОШ. бр. 12, стр.
59—60.
207. **Секулић, Момир**
ПАВИНО ПОЉЕ. бр. 12,
стр. 62.
208. **Симовић, Драган**
НЕВЕСТИНА ПЕЋИ-
НА. бр. 19, стр. 69—70.
209. КУД СЕ ДЕДЕ НЕМА-
ЊИЋА БЛАГО. бр. 19,
стр. 70.
210. **Спасић, Горан (Никоди-
је)**
РАЗАРАЊЕ МАНАСТИ-
РА СВЕТОГ СИСОЈА.
бр. 11, стр. 97—102.
211. „ПАЗИЛО“ И „БЕЖИ-
ЛО“. бр. 19, стр. 64—66.
212. НЕМА ЗЛАТА ЗА
КЛАСОВСКЕ КОЊА-
НИКЕ. бр. 19, стр. 66—
—67.
213. СЕЊСКА ПРЕВАРА.
бр. 19, стр. 67—68.
214. **Станковић, Светомир**
САВИНО ЧЕШМИЧЕ.
бр. 10, стр. 59—60.
215. **Стојичић, Миленко**
КАКО ЈЕ ПЛАНИНА
ДОВИЛА ИМЕ. бр. 22,
216. **Тешић, Момчило Д.**
ЗАКЛОПИТА СУВОТА.
бр. 15, стр. 72.
217. **Трифуноски, Јован Ф.**
ВОЈНИК. бр. 19, стр. 75.
218. ГЛОБАР. бр. 19, стр. 75.
219. ЛОВЋЕН. бр. 19, стр.
75.
220. ПЕРСА ГРОВ. бр. 19,
стр. 75.
- Г. ПОСЛОВИЦЕ, БАЈАЛИЦЕ,
ЗАГОНЕТКЕ, ОБРЕДНЕ ПЕ-
СМЕ, КЛЕТВЕ, НАДГРОБНИ
ЗАПИСИ, ИЗРЕКЕ И ДР.**
- Андрејић-Сењанин, То-
мислав**
221. БАЈАЛИЦЕ ИЗ ОКО-
ЛИНЕ РУДНИКА СЕ-
ЊА (Од очи; од подљу-
те). бр. 8, стр. 85—86.
222. ЗАГОНЕТКЕ ИЗ ПОМО-
РАВЉА. бр. 9, стр. 96;
бр. 12, стр. 54—55.
223. ИЗРЕКЕ О ОРАЊУ. бр.
10, стр. 58.
224. ДВА НАТПИСА СА ПО-
МОРАВСКИХ НАДГРО-
БНИКА. бр. 12, стр. 59.
225. ЗАГОНЕТКЕ У СТИХУ.
бр. 15, стр. 61—64.
226. ПРАЗНОВЕРИЦЕ И
ТРУДНИЦЕ. бр. 20, стр.
96—97.
- Адић, Славко**
227. БРЖЕ ТОЧКОВИ НЕГО
ВОЛОВИ (Изреке и
клетве из Херцеговине).
бр. 21, стр. 22—23.
228. УЗРЕЧИЦЕ ИЗ ОКОЛИ-
НЕ ГАЦКА. бр. 21, стр.
23—24.
- Богдановић, Недељко**
229. ЗАЦИЛИ, ЗАМИЛИ,
УЧИНИ СЕЛО ВЕСЕЛО
(Загонетке из сврљиш-
ког краја). бр. 19, стр.
56—58.
- Бошковић, Мило Т.**
230. ПОСЛОВИЦЕ. бр. 13,
стр. 44.
- Васиљевић, Обрад Д.**
231. НАРОДНЕ ПОСЛОВИЦЕ
ИЗ ПРАЊАНА. бр. 10,
стр. 62.
232. ДА БОГ ДА ОБЛАКЕ
ПРЕДВОДИО (Изреке,
клетве, бајалице). бр.
16, стр. 86—87.
233. ЕПИТАФИ. бр. 16, стр.
87.
- Вучић, Зоран С.**
234. ЗАГОНЕТКЕ ИЗ СВР-
ЉИШКОГ КРАЈА. бр.
9, стр. 96.
- Димитријевић, Хаџи То-
дор**
235. НАРОДНЕ ПОСЛОВИЦЕ
ИЗ ВРАЊА. бр. 10, стр.
61.
- Ђенић, Љубиша Р.**
236. НАРОДНЕ ПОСЛОВИЦЕ
— ЗЛАТИВОРКЕ. бр. 8,
стр. 81—82.

237. **Ђоковић, Цветко**
БАЈАЛИЦА. бр. 17, стр. 63—64.
238. **Ђурђев, Душко**
ОБИЧАЈИ ВЕЗАНИ ЗА СЕТВУ (Из јужне Бачке). бр. 20, стр. 32.
239. **Ешић, Шимо**
МОЛИТВА ПРОТИВ УРОКА. бр. 10, стр. 62.
240. **Јовић, З.**
НАДГРОБНИК У МАКЦИМА. бр. 12, стр. 59.
241. **Јованић, Душан М.**
ТРИ БАСМЕ ИЗ ЛИКЕ (Против змије: 1—2; Против иструњеног жљезда; Миле и Анђелија Јованић). бр. 20, стр. 95—96.
242. **Караџић, Вук Ст.**
УМ ЦАРУЈЕ (Прегршт народних пословица). бр. 1, стр. 42—43.
243. **Комад Слободан**
ПОСЛОВИЦЕ. бр. 13, стр. 44.
244. **Клетве.** бр. 13, стр. 47.
245. **Кошутић, Владета Р.**
БАЈАЛИЦЕ ИЗ ВОСАНСКЕ КРАЈИНЕ (Против населе крви, против страве, против змијског уједа, за отварање свих брава; Лазар Радетић). бр. 8, стр. 83—85.
246. **ПРЕГРШТ РИЈЕЧИ ИЗ ВОСАНСКЕ КРАЈИНЕ.** бр. 8, стр. 89—91.
247. **РЕЧИ И ПОСЛОВИЦЕ ИЗ ЛИЧКОГ ГОВОРА.** бр. 11, стр. 153—155.
248. **Лакићевић, Драган**
КЛЕТВЕ. бр. 17, стр. 64—65.
249. **Маринковић, Радован М.**
ЗАГОНЕТКЕ ИЗ ДРАГАЧЕВА. бр. 16, стр. 79.
250. **НАРОДНЕ ПОСЛОВИЦЕ ИЗ ДРАГАЧЕВА.** бр. 16, стр. 80.
251. **ВИКАЛИЦЕ ПРОТИВ ГРАДА (Јагода Јеринић, Илија Главоњић, Разуменка Главоњић, Миодраг Радовић-Рак, Милан Пантелић, Борика Главоњић).** бр. 16, стр. 78—79.
252. **БАЈАЛИЦЕ ОД СТРАВЕ (Јагода Јеринић).** бр. 16, стр. 76—77.
253. **ТРИ ЗАГОНЕТКЕ ИЗ ДРАГАЧЕВА,** бр. 16, стр. 76.
254. **ПОСЛОВИЦЕ ИЗ ДРАГАЧЕВА (Никола Шулбурић и Борика Главоњић).** бр. 16, стр. 76.
255. **СА СВИХ СТРАНА ТАМНИ ГРОБ ОПАСО (Натписи са Драгачевских надгробника и крајпуташа).** бр. 12, стр. 57—58.
256. **ПРИМЕРИ ДРАГАЧЕВСКОГ ГОВОРА.** бр. 22, стр. 89—90.
257. **Маринковић, Никола Ј.**
КЛЕТВЕ И ИЗРЕКЕ КОЈЕ СЕ У ГРВЉУ ЧУЈУ. бр. 6, стр. 73—74.
258. **Марковић, Благоје В.**
ПРЕГРШТ УЗРЕЧИЦА И ПОСЛОВИЦА ИЗ ВРАКЕ. бр. 5, стр. 68.
259. **НАРОДНЕ ПОСЛОВИЦЕ: ВУКОВО ИМЕ КРОЗ ПОСЛОВИЦЕ И ИЗРЕКЕ ИЗ ВРАКЕ.** бр. 8, стр. 79—80.
260. **Марковић, Мирослав**
ДВЕ БАЈАЛИЦЕ (Сибинка Марковић). бр. 12, стр. 56—57.
261. **Марковић, Радул**
ИМЕНА СЕЛА У ТОПЛИЦИ. бр. 10, стр. 60.
262. **НАРОДНА ПОСЛОВИЦА.** бр. 10, стр. 62.
263. **ЛИШЋЕ ЈЕДЕ, ЗУБЕ НЕМА (Загонетке из чачанског краја).** бр. 19, стр. 58—59.
264. **Марсенић, Тихомир**
СА НАРОДНИХ ИСТОЧНИКА — Из народног говора васојевићког краја. бр. 19, стр. 104—112; бр. 20, стр. 119—120; бр. 21, стр. 113—118; бр. 22, стр. 90—92.
265. **Матић, Милан М.**
ЗДРАВИЦА. бр. 22, стр. 44.
266. **Милановић, Братислав**
ПОСЛОВИЦЕ ИЗ ЦВЕТОЈЕВЦА. бр. 10, стр. 61.
267. **Милосављевић, Радојко Д.**
ДВЕ РЕСАВСКЕ ГАТАЛИЦЕ (За сирење млека и замешивање хлеба). бр. 7, стр. 79.

- Милошевић — Бревинац,
Милорад
268. РЕЧИ И ПОСЛОВИЦЕ
ИЗ ЛИЧКОГ ГОВОРА.
бр. 11, стр. 153—155.
- Митић, Срба (Србољуб)
269. СТИШКЕ ИЗРЕКЕ. бр.
19, стр. 59—60.
- Никић, Љубо
270. ЗАГОНЕТКЕ ИЗ ДРА-
ГАЧЕВА. бр. 16, стр. 79.
- Николић, Живојин
271. ЗАГОНЕТКЕ ИЗ РУД-
НИЧКОГ КРАЈА. бр. 12,
стр. 53—54.
- Николић, Радојко
272. НАРОДНЕ РЕЧИ ИЗ
ЧАЧАНСКОГ КРАЈА.
бр. 13, стр. 71—73.
- Протић, Милисав Д.
273. ТРИЈЕСТОСЛОВ ПОС-
ЛОВИЧКИ (Из збирке
необјављених послови-
ца „Јеличанке“). бр. 4,
стр. 53—54; бр. 8, стр.
80—81.
- Радош, Јово
274. ПОСЛОВИЦЕ. бр. 13,
стр. 44.
275. КЛЕТВЕ. бр. 13, стр.
47.
- Рајковић, Љубиша
276. ЗАГОНЕТКЕ ИЗ ТИ-
МОЧКЕ КРАЈИНЕ. бр.
22, стр. 43.
277. ПОСЛОВИЦЕ ИЗ ТИ-
МОЧКЕ КРАЈИНЕ. бр.
22, стр. 42—43.
- Рорић-Вања, Ивица
278. МОЛИТВА ПРОТИВ
УРОКА. бр. 10, стр. 62.
- Симовић, Драган
279. ИЗРЕКЕ ИЗ АРИЉ-
СКОГ КРАЈА. бр. 22,
стр. 43.
280. Загонетка из ариљског
краја. бр. 22, стр. 43.
- Станимировић, Власти-
мир
281. БАСМЕ ИЗ ИСТОЧНЕ
СРБИЈЕ (Бас'н од под-
љуте; од почудишта,
од очи; бас'н од стра';
од усов; од почудишта)
(избор и Белешка о
сакупљачу од др Илије
Николића). бр. 9, стр.
100—102.
- Стојиљковић, Добринка
282. НЕ ВАЈЉА СЕ... бр. 20,
стр. 93—94.
- Стојић, Никола-Ника
283. НАРОДНЕ ПОСЛОВИ-
ЦЕ ИЗ ДРАГАЧЕВА.
бр. 16, стр. 80.
- Стојичић, Ђоко
284. СЈАЈ РАЗГОВОРА (Уз
избор изрека и текст-
-есеј). бр. 14, стр. 53—55;
бр. 15, стр. 74—76; бр. 17,
стр. 67—68.
- Тимогијевић, Божићар
285. ПУКЛЕ МУ ОЧИ НА
ПЛОЧИ — народне ба-
јалице (Из збирке на-
родних умотворина
„Шегрт и његов ђаво“).
бр. 22, стр. 23—25.
- Урошевић, Југослав
286. ИЗРЕКЕ И ЗАГОНЕТ-
КЕ ИЗ ОКОЛИНЕ ЗА-
ЈЕЧАРА (Љубинка Ђа-
ковић и Надежда Ву-
лићевић). бр. 7, стр.
67—68.
287. ДВЕ ВЛАШКЕ БАЈА-
ЛИЦЕ: ПРОТИВ ЦРВЕ-
НОГ ВЕТРА (Крста
Младеновић) (Бележене
са Љубицом Ђорђе-
вић). бр. 7, стр. 82.
288. ДВЕ ВЛАШКЕ БАЈА-
ЛИЦЕ: ПРОТИВ ВАМ-
ПИРА (Бошко Петро-
вић; прев. Божићар
Пауњеловић). бр. 7,
стр. 82—83.
- Шутић, Сава
289. ЧЕТИРИ ЗАГОНЕТКЕ.
бр. 13, стр. 45.
290. КЛЕТВЕ. бр. 13, стр.
46—47.

IV КАЗИВАЊА

- АНОНИМ**
1. ДАЊУ НИСАМ ИМАО ВРЕМЕНА А НОЋУ СВЕТЛА... (Исповести предратних писаца сељака из зборника „За плугом“) бр. 6, стр. 102—104.
  2. РАТ НА МОРУ (Путовање на лађи „Галији“). бр. 10, стр. 50—56.
  3. КАЗИВАЊЕ (Лука Грубачић). бр. 13, стр. 65—66.
  4. КАЗИВАЊЕ (Мирко Хаџић). бр. 13, стр. 66—67.
  5. КАЗИВАЊЕ (—). бр. 13, стр. 67.
  6. БОЖИЋ, Драгиша
КАЗИВАЊЕ ЧИКА ВЕЉЕ МИЛИВОЈЧЕВИЋА. бр. 6, стр. 46—48.
  7. САМО ДА УСЛУШАМ СВЕКРОВУ (Ката Илић). бр. 8, стр. 70—71.
  8. ТАКО ЈЕ ГОВОРИЛА МОЈА БАБА. бр. 8, стр. 72. (Милица Симић).
  9. ШТА ТИ БИ ТЕ УМРЕ НА ПРЕЧАЦ. (Славомир Николић). бр. 10, стр. 77—78.
  10. ИЗ ПРИЧАЊА СТАРИХ РАТНИКА (Станислав Недић). бр. 15, стр. 56.
  11. ЈЕВТОВИЋ, Лала
СОЛУНЦИ ПРИЧАЈУ (Милоје Тошић, Љубомир Вељковић, Мирко Минић, Драгољуб Павловић, Станислав Раловић). бр. 2, стр. 29—40.
  12. КАЗИВАЊА (Миленка Богдановић). бр. 8, стр. 67—72.
  13. ДУГО САМ ТРПЕЛА (Илинка Симић). бр. 10, стр. 72—76.
  14. ОМРЗО МИ ЉУТИ ЖИВОТ (Стајка Нешковић). бр. 10, стр. 68—72.
  15. НЕ СЕЋАМ СЕ НИ ИМЕНА СВОГ (—). бр. 13, стр. 75.
  16. ИЗ ПРИЧАЊА СТАРИХ РАТНИКА (Живота Анимовић). бр. 15, стр. 55—56.
  17. ЛЕЛЕ, КУКУ, А ОНО — ДЕТЕ... (—). бр. 16, стр. 62—64.
  18. РУКЕ ШИРИМ У ЛИЦЕ ГА ЉУБИМ (Миља). бр. 17, стр. 79—80. Јованић, Алексије
  19. ПОВЛАЧЕЊЕ — сећање из рата 1915—1918. године. бр. 18, стр. 45—55. Капуновић, Рад.
  20. СТАРИ ХРАСТ. бр. 15, стр. 60. Колаковић, Вера
  21. ИСПОВЕСТ ЈЕДНОГ СЕЉАКА (—). бр. 20, стр. 75—80. Комад, Слободан
  22. КАЗИВАЊЕ (Илија Миливојевић). бр. 13, стр. 53—60. Кошутић, Владета Р.
  23. ГЛАВА БОСНЕ, ТОМА ДОЛИМАРА. (Уз текст фотографија Томе Дабића-Долимаре). бр. 3, стр. 49—53.
  24. О УЖАРУ. (Мило Пејић). бр. 11, стр. 106—107.
  25. О ИЗГНАНИЦИМА У ТУРСКУ. (Мило Пејић). бр. 11, стр. 108—109.
  26. О БЕГОВИМА (Мило Пејић). бр. 11, стр. 109—110.
  27. О АЈДУЦИМА. (Мило Пејић). бр. 11, стр. 111—120.
  28. О ДВОБОЈИМА БУРЕ ЦРНОЈЕВИЋА. (Мило Пејић). бр. 11, стр. 121—124.
  29. О ПАВЛИНИ (Мило Пејић). бр. 11, стр. 124—126.
  30. О ЗЕМЉАНИМ КЉУЧЕВИМА. (Мило Пејић). бр. 11, стр. 126.
  31. О ВИЛИ. (Мило Пејић). бр. 11, стр. 126—127.
  32. О ЛЕЧЕЊИМА (Мило Пејић). бр. 11, стр. 128—130.
  33. О ПАВЕЛИЋЕВОМ ЋАЊИ И СТЕВАНДИ. (Мило Пејић). бр. 11, стр. 130—131.
  34. ОПКЛАДА (Сима Грбић-Ћаћа). бр. 11, стр. 132.
  35. О ГРВИЋЕВОМ ДОРАТУ (Сима Грбић-Ћаћа). бр. 11, стр. 133.
  36. КАЗИВАЊЕ МАРКА ВЛАДЕТИЋА. бр. 11, стр. 134—137.
  37. ЖАЉЕЊЕ И ЧУБЕЊЕ (Раде Медих). бр. 11, стр. 138.

38. ПРОРИЦАЊЕ ЗА 2000. ГОДИНУ (Раде Медих). бр. 11, стр. 138.
39. СТАРИ РАТНИЦИ ГОВОРЕ (Василије Мијајвић). бр. 17, стр. 41—42.
40. СТАРИ РАТНИЦИ ГОВОРЕ (Ника Петровић). бр. 17, стр. 43.
41. СТАРИ РАТНИЦИ ГОВОРЕ (Петар Милић). бр. 17, стр. 44.
42. СТАРИ РАТНИЦИ ГОВОРЕ (Велимир С. Николић). бр. 17, стр. 45—47.
43. СТАРИ РАТНИЦИ ГОВОРЕ (Јеремија Михајловић). бр. 17, стр. 47—49.
44. СТАРИ РАТНИЦИ ГОВОРЕ (Василије Мијајловић). бр. 17, стр. 49—50.
45. СТАРИ РАТНИЦИ ГОВОРЕ (Илија Јовић). бр. 17, стр. 50—51.
46. СТАРИ РАТНИЦИ ГОВОРЕ (Илија Марковић). бр. 17, стр. 52—54.
47. СТАРИ РАТНИЦИ ГОВОРЕ (Живојин Јовановић). бр. 17, стр. 55—56.
48. СТАРИ РАТНИЦИ ГОВОРЕ (Драгомир Ивановић). бр. 17, стр. 56—57.
49. СТАРИ РАТНИЦИ ГОВОРЕ (Велимир Ивановић). бр. 17, стр. 57—60.
50. СТАРИ РАТНИЦИ ГОВОРЕ (Шика Вељковић). бр. 17, стр. 60—62.
51. НАЈЛЕПШЕ ЈЕ СА НОГЕ СВОЈЕ КАД ОДИШ (Јелица С. Стаменковић). бр. 17, стр. 75—78.
52. ТОМАНИЈА, МУДРИЦА СВРЉИШКА. (Томанија В. Јовановић). бр. 20, стр. 71—74.
- Лазих, Живојин
53. ИЗ РАТНОГ ДНЕВНИКА. бр. 18, стр. 55—56
- Митровић, Ранко
54. ТЕЖАЧКА КАЗИВАЊА (Јован Гагић, Драгољуб Стамболић-Драгаче, Вера Гагић, Миодраг-Мика Маринковић). бр. 5, стр. 49—51.
55. Марковић, Мирослав
СЕЉАК ЈЕ ГОТОВ (Михаило Пантелић). бр. 10, стр. 76—77.
- Пајевић, Милан М.
56. ПРЕ ОНЕ ВОЈСКЕ. бр. 13, стр. 23—24.
- Пејовић—Беговић, Јованка
57. СЕЋАЊА (Из животописа „Мој живот“). бр. 5, стр. 41—45.
- Радовић, Коста
58. НЕ САДИ, СИНЕ, ОРАХ (Јанићије Радојичић, Ђурко Благојевић). бр. 15, стр. 57—59.
59. САМО ТУРЧИН НИЈЕ МЕЛЕМ НАОДИО УЖАРЕНОЈ ДУШИ. бр. 15, стр. 59—60.
- Радош, Јово
60. КОСИДБА. (Мирко Самарџић). бр. 13, стр. 50—51.
61. ЈЕДНА БОРБА МАЛА (Мирко Самарџић). бр. 13, стр. 51—53.
62. КАЗИВАЊЕ (Драгиња Хоџић). бр. 13, стр. 66.
63. КАЗИВАЊЕ (—). бр. 13, стр. 67.
- Растегорац, Иван
64. ПРОСТО РЕЧЕНО... (Бождар Бошковић). бр. 10, стр. 63—68.
- Станић, Раденко
65. НЕПОСРЕДНА РЕЧ. бр. 16, стр. 93—94; бр. 18, стр. 82; бр. 22, стр. 67—70.
- Трнавац, Миливоје
66. ИЗ ПРИЧАЊА СТАРИХ РАТНИКА (Здравко Цвирић). бр. 15, стр. 56—57.
- Шујица, Марко
67. ИЗ КАЗИВАЊА МАРКА ШУЈИЦЕ. бр. 11, стр. 139—140.
- Шутић, Сава
68. ПЛАНИНШТАЦИ (Риста Јањић). бр. 13, стр. 61.

(Наставиће се)

3. Тито и народ

9. РАСКОВНИК

Бисер грана за друга Тита (народне песме)
Три српска сердара (народна јуначка песма из Мораче — М. Војводић)
Овчар је туга голема (народне лирске песме из околине Калне — В. Р. Кошутић)
Зло благо (народне приче из старог Левча — В. Лазаревић)
Жута дуња међу листовима (народне лирске песме из околине Прокупља — Р. Марковић)
Тајна Видинца (предање из ваљевског краја — У. Михаиловић)
Три басме из пожаревачког краја (Н. Ж. Милић)
Загонетке из црнотравског краја (Р. Костадиновић)
Две народне питалице (М. М. Матић)
Из „Календара народних обичаја“ (М. Тешић)

43. ВУКОВИМ ТРАГОМ

Драгутин М. Ђорђевић — педесет година рада (приредио Љ. Раденковић)

51. ОБЗОРЈА

Крстивоје Илић: Елегије из предграђа (песме)
Бора Д. Симић: Има у мени песма. . .
Момчило Тешић: Записи
Добрица Ерић: Чардак између четири јабуке

63. СВЕДОЧЕЊА

В. Р. Кошутић: Кална, рудник народословља
Казивања: „Кој млад умре, најбоље згоди“
„Њихово је да пођину, и тако, и тако“

85. ЈЕЗИК НАСУШНИ

Радомир Јечинац: Језикословна прегнућа проф. Александра Ђ. Костића
В. Р. Кошутић: Изреке и лепорекости из околине Калне

91. ОДЗИВИ

Рамон Менендес Пидал: Југословенски и западноевропски епски певачи, II (превод Кринке Видаковић)
Милутин Срећковић: Живот у слову епитафа (о књизи Р. Николића)
Крстивоје Илић: Испуњен ватром и ужасом (о песнику Бори Симићу)

Мирјана Божин: „Јер уметник или је самоук, или не зна ништа“ (о сликару Сави Секулићу)
Завичајни зборници (пишу: Недељко Богдановић, Радојко Николић и Момчило Теших)

141. РАСТАПАК

Костадин Лукић (В. Трифуновић)
Тихомир Марсенић (З. Вучић)
Љиљана Ђоковић (З. Вучић)

145. ГОДИШЊЕ ДОБА

Научни скуп о балканском фолклору (Љ. Р.)
Да ли су и писци заборавили село? (Д. В.)
Старе и нове делатности Етнографског музеја (В. Т.)
Завичајни зборници (Д. В.)
„Поетика усменог песништва“ (Д. С.)
„Искра у комену“ у Сопоту (Д. В.)
Нове књиге
Сакупљајмо стара војничка писма
Незнани и заборављени

155. Библиографија часописа „Расковник“ (II) (приредио Ђорђе Ј. Јанић)

ИЗДАВАЧКИ САВЕТ

Милорад Бревинац
Драгиша Витошевић
Милован Данојлић
Јован Деретић
Милојко Ђоковић
Гвозден Јованић (потпредседник)
Лала Јевтовић
Цвета Котевска
Вера Колаковић
Тања Крагујевић
Пеђа Милосављевић
Радослав Мирослављев
Радојко Николић
Видак Перић
Раденко Станић (председник)
Момчило Тешић
Бождар Тимотијевић

На насловној страни

„Петар“ Ивана Рабузина

Корице и опрема

Радоја М. Кавецкића

Ликовни прилози

Саве Секулића

Цртежи казивача из Калне

Бола Милорадовића

Снимци

Емила Ђерђа

Душана Јовановића

Радоја М. Кавецкића

